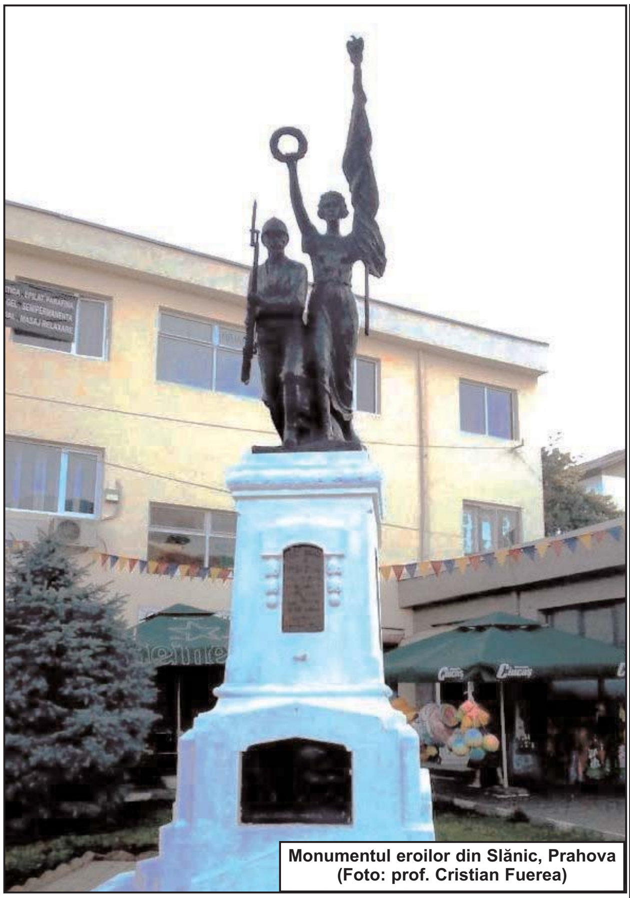
Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul XII ■ Nr. 11 (132) ■ Noiembrie 2021

Monumentul eroilor din Slănic, Prahova
(Foto: prof. Cristian Fuerea)

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Centralizarea lumii...

Gheorghe PĂUN

Un titlu evaziv, care nu spune prea mult, neavând măcar un adjectiv în componenţă. E de bine sau de rău? Mă grăbesc să clarific: *centralizarea lumii, ca pericol pentru lume.* Unul dintre multele pericole, este adevărat, la vremea curentă, a „îmbătrânirii” civilizaţiei umane. Ştiu ce risc propunându-mi/vă un asemenea subiect, pentru că ştiu că centralizarea are mulţi avocaţi, ba există şi multe argumente obiective, le putem chiar numi ştiinţifice, în favoarea ei.

Doar că recenta pandemie a funcţionat ca un revelator fotografic, scoţând la iveală parcă mai mult consecinţele rele decât pe cele bune…

Am în vedere organismele internaţionale, de genul ONU, OMS, UE, EMA şi altele ca ele, organizaţiile suprastatale, cu cât mai cuprinzătoare, cu atât mai potenţial „toxice”. La limită – globalizarea, centralizarea extremă, cu centrul pretutindeni şi nicăieri. Ascuns, de fapt. De necontestat, toate acestea au rostul lor, utilitatea lor, în mare măsură fără ele nu se *mai* (!) poate, ele sunt produsul unor condiţii istorice precise. ONU a apărut pentru a preveni războaiele, numai unită Europa poate sta în competiţie cu marile puteri ale lumii, în lupta cu o pandemie, ţările lumii trebuie să-şi coordoneze acţiunile, globalizarea există deja, pare un nonsens punerea ei în discuţie…

Da, dar să fim atenţi, pentru că *diavolul stă ascuns în detalii* (vorbă occidentală), iar *în orice bine există un sâmbure de rău şi invers* (vorbă orientală). Nuanţa, luciditatea, suspiciunea senină, precauţia ar trebui să fie cuvintele-cheie ale abordării.

În teorie, sistemele ierarhizate sunt mai eficiente, *pe total*, optimul global fiind mai bun decât o alăturare de optime locale, la limită, un *guvern mondial,* ca să folosesc o sintagmă utopic-conspiraţionist-gazetărească, ar fi o mare binefacere. Da, dar consideraţiile de genul acesta ţin seama de criterii abstracte, de o *eficienţă-utilitate* globală (eventual exprimată în bani), sacrifică *localul,* vin cu costuri din alte puncte de vedere – unul dintre ele, singurul pe care îl discut aici, fiind fragilitatea, vulnerabilitatea la „accidente” şi la „influenţe exterioare”. O „reţea” rigidă devine nefuncţională atunci când un „nod” al ei cade – e o observaţie simplă din informatică, unde de multă vreme se caută organizări „amorfe” ale „norilor” de procesoare/calculatoare, cumva pe modelul societăţii umane, al ţesuturilor sau al creierului, în care întregul funcţionează cu succes şi atunci când un număr nu prea mare de „unităţi componente” ies din funcţiune.

Teorie. Tot la nivel de teorie se scriu regulamentele, statutele, constituţiile tuturor organizaţiilor publice. Ar fi perfect, dacă aceste organizaţii ar fi formate din… îngeri!

În realitatea psiho-socio-geo-politică acţionează oameni. Apar interesele – financiare în primul rând, beţia puterii, orgoliile, graba, erorile, prostia, sechelele personale sau istorice… Subsistemele unui sistem complex încearcă să se autonomizeze, să iasă de sub observaţia/controlul altor subsisteme. Interesele/banii cumpără „vectori de influenţă” (abuzez de ghilimele, dar folosesc o terminologie cât mai vagă, pentru a rămâne la nivelul unor observaţii generale, evitând exemplele concrete), pot cumpăra voturi şi pot influenţa decizii. În spatele intereselor/banilor se află oameni, acţionând adesea ca atare, individual, sau organizaţi, de exemplu, în corporaţii, „laboratoare” ideologice sau de altă natură, guverne (lasă că, prea adesea, şi laboratoarele şi guvernele sunt controlate de corporaţii, deci de bani). Efectul este direct: prin intermediul unor instituţii centrale, lumea poate fi controlată de persoane sau grupuri de persoane. Un rezultat aproape inevitabil (orice organizaţie internaţională trebuie finanţată, are nevoie de subvenţii, taxe, sponsorizări), facilitat şi de faptul că… peste ONU nu există un ONU şi mai mare, peste OMS nu există un OMS şi mai înalt… Un proces natural, nu o conspiraţie, termen-ciomag pentru propagandiştii „satului global”, dar care devine conspiraţie tocmai prin eforturile corelate ale acestor propagandişti…

Ultimii doi ani ilustrează perfect această discuţie. Toată planeta ascultă de aceleaşi directive, statistici, recomandări, interdicţii. Bune unele, rele altele, nu asta e important, ci faptul că un om, un grup de oameni poate influenţa soarta umanităţii – iar asta în niciun caz nu este de acceptat, oamenii (bogaţi şi/sau influenţi) fiind foarte departe de a fi îngeri…

O paranteză: discuţia despre centralizare se poartă în cu totul alţi termeni la nivelul unei ţări, al unei naţiuni, unde un stat puternic (dar democratic, cu o separare funcţională a puterilor) este indispensabil în contextul competiţiei exacerbate din lumea de azi. O altă discuţie, pentru alt context.

Câtă centralizare (controlată cum?) şi câtă localizare? – o problemă deschisă, poate una insolubilă (referitoare la un sistem dinamic complex, incomplet cunoscut, multicriterial ca indicatori). Cu abordarea de tip „încercare şi eroare” fiind extrem de periculoasă. Să sperăm că umanitatea va avea noroc sau, măcar, în termenii lui Johan Galtung, că „nu este totuşi atât de naivă pe cât pare”…

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Lecţii de la foi subvenţionate din fondurile reptilelor nu primim, pentru că asemenea lecţii se comandă ca orişicare marfă politică şi nu ne vine nici în minte de-a discuta opinii atât de ieftine. Când opinia politică e o marfă, care poate fi şi conservatoare şi liberală, după cum dictează interesul momentan, când cineva se oferă cu aceeaşi lesniciune a fi redactorul unei foi conservatoare, cu care devine al unei foi guvernamentale, ni se pare că aceluia i-am putea da noi lecţii de onestitate politică şi să ne dispensăm de lecţiile sale de tact. Adevărul etnologic pe care-l repetăm adeseori îşi are înţelesul lui şi nu atinge „oameni de înaltă onorabilitate, care în orice ocazii au dovedit că sunt buni români”, pentru că nu de aceştia vorbim. Când vedem însă înfiinţându-se o foaie cu scopul anume de-a începe prin opoziţie şi de-a se pune apoi la dispoziţia guvernului pentru o funcţie şi o subvenţie, atunci adevărul nostru etnologic devine foarte substanţial şi dovedeşte că nu de „oameni de-o înaltă onorabilitate” vorbim, nu de acei care prin caracter şi fapte s-au asimilat şi cu spiritul şi cu caracterul acestei ţări, ci de aceia pentru care patriotismul şi naţionalitatea, precum şi principiile politice sunt o simplă marfă, când albă când roşie, după plac şi după darea de mână a cumpărătorului.

Iată dar ceea ce combatem în pretinşii români şi e foarte indiferent dacă cel ce anunţă acest adevăr e bulgar sau turc, armean sau arnăut.

(*Timpul,* 8 august 1882)

Chiar în judeţul Ilfov, în care e situată capitala şi unde influenţa acesteia asupra populaţiunii rurale e vădită, abia 15% dintre copiii obligaţi a umbla la şcoală o şi vizitează în adevăr; 85% continuă vara a paşte gâştele, iarna a nu face nimic.

Se citează o sumă de cauze pentru a explica această înapoiere: unii zic că administraţia e rea, alţii că învăţătorii sunt neglijenţi, alţii acuză aversiunea ţăranului în contra şcolii şi numai cauza adevărată n-o spune nimeni.

E prea adevărat că administraţia vede în şcoli o sarcină odioasă. Învăţătorul şi şcoala sunt concurenţii postulanţilor la bugetul comunei; adesea primarul e un om trecut prin puşcărie, notarul de chipul şi asemănarea lui, perceptorul un bandit, toţi numiţi de subprefect şi constituiţi în comitet de exploatare a comunei rurale. Dispreţ pentru biserică şi ură pentru şcoală este signatura aşa-numitei administraţii comunale.

Adesea învăţătorii sunt ignoranţi şi vicioşi. Pentru ca şi şcoala să rămână-n familie, prea adeseori o rudă a primarului ocupă postul, care-n acelaşi timp când e învăţător e totodată şi perceptor sau îngrijeşte de interesele private ale primarului.

Nu e o raritate ca revizorul, sosind pe neaşteptate în comună, să afle şcoala prefăcută în coteţ sau în staul pentru vitele de ispas şi pe d. învăţător cale de două poşte, făcând pe vătăşelul primarului. Cu toate acestea, se trimit rapoarte regulate, ba chiar dări de seamă despre examene făcute, contrasemnate de primar şi întărite cu sigiliul comunei, asupra unor lucruri care n-au existat deloc, asupra unor şcoli care n-au fost nicicând deschise.

Aversiunea ţăranului în contra şcolii e asemenea explicabilă. El vede zilnic că această şcoală nu-i produce decât duşmani şi exploatatori. Abia a ajuns unul a înşira două slove pe hârtie şi aspiră a se face sau notar sau ajutor de notar sau arhivar în comună. Boala funcţionarismului a intrat din nefericire şi în sate; o sumă de oameni fără ştiinţă de carte şi corupţi de administraţia noastră imorală s-a întins ca lăcustele asupra ţării întregi. Aceşti tirani direcţi ai ţăranului, aceşti zilnici spoliatori, cărora le e ruşine de muncă şi care introduc viţiul în comuna rurală, sunt din nenorocire ieşiţi ei înşişi din şcoala rurală. Oricare a absolvit două clase primare nu mai vrea să ştie de plug ori de coasă. E mai comod pentru el a fi demnitar public, funcţionar.

Dar totuşi cauzele de căpetenie ale relelor rezultate nu sunt acestea, ci una mai generală şi mai apăsătoare: sărăcia. D. A.V. Millo a dovedit condei cu condei că până şi bugetul de venituri al unui ţăran fruntaş e întrecut de bugetul sarcinilor pe care trebuie să le poarte. Vara ţăranul are nevoie de munca, oricât de neînsemnată, a copilului – măcar de coarnele plugului trebuie să ţie, măcar vitele să i le pască. Iarna nu are cu ce-l îmbrăca şi nu-l poate trimite la şcoală. Cine-a vizitat o şcoală rurală se va fi mirat de aerul bolnăvicios al bieţilor copii care, goi, galbeni şi ca vai de capul lor, tot mai vizitează şcoala. E un tablou de adâncă mizerie acesta. Mortalitatea întrece în cele mai multe judeţe din România naşterile. Cine cunoştea fizionomiile vesele ale copiilor de ţăran pe la 1850 şi înainte nu le mai recunoaşte azi, mizeria părinţilor e deci cauza determinantă a pustietăţii şcolilor rurale şi a slabelor rezultate ce ele dau. Peste aversiune ţăranul ar trece, ba a trecut în realitate în Ardeal, a trecut în satele noastre de moşneni, care, cu toate că n-au pământ, au deprins câte un meşteşug, mai cu seamă lemnăria şi rotăria, şi a căror stare economică e mai bună. Fără a desfiinţa cauza aceasta – mizeria – şcoala nu se va popula şi orice măsuri administrative, departe de a fi folositoare, vor fi numai o vexaţiune mai mult asupra unui popor stors cu desăvârşire de demagogia superpusă.

Învăţământul e obligatoriu, dar această obligativitate e o ironie. A-l obliga pe ţăran să-şi trimită iarna copilul rău îmbrăcat la şcoală înseamnă a i-l ucide. Există sate pustii de copii, unde generaţia viitoare doarme în cimitir; pământurile date de legea din 1864 rămân pustii, casele – vizuini părăsite, moartea e aliatul promiscuităţii etnice din oraşe, un aliat sigur al Caradalelor şi Mihăleştilor pentru stingerea poporului românesc.

Aceste sunt lucruri nu imaginate, ci văzute cu ochii, constatate zi cu zi şi pas cu pas. Există fără îndoială – adesea unde nici nu te aştepţi – câte un învăţător bun şi harnic care-şi pune toate silinţele, care ar vrea să facă uneori mai mult decât poate. Există, rari, dar cu atât mai merituoşi, asemenea oameni, dar starea de care se sparg toate silinţele lor e mizeria populaţiei.

Comunele sunt compuse din mai multe cătune depărtate unul de altul, adesea cale de-un ceas şi două. Câţi copii se află împrejurul şcolii, în apropierea ei imediată, pot suporta frigul şi vin, cei mai din depărtare rămân acasă.

Mizeria, în forma crudă în care există la noi, e duşmana şcolii. În Anglia sunt destule şi bune şcoli, cu toate acestea o a cincea parte a populaţiei nu ştie a citi şi scrie – şi tocmai această a cincea parte e clasa muncitoare care poartă Anglia pe umerele ei. Astfel, chiar în state vechi şi hipercivilizate mizeria e duşmana şcolii elementare. Şi această mizerie, departe de-a înceta, merge şi va merge crescând. În fiece an bugetul se încarcă cu sarcini noi în favorul negoţului străin, care sarcini în ultima linie cată a se plăti din munca producătorului. Dacă am întreba la ţăranii vânduţi robi pentru dări câte procente din datoria lor sunt destinate a acoperi anuităţile drumului de fier, câte pentru plata unor funcţionari de prisos, câte pentru cheltuieli de lux, am vedea clar că, cu asemenea organizare, unde predomină decorarea trădării şi pensionarea negustorilor de vorbă, ţăranul nostru rămâne condamnat la ignoranţă şi la mizerie.

(*Timpul,* 13 august 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Diavolul locuieşte în Silicon Valley (V)

Soluţia finală

Horia BĂDESCU

Există în această nebunie care bulversează creierul lui *Sapiens* o evidentă fractură de logică: Dumnezeu creează din sine, dar nu se creează pe sine! Statutul *deus* implică desăvârşirea, nu perfecţionarea sau autoperfecţionarea. Am mai folosit, într-un alt context, exemplul falselor regine care apar în miraculoasa societate a albinelor, atunci când matca a murit, şi care nu pot rodi, pentru că sunt în afara cursului natural al creaţiei. Precum Diavolul, a cărui esenţă stă nu atât în maximizarea atributelor răului, ci în neputinţa creaţiei. Dar în nebunia *Sapiensului* suicidar, care pregăteşte lumea lui *Homo deus*, faptul că acesta ar fi un zeu fals nu are nicio importanţă. Importantă e setea nesăţioasă, iresponsabilă, de a căuta mereu ceva nou, de dragul căutării în sine, întreţinând acelaşi lanţ de condiţionări infinite ca şi în cazul fericirii, fără a cumpăni efectele acestei condiţionări, dezastrul care încununează deseori şi va încununa mereu plata gloriei, plata narcisismului funciar al omului. Poate că Dumnezeu avea dreptate să-i interzică omului să se hrănească din pomul cunoaşterii. Nu pentru cunoaşterea însăşi – de vreme ce Cel Preaînalt i-a înzestrat pe oameni cu atribute ale puterii divine: capacitatea de creaţie, logosul din cuvânt, cunoaşterea, conştiinţa de sine şi liberul-arbitru, „cele cinci puteri ale Domnului", despre care face vorbire *Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah*, şi cărora, „ca pe o a şasea, (Domnul) le-a dat părtăşia la gândire – iar ca pe o a şaptea, cugetarea prin care I se rostesc puterile" – ci pentru neputinţa acestora de a separa cu adevărat binele de rău. „Când zeii vor să-i piardă pe oameni le iau minţile!" Ca şi pehlivanul Epicur în materie de plăcere, Marii Tragici ştiau ce ştiau despre hybrisul trufiei şi al neputinţei omului de a ieşi din balansul suicidar între bine şi rău! Cum spune divinul Sofocle despre acesta: „Şi-i iscusit cum nici gândeşti,/ Spre rău o ia, spre bine-apoi./ Cinstească legile-omeneşti/ Şi jurământul către zei,/ Şi-n slăvi cetatea-i va-nălţa!/ Dar vrednic nu-i de-atari măriri,/ De cumva legile-o călca,/ *De fi-va rău, de-o fi trufaş!"* (s.n.)

Mă întreb cu uimire cum de toţi aceşti mercenari ai ingineriilor biogenetice, care lasă în urma lor atâtea ruine, şi cei ai inteligenţei artificiale, care vorbesc cu nonşalanţă despre „viaţa artificială", fiindcă, nu-i aşa?, n-are importanţă dacă algoritmii îşi îndeplinesc funcţia în carbon sau în siliciu, toate aceste automate ştiinţifice se fac a nu înţelege, sau chiar nu înţeleg, nimic din enigma cuantică şi nici din avertismentele minţilor luminate care au lucrat la definirea structurii genomului uman. Niciunul dintre ei nu se va fi aflat, în căutările sale, în proximitatea acelei zone de *rezistenţă absolută* corespunzând sacrului, despre care vorbea fizicianul şi filosoful Basarab Nicolescu? Să le fie străine preacunoscutele ziceri einsteiniene: „Uimitor este faptul că lumea are un sens" şi „Dumnezeu nu joacă zaruri"? Să nu aibă habar de mărturisirea eminentului genetician american Francis Collins, director mulţi ani al Proiectului Genomului Uman, făcută în extraordinara sa carte *Limbajul lui Dumnezeu?*

Cum scriam într-un alt context, e pilduitor cum acestui mare savant, care a început ca ateu, tocmai cercetarea a ceea ce părea a da cheia tuturor răspunsurilor la milenarele nelinişti şi întrebări ale omului i-a deschis inima credinţei şi l-a făcut să afirme că fascinanta armonie şi perfecţiune a ADN-ului ne pune în faţa „manualului de instrucţiuni al lui Dumnezeu". „Însăşi Big Bang-ul pare să indice cu tărie prezenţa unui Creator, căci altminteri întrebarea despre ce a existat înainte ar fi lăsată în suspans", adaugă Collins. Iar dacă acceptăm această idee, se poate afirma că „acest Creator ar fi putut stabili parametrii (constantele fizice, legile fizice etc.) pentru atingerea unui anumit ţel. Iar dacă se întâmplă ca ţelul să fi inclus un univers care să fie mai mult decât un vid lipsit de orice trăsături, atunci ajungem la concluzia că există un singur univers, acesta pe care îl cunoaştem. Sincronizarea perfectă a tuturor constantelor şi legilor fizice spre a face posibilă viaţa inteligentă nu este un accident, ci reflectă acţiunea celui care a creat universul de la bun început."

Cu alte cuvinte, seminţele evoluţiei şi apariţiei omului se aflau, de la începutul începutului, înscrise în lumea care se făcea şi se împlinea după planurile Aceluia care n-a părăsit-o niciodată. Fiindcă, vorba unui alt fizician de marcă, Freeman Dyson, citat de Collins: „Cu cât cercetez mai mult universul şi detaliile arhitecturii sale, cu atât găsesc mai multe dovezi că universul trebuie să fi ştiut într-un anume sens că urma să apărem şi noi." Iar laureatul Premiului Nobel Arno Penzias, ale cărui cercetări au contribuit decisiv la descoperirea radiaţiei de fond pe care se bazează teoria Big Bang-ului, spunea tranşant: „Cele mai precise date pe care le deţinem reprezintă exact ceea ce aş fi anticipat eu pornind de la cele cinci *Cărţi* ale lui Moise, de la *Psalmi*, de la *Biblie* ca întreg". „Atributele invizibile ale lui Dumnezeu devin vizibile prin lucrarea sa", afirmă apostolul Pavel, vizibile în armonia şi perfecţiunea lumii ce ne-a fost dăruită. „Nicio observaţie ştiinţifică nu poate atinge nivelul dovezii absolute a existenţei lui Dumnezeu", afirmă

cu îndreptăţire Collins, dar „în armonia creaţiei lui Dumnezeu putem găsi armonie şi pace". „Pot să depun mărturie, scrie în finalul fascinantei sale cărţi acest ateu convertit, că prin cunoaşterea dragostei şi harului lui Dumnezeu am dobândit putere şi nu constrângere. Domeniul lui Dumnezeu este eliberarea, nu întemniţarea."

Numai că viitorul lui *Homo deus* şi *Big Data* nu mai pare deloc dispus să acorde atenţie libertăţii, nici ca valoare ontologică, nici umanist-liberală. Întemniţarea în mecanica unităţii şi nulei, al lui unu şi zero, pe care se întemeiază întreaga închisoare numerică, i-o pregătesc omului preoţii inteligenţei artificiale. Înalta poetică matematică decăzută în haznaua algoritmică şi-n picătura chinezească dintre începutul şi capătul alfabetului aritmetic! Omul va putea verifica „beneficiile" acestei detenţii sau va putea să-şi semneze execuţia dispărând dintr-un univers în care nu mai este loc pentru el. Un univers al „fiinţelor" nonorganice, în care „reţelele neuronale vor fi înlocuite cu un software inteligent, care ar putea naviga atât în lumile virtuale, cât şi în cele nonvirtuale". La urma urmei, Omul şi-a încheiat misiunea istorică, ca să folosim limbajul vechiului şi noului marxism, revenit ca jucător inconturnabil în politica mondială. Ca şi Sensul care orânduise cursul evoluţiei şi fiinţării acestei specii ciudate. „Opiumul popoarelor", sacrul, şi esenţa acestei substanţe de sucit minţile, Dumnezeu, erau denunţaţi ca „un produs al imaginaţiei omului" de către umaniştii voltairianului secol al XVIII-lea şi scoşi în afara discuţiilor despre întrebările esenţiale asupra umanităţii şi universului locuit de aceasta. Un secol mai târziu, nefericitul Nietzsche îi proclama decesul în agora! Omul devenea legal „măsura tuturor lucrurilor".

Ce s-a întâmplat în cei 300 de ani scurşi de la procesul intentat sacrului e înscris cu „majuscule" în cronica acestora. Neînţelegând că adevăratul rost al existenţei sale este nu acela de a fi măsura, ci de a fi pe măsura tuturor lucrurilor, umanitatea s-a amestecat în arhitectura perfectă a lumii lui Dumnezeu, agresând-o şi siluind-o până în cele mai intime unghere ale sale. „Omul stăpân al naturii" e un slogan mult mai vechi decât comunismul, care l-a folosit până la exces. Iar trufia care a minat devenirea speciei în aceste trei secole e sancţionată acum de acţiunea sinucigaşă care scoate omul de pe scena istoriei. Fiindcă slujitorii inteligenţei artificiale şi religiei *Data* îi pot întoarce umanismului argumentele: „Da, Dumnezeu este un produs al imaginaţiei omului, dar imaginaţia omului este la rândul ei doar produsul algoritmilor biochimici." Pe şi cu propria mână, natura şi istoria, care au oroare de vid, vor înlocui umanitatea cu sistemele nonorganice. Dacă Dumnezeu va îngădui plata pentru nesocotinţele umanităţii! Şi poate că o va îngădui, fiindcă, precum zice El prin gura unuia dintre cei atinşi de aripa îngerului: „Dar piară oamenii cu toţi/ S-or naşte iarăşi oameni!" Sau poate că minţile mai cumpănite şi treze, care încă mai sunt printre noi, vor reuşi să-i facă pe oameni să refuze acest traiect al extincţiei. Să se trezească din hăbăuceala pe care interesele potentaţilor le-o induc cu atât de bogata ofertă a *drogului nostru cel de toate zilele.* În fond, aceasta este miza acestei trilogii a istoricului Yuval Noah Harari. Să pună dinaintea unei umanităţi anesteziate de povara existenţei şi de uriaşa manipulare la care e supusă zilnic oglinda adevărului despre ceea ce i se întâmplă şi ceea ce i se poate întâmpla. Cum spune cu modestie acest istoric dăruit, toate scenariile schiţate şi propuse spre dezbatere în vasta şi documentata-i analiză „ar trebui înţelese mai curând ca posibilităţi decât ca profeţii". Dar, chiar şi aşa, ceea ce se vede în această oglindă e o imagine apocaliptică, ce depăşeşte cu mult imaginaţia bolnavă a Hollywood-ului.

Yuval Noah Harari îşi încheie cel de al doilea şi cel mai substanţial volum al trilogiei sale, *Homo deus – scurtă istorie a viitorului,* cu o concluzie la fel de tulburătoare ca întreaga sa analiză: „Dacă gândim în termeni de decenii, atunci încălzirea globală, inegalitatea crescândă şi bulversările de pe piaţa de muncă se află pe primul plan. Însă dacă privim viaţa la scară mare, toate celelalte probleme şi evenimente sunt eclipsate de trei procese interconectate:

1. Ştiinţa converge către o dogmă atotcuprinzătoare, potrivit căreia organismele sunt algoritmi, iar viaţa înseamnă procesare de date.
2. Inteligenţa se decuplează de conştiinţă.
3. Algoritmii nonconştienţi, dar deosebit de inteligenţi, ar putea să ne cunoască mai bine decât ne cunoaştem noi.

Aceste trei procese ridică trei întrebări-cheie, care sper să vă rămână în minte mult timp după ce veţi termina de citit cartea:

1. Sunt într-adevăr organismele doar algoritmi, iar viaţa înseamnă cu adevărat doar procesare de date?
2. Care este mai valoroasă – inteligenţa sau conştiinţa?
3. Ce se va întâmpla cu societatea, politica şi viaţa de zi cu zi atunci când algoritmii nonconştienţi, dar deosebit de inteligenţi, ne vor cunoaşte mai bine decât ne cunoaştem noi înşine?"

Am spus de la început că acest eseu nu este o cronică a trilogiei lui Yuval Noah Harari, ci comentariul unui scriitor, al unei conştiinţe care nu poate rămâne indiferentă la ceea ce se petrece în jur şi la modul în care se proiectează viitorul umanităţii. Chiar dacă, în mod natural, condiţionările biologice ale sapiensului care sunt mă exclud din acest viitor. Dacă el va fi aşa cum se proiectează, Îi mulţumesc Celui de Sus că m-a îngăduit în aceste vremuri, aşa bune-rele cum sunt ele, şi nu în acel viitor „luminos"! Însă, părtaş prin lectură la panorama schiţată de autor şi la neliniştile pe care le mărturiseşte, îmi îngădui să răspund, evident, doar în nume personal, la întrebările de mai sus:

→

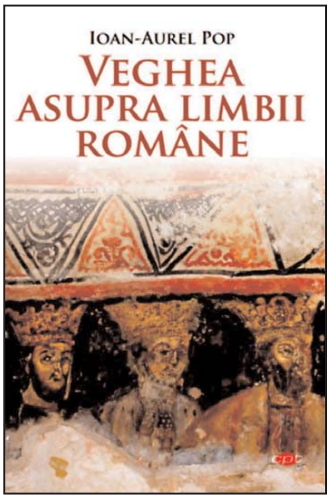

Ioan-Aurel Pop: *Veghea asupra limbii române (I)*

Mihai NEAGU BASARAB

Editura Litera din Bucureşti şi Chişinău a tipărit în 2020 acest text esenţial pentru români şi pentru cei care vor să-i cunoască fără prejudecăţi. După „Date despre autor", urmează o „Introducere" ce începe prin a comenta mottoul acestei cărţi care măsoară dragostea lui Cioran faţă de limba română: „Să treci de la limba română la limba franceză e ca şi cum ai trece de la o rugăciune la un contract."

Preşedintele Academiei Române se consideră îndreptăţit şi obligat să prezinte şi să apere limba română, ceea ce îi reuşeşte perfect în această carte, care ar trebui să devină chiar manual pentru ultima clasă de liceu teoretic. Este evocat Alzheimer-ul lui Cioran, cu caracteristica amnezie retrogradă, care l-a făcut să uite limba franceză pe care o stăpânea ca Pascal (spun marii specialişti francezi) şi să nu mai vorbească decât în limba română, înainte de a amuţi definitiv, cum li s-a întâmplat şi fraţilor Alexandru şi George Ciorănescu, atinşi şi ei de necruţătoarea maladie Alzheimer, fiind buni cunoscători ai mai multor limbi şi literaturi străine. Să ne amintim că în Franţa se consideră şi astăzi că traducerea cea mai bună din italiană în franceză a *Divinei comedii* a lui Dante i se datorează lui Alexandru Ciorănescu, care a murit profesor universitar în Spania.

Reiese din introducere că unul din criteriile de stabilire a valorii personale a oricărui om este şi dragostea lui pentru limba maternă. Scrie autorul: „Limbile sunt mărci sau sigilii ale popoarelor care le vorbesc… Ele există şi se manifestă în mod organic, în afara factorului politic… Şi totuşi, fiind indisolubil legate de oamenii şi de destinul comunităţilor umane, limbile pot fi afectate şi ele, pot fi influenţate, pervertite, *interzise* sau încurajate de lideri, de regimuri politice, de guverne." În 1990, profesorul Ioan-Aurel Pop a aflat de la un student al său basarabean, care vorbea cu colegii lui basarabeni ruseşte, că locuitorii Republicii Moldova au învăţat la şcoală că ei vorbesc limba moldovenească, diferită de limba română, şi că în limba moldovenească „se puteau exprima doar nevoile fizice elementare ale omului, opiniile despre vreme şi se puteau purta doar dialoguri simple, legate de contingent şi de cotidian. Eternitatea, fineţea şi umanitatea aparţineau marii limbi ruse." Ne dăm seama că autorul apreciază totuşi pozitiv că limba *moldovenească* n-a fost interzisă în Basarabia, aşa cum a fost interzisă limba română în Transilvania după 1867, când bunicul meu patern, Apostol Neagu, a trecut Carpaţii cu turmele lui de oi, în timp ce românii rămaşi în Ardeal, după cum relatează Nicolae Petrescu-Comnène, într-o carte rămasă celebră, erau amendaţi dacă erau auziţi vorbind între ei româneşte pe stradă şi chiar condamnaţi la mai multe luni de închisoare, dacă îndrăzneau să spună că nimeni nu-i poate împiedica să-şi folosească limba maternă.

Autorul este de părere că „Nu este bine să ne *aruncăm* în *studiul* limbii fără o pregătire lingvistică de bază… Un amator nu are voie să emită sentinţe despre limba română, să spună nonşalant că ar fi tracică, dacică sau cumană…", că ar fi apărut înaintea poporului român etc. Exagerând oarecum, am putea spune că există două categorii de savanţi: savanţii *de catedră,* care se realizează în universităţi şi sunt profesionişti, şi savanţii *de salon,* care de fapt sunt diletanţi, cu o educaţie eventual foarte aleasă, dar în afara *ştiinţelor ştiinţifice*. Publicul acestor de fapt pseudosavanţi, în saloane, era format din foarte bine crescute *fete cu zestre*, chiar şi în devenirea lor matrimonială de *mame de fete cu zestre.* Un asemenea public nu va fi niciodată deranjat de elucubraţiile unui Neagu Djuvara, care indispun de fapt numai când apar tipărite şi pot cădea sub ochii unui adolescent dornic de instruire reală şi fără prea mare zestre financiară. Există, desigur, în diferite domenii, amatori pricepuţi, după cum există şi profesori prea norocoşi ca destin, sau trădători ticăloşi, cumpăraţi de duşmanii patriei cu traduceri în limba maghiară, de pildă.

Primul capitol este intitulat „Elogiul limbii române" şi începe astfel: „Limba română este efigia cea mai pregnantă a românilor. Limba este ca un organism viu, care se naşte, creşte, se dezvoltă, îmbătrâneşte şi moare odată cu poporul care a creat-o şi căruia i-a servit ca mijloc de comunicare… Nu poţi fi român, dacă nu vorbeşti româneşte, deşi poţi vorbi româneşte fără să fii român." În Occident avem acum un fenomen ciudat. Din căsătorii mixte au apărut copii pe jumătate români şi pe jumătate, să zicem, nemţi. Dacă îi cheamă Popescu, sau Ionescu, poţi fi sigur că mama lor germană nu i-a învăţat limba română. Dacă-i cheamă însă Fischer sau Schmidt, de regulă, mama lor română i-a învăţat limba română. A apărut deci o inadvertenţă între nume şi limba maternă.

Preşedintele Academiei evidenţiază faptul că elucubraţiile despre limba maternă apar „din prea multă iubire, din rea-voinţă, din ignoranţă sau din dorinţa de a epata". Aflăm din acest capitol că „Academia Română, încă de la înfiinţare, a avut ca prim scop normarea limbii, s-a îngrijit de corectitudinea limbii şi de zestrea ei".

Autorul prezintă apoi *Dicţionarul Tezaur al Limbii Române*, în care figurează aproape 200.000 de cuvinte. Aflăm apoi că pe pământ cele 7,5 miliarde de locuitori vorbesc între şase şi şapte mii de limbi şi că savanţii nu au căzut de acord asupra criteriilor care deosebesc limbile de dialecte. De vină sunt şi O.N.U. şi E.U. care au în program protejarea limbilor, dar nu şi a dialectelor, şi atunci vorbitorii de dialecte ameninţate cu dispariţia fac tot posibilul să le tragă spre limbi, fără să se gândească la faptul că astfel pot deveni alt popor, sau mai ştiu eu ce complicaţii geopolitico-lingvistice mai pot provoca. Comunităţile etnice sunt popoare; în ultimele secole, multe popoare au devenit naţiuni, prin evoluţie, iar în prezent se urmăreşte desfiinţarea naţiunilor şi formarea de regiuni locuite de indivizi regionali. Autorul ne permite tacit să avem impresia că ne prefacem că nu ne dăm seama de ce ne aşteaptă înaintea sfârşitului. El militează însă în întreaga carte hotărât contra haimanalelor fără caracter. Partea proastă e că hotărârile le iau miliardarii, nişte persoane din ce în ce mai îndrăgostite de capitalul lor în sine, acţionând, de regulă, în *multinaţionale*, fără intenţia fermă de a mai crea locuri de muncă şi bunăstare populară *în ţările lor de baştină,* şi, prin aceasta, deja ieşiţi din rândul naţiunilor în care noi ăştia care nu suntem miliardari, am rămas cu slova scrisă, cei care cântă fiind deja loviţi cu Corona peste gură sau peste degete, dacă sunt instrumentişti.

În orice caz, aflăm foarte multe lucruri noi despre limbi în general şi despre limba română, în special. Ni se oferă rara ocazie de a deveni *diletanţi competenţi*, la sfârşitul lecturii acestei cărţi, ceea ce nu e deloc puţin lucru. „Cea mai importantă familie de limbi din lume – vorbite de circa jumătate din întreaga populaţie a planetei – este cea indo-europeană. Din ea fac parte ramura limbilor indo-iraniene (sau indo-persane), cea a limbilor italice (vechi), cea a limbilor romanice (neolatine), cea a limbilor celtice, cea a limbilor germanice, cea a limbilor slave, cea a limbilor baltice, iar apoi câteva limbi individuale, precum greaca, armeana, albaneza, hitita şi toharica."

Majoritatea popoarelor europene, în funcţie de limba vorbită, sunt popoare germanice, romanice sau slave. Engleza cucereşte lumea, iar franceza bate în retragere de mai multe decenii. Întrucât la Biblioteca Română din Freiburg a ajuns, via Statele Unite, arhiva legaţiei regale a României la Lisabona, ca parte a arhivei jurnalistului şi scriitorului Aurel Sergiu Marinescu, prin grija văduvei acestuia, doamna Manon Marinescu, membră marcantă a Institutului Român din Freiburg, am avut ocazia să fac o observaţie interesantă: În ziua de 10 Mai, în fiecare an, legaţia regală a României organiza câte o recepţie la care toate reprezentanţele diplomatice din Lisabona anunţau că vor participa, mulţumind de invitaţie. Până în 1944, limba întregului corp diplomatic a fost limba franceză, chiar şi pentru ambasadele Statelor Unite şi ale Marii Britanii. După 1945, ultimele două reprezentanţe diplomatice numite au început să folosească limba engleză. Nu sunt în măsură să precizez dacă această schimbare a intervenit după capitularea Germaniei, sau după Hiroşima şi Nagasaki, dar această schimbare foarte importantă ne-a convins că limbile statelor care utilizează în războaie bomba atomică sunt mult mai uşor de învăţat şi sunt chiar preferate, pe măsură ce efectul acestor bombe devine mai cunoscut, limbilor materne, în relaţiile internaţionale în orice caz. Cum observa cronicarul moldav, „Omul e sub vremuri" şi nu deasupra lor, ca Dumnezeu.

„Românii fac parte din grupul popoarelor romanice şi vorbesc o limbă neolatină… Clasificarea limbilor este o operaţiune anevoioasă, laborioasă şi relativă."

Autorul prezintă în continuare *Barometrul limbilor din lume*, iniţiat în 2017, „cu un înalt grad de obiectivitate". Preşedintele Academiei Române amănunţeşte prezentarea acestui barometru. „Factorii care descriu *greutatea* unei limbi sunt cei intrinseci şi cei contextuali. Factorii intrinseci ai limbii sunt: numărul de vorbitori, entropia (cantitatea de informaţie conţinută într-un mesaj), factorul vehicular (caracterul de limbă de comunicare între etnii diferite), statutul limbii, numărul de traduceri din limba respectivă în alte limbi, numărul de traduceri în limba respectivă din alte limbi, premiile literare internaţionale, activitatea pe Wikipedia şi învăţământul în acea limbă la nivel universitar. Factorii contextuali ar fi: indicele dezvoltării umane, indicele fecundităţii (numărul de copii născuţi în medie de o femeie vorbitoare a acelei limbi) şi penetrarea reţelei de internet în limba respectivă."

→

---

1. **Nu, viaţa nu e doar algoritm!** Viaţa e toată bogăţia de trăiri, fericire şi suferinţă, memorie, gând şi suflet, libertatea care e un dat ontologic, conştiinţă şi voinţă, clipă şi veşnicie îngemănate, taina creaţiei, dorul de fiinţă şi de nefiinţă, toate cele pe care le leagă iubirea: de sine, de semeni, de lume, de Fiinţă. Mecanica algoritmului e pentru suflete moarte!

2. Fără conştiinţa care judecă şi se judecă, inteligenţa n-are nicio valoare.

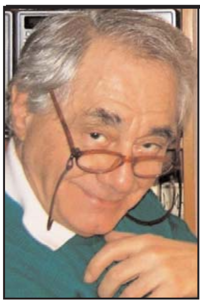
3. Dumnezeu să-i apere pe cei care vor avea neşansa de a exista atunci! Căci vieţuirea, fiinţarea se va fi isprăvit de mult.

Aceste răspunsuri sunt ale unui *sapiens* care încearcă să folosească, aşa cum crede el că se cuvine, zestrea care, în ciuda tuturor neroziilor istorice, îi defineşte specia: judecata, cugetarea. *Cogito ergo sum!* Iar acest comentariu porneşte din imposibilitatea de a ieşi din logica unei poetice *Lecţie de istorie naturală:*

Nu cred că viermele este
mai important decât mărul,
dar nu pot suporta
surâzătoarea inconştienţă a mărului!

(Sfârşit)

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

„**Revista** ***TIME*** a publicat recent un număr consacrat Rusiei. Ultimul articol, despre spiritul, temperamentul, caracterul ruşilor mi-a provocat un şoc: semănăm! Semănăm prea bine pentru un popor de „gintă latină”. Şi-atunci? Din nou criza de identitate? Cât de puternică, de adâncă e amprenta lăsată de slavi? Nu cumva, la atâtea paradoxuri care ne caracterizează, se adaugă încă unul: ne-am păstrat limba, dar ne-am înstrăinat sufletul? Fiindcă prea multe lucruri se aseamănă: „să moară capra lui” e rusească, *victimizarea*, la fel, mentalitatea lui *las' că merge şi-aşa* şi *lasă-mă să te las,* o înclinare spre exaltare etc.”

(2 ianuarie 1993, dintr-o epistolă către M. şi P.F.)

„**Pitagora spunea** că viaţa se împarte în patru perioade: «copilăria, până la douăzeci de ani; adolescenţa, de la douăzeci la patruzeci; tinereţea, de la patruzeci la şaizeci; bătrâneţea, de la şaizeci la optzeci.» El mai adăuga: «De Venus trebuie să te foloseşti doar în timpul iernii, niciodată vara; din când în când toamna şi primăvara; deşi, în orice anotimp, e un lucru care te consumă şi e foarte rău pentru sănătate».”

(Vintilă Horia: *Dieu est né en exil,* p. 40)

Toamna 1969, Olăneşti, casa de oaspeţi a sindicatelor. La „colţul roşu”, câteva cărţi, un pick-up, câteva plăci. Printre ele găsesc, rătăcit, un disc cubanez, îl ascult şi descopăr un canzon auzit acolo, în Havana, cântat de un mic combo pe una din străduţele oraşului vechi: *Que buenas son, que buenas./ Que buenas son las mujeres!*

Căutăm un nume pentru căţeluşa pe care o cumpără fata noastră, Ioana. Soţia mea îi sugerează „Alma”, podul pe care treceam zilnic în anii '70. Stop-cadru! O luminiţă printre neuroni o scoate la iveală pe... Palma. Superba căţea lupoaică, „bonus” la cele două maşini germane, pradă de război, ale colonelului sovietic care ocupase etajul I al casei unde locuiam. La ore fixe, ordonanţa o hrănea cu carne macră. Noi ne împărţeam, judicios, feliile de mămăliguţă prăjite în ulei negru, spumos, de rapiţă.

(septembrie 2020)

Redeschid un blog de care uitasem: *La République des livres,* creat de Pierre Assouline, scriitor, eseist, critic literar (Passou pentru iniţiaţi) şi descopăr că între timp, de când nu l-am mai cercetat, blogul a devenit o adevărată publicaţie literară on-line, găzduind şi alţi autori, totul sub egida ziarului *Le Monde*.

Articolul său din această săptămână se intitulează *În curând o enciclopedie istorică a mirosurilor.* Ei, da!, aţi citit bine, o antologie a mirosurilor! Este vorba de ideea unei chimiste din Norvegia de a înregistra şi digitaliza mirosurile din întreaga lume, inclusiv mirosuri... vechi din secolul XVI până în prezent. În chip ciudat – sau, poate, nu – un proiect intitulat „Odeuropa” dispune de un buget de 2,8 milioane de euro acordat de Uniunea Europeană pentru următorii trei ani! Iniţiatorii acestui proiect european intenţionează chiar să identifice mirosurile cailor, prafului de puşcă, sângelui etc. bătăliei de la Waterloo! Articolul se încheie cu observaţia – ironică, evident – că asemenea cercetare este de „o actualitate neaşteptată, pierderea mirosului sau *anosmia,* fiind considerată un simptom serios al Covid-19”.

În cele şase zile de la apariţia acestui articol s-au înregistrat 1265 de comentarii. Comentarii între ghilimele, fiindcă nu au, în imensa lor majoritate, nimic de a face cu subiectul articolului, sunt „de toate, pentru toţi”: Afganistan şi talibani, reţete culinare, referinţe literare, politice şi, mai ales, dialoguri mai mult sau mai puţin amuzante între comentatorii înşişi.

Şi, totuşi, am noroc. Dintr-o superficială ochire descopăr un „comentariu în temă”, adică *odorant,* străvechiul *hit* al lui Luis Mariano *Iubirea-i un buchet de violete*..., cu adresa pentru a fi ascultat on-line: https://www.google.com/search?q=chanson+1%27 amour+est +un+bouquet+de+violette&sxsrf= AleKko2… etc.)

(septembrie 2021)

Conform acestor criterii, „s-au acordat limbilor un scor intrinsec, unul demografic, unul bazat pe prestigiu şi, prin însumare şi ponderare, un scor global. Astfel, sub aspect intrinsec, româna ocupă locul al 11-lea în lume (după engleză, franceză, spaniolă, germană, rusă, italiană, mandarină, portugheză, japoneză şi poloneză); sub aspect demografic, limba română este a 21-a în lume, iar din punctul de vedere al prestigiului este a 24-a. Cumularea şi ponderarea acestor trei criterii plasează româna pe locul 15 între limbile importante ale lumii, după limbile engleză, franceză, spaniolă, germană, rusă, italiană, portugheză, japoneză, olandeză, suedeză, mandarină, poloneză, cehă şi croată, dar înaintea limbilor sârbă, maghiară, coreeană, norvegiană, daneză, greacă, ebraică, catalană, finlandeză, turcă, armeană, slovacă, bulgară, slovenă, ucraineană etc.”

Dacă studiem *Dicţionarul Tezaur al Limbii Române*, ne dăm seama că ocupăm în mod obiectiv un loc fruntaş ca limbă, întrucât în respectivul *Dicţionar* în 37 de volume sunt prezentate peste 175.000 de cuvinte în peste 1.300.000 de citate. Conform unor aprecieri, în prezent, limba română ar beneficia de un sfert de milion de cuvinte. Varianta electronică a *Dicţionarului* se îmbogăţeşte continuu. Autorul consemnează şi faptul că „soarta limbii este legată inexorabil de destinul poporului român şi, de la o vreme, al naţiunii române, plasate şi aceasta sub semnul incertitudinii, al provizoratului, al neaşezării şi al autoflagelării”. Autorul arată foarte corect că, în timp ce mai toate popoarele îşi caută şi-şi atribuie origini cât mai vechi şi mai spectaculoase, „Astăzi se ştie clar, fără putinţă de tăgadă, că toate popoarele sunt amestecuri etnice mai mult sau mai puţin pronunţate, că nu există popoare alese şi popoare damnate, nici popoare cu ascendenţi de tip superior şi altele cu strămoşi *barbari*.” Se inventariază apoi cum au fost consideraţi românii în ultimii 75 de ani: descendenţi ai romanilor, apoi ai slavilor, ai dacoromanilor, ai cumanilor, ai traco-dacilor fără vreun alt amestec. Lupta dintre latinizanţi şi dacişti ne convinge de înţelepciunea zicalei care spune că adevărul e la mijloc.

Urmează un capitol ***tehnic*****,** intitulat „Conservarea etnonimului Romanus numai la români”. O idee înţeleaptă de aici ne convinge că românii s-au numit mereu romani, pentru că nu erau înconjuraţi de alţi romani de care trebuiau să se diferenţieze, cum li s-a întâmplat spaniolilor, portughezilor, francezilor, italienilor. Capitolul „Limba română şi numele său corect” îşi are originea în anumite atacuri politice şovine împotriva românilor basarabeni care ar fi vorbitori de limbă moldovenească, diferită de limba română, precum şi împotriva fostului milion de români din Serbia care, susţin vecinii noştri, ar vorbi o limbă vlahă pe care Serbia e gata să se angajeze s-o protejeze împotriva stricării acesteia prin vreun contact nedorit de sârbi cu limba română, asemănătoare, dar mai la răsărit, prin alte ţări. Academia Română a stabilit că sintagma *limba română* se aplică tuturor dialectelor şi graiurilor acestei limbi. Pentru a evidenţia un alt proverb românesc şi anume „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea”, autorul arată că Republica Muntenegru, desprinsă din Iugoslavia şi formată din locuitori vorbitori de limbă sârbă, are în prezent ca limbă oficială *limba muntenegreană,* care se deosebeşte de limba sârbă, deocamdată, numai prin nume. Afirmă preşedintele Academiei Române: „Autorităţile politice şi administrative, guvernele şi parlamentele nu pot decreta naşterea şi funcţionarea unor limbi şi popoare. Autorităţile pot decide existenţa unor state, dar statele nu se confundă cu popoarele, cu naţiunile şi cu limbile.”

Totuşi sunt cazuri în care ar trebui ca statul să intervină pentru salvarea unor minorităţi ameninţate cu asimilarea de către alte minorităţi, mai agresive etnic, în sens şovin. Sabin Manuilă a publicat în 1930 un *Atlas etnografic român,* în care am constatat două exagerări: În zona Satu Mare numărul maghiarilor era semnificativ mai mare decât cel al germanilor, aproape dispăruţi acolo, iar în ţinutul secuiesc, acum peste 90 de ani nu mai era nici un secui!... În presa vremii, ca şi în corespondenţe aflate la Arhiva Ministerului Cultelor din epoca respectivă şi următoare există numeroase plângeri ale populaţiei de şvabi foarte catolici din zona Satu Mare, că în sate formate exclusiv din şvabi venea un preot ungur, care nu ştia nemţeşte şi silea populaţia satului să înveţe maghiara, în România, până după 1930. Sabin Manuilă a fost un savant şi un om cinstit, dar, practicând politica, a optat pentru ideea că, socotind toate maghiarizările încheiate înainte de 1919, deci înainte de a se fi încheiat, *nu se mai poate reproşa nimic partidului său de guvernământ.* De unde se vede că politica murdăreşte oamenii cinstiţi şi învăţaţi, îi încarcă de neîmpliniri morale, mai ales când e vorba să ne luptăm pe tărâmul propagandei, cu maghiarizaţii. Pentru aşa ceva ne-ar trebui românizaţi, adică români mai răi decât românii din moşi strămoşi. România nu asimilează pe nimeni, chiar dacă anumiţi alogeni s-au simţit atât de bine la noi încât mai, mai să regrete că nu s-au născut români. Există chiar astăzi o revistă, *Certitudinea,* în care, număr de număr aproape, Nagy Attila-Mihai şi alţi secui cer ajutor statului român să apere puţinii secui care au mai rămas nemaghiarizaţi de maghiarizarea forţată, exercitată preponderent de secuii care şi-au lepădat naţionalitatea în schimbul celei maghiare şi acum sunt mai răi decât ungurii autentici în şovinismul lor.

Corectitudinea politică ne învaţă că deznaţionalizarea este un fapt pozitiv, eliminând naţiunile din rândul factorilor provocatori de războaie, acestea rămânând în absenţa preconizată a naţiunilor numai la cheremul fabricanţilor de arme, multimiliardari, care discută între ei şi se-nţeleg prin intermediul parlamentelor şi guvernelor, să nu se înţeleagă oficial decât cu armele. Corectitudinea politică este de părere că niciun sacrificiu nu-i prea mare pentru a reduce chiar cu mai puţin de 1% pericolul de război. Sunt aici prea multe raţiuni pentru a avea rost să le detaliem acum, vorba autorului. Capitolul se încheie totuşi într-o notă optimistă: „Nimeni nu poate distruge sau inventa popoare şi limbi, nici măcar savanţii. Aceştia au însă datoria să cerceteze realitatea, să constate care este adevărul şi să-l dezvăluie pe înţelesul tuturor.”

Capitolul următor este intitulat „Apărarea limbii române” şi începe cu un vers din preotul-poet Alexe Mateevici, „Limba noastră-i limbă sfântă”, preot trimis la moarte de erou de ruşi în Primul Război Mondial. Autorul semnalează că „limbile popoarelor s-au născut în mod organic din nevoia de comunicare… au trăit de la sine sute de mii de ani, fără reguli fonetice şi ortografice…

→

Homo sapiens

Prima strategie românească privind limba română s-a alcătuit în 1866, când s-a creat Academia Română (cu numele iniţial de *Societatea Literară*). Scopul ei principal era stabilirea ortografiei limbii române, redactarea unei gramatici şi a unui dicţionar-tezaur.” Mai aflăm aici că limbile europene se împart în funcţie de baza grafiei lor în limbi etimologice, cum e franceza, şi limbi fonetice, cum sunt, de pildă, italiana şi româna.

Un capitol important, în care autorul este foarte la el acasă, este „Limba română ca izvor istoric”. Aflăm de aici că, întrucât Oltenia a fost ţinutul românesc cel mai apropiat de Roma, a primit mai mult timp şi mai intens influenţe lingvistice latine. Profesorul Ioan-Aurel Pop semnalează abuzul oltenesc de perfect simplu, conservat aproape ca-n limba latină, *fui, fuisti, fuit, fuimus, fuistis, fuerunt* sau *fuere*. Autorul subliniază că „sistemul verbal este coloana vertebrală a oricărei limbi evoluate, iar sistemul verbal românesc vine, în dreaptă moştenire, din latina populară”. Şi imperfectul verbului *a fi: eram, erai, era, eram eraţi, erau,* „seamănă tulburător”, afirmă autorul, cu echivalentul latin. Sunt date mai multe exemple din cele peste 100 de cuvinte moştenite din limba latină *numai de limba română: împărat, oaie, a apuca, mare* (adjectiv), *creştin, lingură, plăcintă* etc. Sunt competent analizate zeci de etimologii, majoritatea din latină, cum ar fi de pildă cuvântul *dezmierdare,* care provine de la faptul că mama romană schimba scutecul pruncului nou-născut cu multă dragoste maternă (francezii au păstrat cuvântul *merde,* de la latinul *merda*).

Sunt analizate şi cuvinte provenite de la slavi, ca *nemernic* şi *a stânjeni,* care-au pătruns mai greu în Ardeal decât în Principatele Unite, din lipsă de suport în realitate, probabil. În domeniul păstoritului, cele mai multe influenţe sunt latine, dar *brânză* şi *stână* sunt dacice, iar *cioban* e cuman. Ar mai fi un element pe care mi-aş îngădui să-l introduc, în legătură cu predominanţa influenţei latine în Oltenia. La Cluj există o profesoară la Universitate specializată în cultura italiană şi în exilul românesc în Italia, Anca Stângaciu, care a publicat o carte excelentă despre exilul românesc în Italia, recenzată în *Buletinul Bibliotecii Române* din Freiburg la momentul potrivit. Discutând la telefon cu doamna respectivă, am fost uimit de viteza cu care vorbea, cu totul nespecifică ardelenilor, şi am întrebat-o: „Sunteţi olteancă?” „Nu, dar făcând o serie de călătorii de documentare în Italia, m-am obişnuit să vorbesc în viteza a cincea.” Deci, am putea spune că şi debitul verbal năvalnic al oltenilor e de sorginte latină. Dacă ne gândim atent, vom observa că şi autorul aici prezentat, după ce a fost mai mulţi ani directorul Institutului Român din Veneţia a ajuns să-şi grăbească vorbirea.

Urmează capitolul „Mărturii externe şi interne despre latinitatea limbii române din secolele al XV-lea şi al XVI-lea”. Primul citat utilizat este din Papa Pius al II-lea (1458-1464), care, într-unul din pasajele scrierilor sale referitoare la români, afirmă: „Acest popor (al românilor) are până acum un grai roman, deşi schimbat în mare parte şi abia putând fi înţeles de un om din Italia.” Dacă nu aş fi citit cu atenţie primele 74 de pagini din această carte, aş fi putut trage concluzia falsă că în secolul al XV-lea, limba română era, de fapt, un dialect al limbii italiene. Sunt date numeroase exemple de străini care scriu despre latinitatea limbii române. Obiectivitatea autorului este perfectă. El evidenţiază zone de incertitudine lingvistică, unde nu se pot stabili etimologii riguroase, ca la cuvântul *piuţă*, de pildă. Ampla bibliografie cercetată transformă cartea aceasta într-o veritabilă teză de doctorat de altădată.

Urmează capitolul „România şi simbolurile sale improvizate – erori de exprimare istorică şi lingvistică”. Se lămureşte aici faptul că vorba „centenar” este substantiv sau atribut, după împrejurarea în care e corect folosită. Apoi, centenarul Marii Uniri este, pe de-o parte, intervalul de la 1 Decembrie 2017 la 1 Decembrie 2018, iar, pe de altă parte, marchează 100 de ani de când Transilvania, Basarabia şi Bucovina s-au unit prin voinţa populaţiei, înainte ca ruşii să ucidă peste un milion de români basarabeni şi bucovineni fără altă vină în afară de aceea de a fi fost români, cu România dinainte de 1918. Lipseşte din acest sumar capitol ideea că la Trianon, la 4 iunie 1920, s-a format, în sfârşit, statul maghiar în care ungurii au ajuns în cele din urmă să fie majoritari în propria lor ţară. Când se spune că din matricea limbii dacice s-au format toate limbile lumii, nu se greşeşte decât particularizând. Să presupunem că în paradis, mâine, o vrăbiuţă, ispitită de un şarpe, îl pune pe un vrăbioi să ciugulească amândoi din mărul cunoaşterii. Desigur că vor fi alungaţi de acolo devenind pe pământ un soi de vrăbii care vor începe să ciripească, treptat, în diferite limbi, pe măsură ce se vor forma diferite popoare de vrăbii. Savanţii tuturor popoarelor de vrăbii vor avea dreptul să afirme că limba poporului vrăbiesc pe care-l reprezintă a fost matricea ciripitului în orice limbă vrăbiască, pentru că al doilea sistem de semnalizare provine din primul sistem de semnalizare prin sofisticare, adică prin înţelepţire (de la *sophia* = înţelepciune). Dacă oamenii se vor regionaliza, mi se pare absolut imposibil ca Dumnezeu să nu creeze alte fiinţe gânditoare pentru a popula pământul, formând popoare şi, mai târziu, naţiuni. S-ar putea să nu fie vrăbii, ci cimpanzei, e nevoie de prudenţă când facem estimări pentru viitor.

Urmează capitolul „Despre unii termeni referitori la Unire”. Aici se evidenţiază în mod deosebit simţul exacerbat al limbii române care i-a impresionat întotdeauna pe cei pricepuţi care au luat contact cu profesorul Ioan-Aurel Pop. Bunul meu prieten Mircea Gheordunescu îmi povestea că, pe vremea când era consul general al României la Milano, de câte ori directorul Institutului Român din Veneţia, Ioan-Aurel Pop, organiza câte un eveniment cultural, se simţea dator să participe, ridicând prin această participare importanţa evenimentului, numai din admiraţie pentru felul în care profesorul Pop stăpânea şi utiliza limba română. „A nu fi fost de faţă, ar fi însemnat să jignesc limba română”, îmi povestea, la vremea respectivă Mirciulică, cum mă obişnuisem să-i spun, după profesoara noastră de limba rusă din liceu, doamna Tatiana Brătescu. Deşi scurt, capitolul începe fără menajamente pentru poporul român: „…Unirea actuală a românilor (în sens de coeziune îndreptată spre scopuri nobile) este ca şi inexistentă”. Îmi îngădui să observ aici că suntem mai multe grupuri de români (autorul face parte din toate) care manifestăm această coeziune pe plan restrâns.

Preşedintele Academiei Române corectează aici o serie de formulări improprii, menţionând, pe bună dreptate, că este foarte grav când formulăm inadecvat situaţii foarte importante pentru istoria României. De pildă, „cucerirea” Transilvaniei de către Mihai Viteazul este o aberaţie. El a ajuns acolo între fraţii lui de limbă şi de credinţă religioasă, spre a-i apăra împotriva pericolului otoman. Folosirea de expresii aberante ne îndepărtează de propria noastră istorie. Termenul de „alipire” este popular, intimist, eventual beletristic, dar în niciun caz ştiinţific. Termenul cel mai potrivit, spune autorul, este cel de „unire”, cel mic unindu-se cu cel mare. Adică Basarabia se uneşte cu România şi nu România cu Basarabia. Dacă vorbim corect, avem jumătate din dreptate şi numai aşa, noi, românii, putem avea 100% dreptate, la nevoie. Unirea din 1859 dintre Moldova şi Ţara Românească, nu e între Moldova şi Muntenia, întrucât Muntenia nu include Oltenia. În 1918 nu s-au unit ţări egale, ca Moldova cu Ţara Românească, ci, la România au venit ca fiii şi fiicele la mamă, la România: Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, toate aceste provincii fiind locuite majoritar de români, dar fiind răpite în cursul istoriei de imperiile lacome din jur: Imperiul Ţarist, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman (Dobrogea, în anumite perioade istorice). Autorul insistă că se uneşte întotdeauna cel mic cu cel mare şi nu invers. Şi mai subliniază aici rolul propagandei naţionale care estompează obiectivitatea. Canalul Mânecii este numit de englezi Canalul Englezesc. Niciun francez nu va vorbi despre Canalul Englezesc şi niciun englez despre Canalul Mânecii. Românii sunt negociabili, în măsura în care şi-au dat seama, printre primii, că totul devine din ce în ce mai relativ. (Vezi cazul Boia.) Noi trecem acum printr-o perioadă de tranziţie, în care a fi negociabil înseamnă a nu avea caracter. Profesorul Pop ilustrează această perioadă de tranziţie acţionând ferm împotriva lipsei de caracter pe care o sancţionează oriunde o întâlneşte, întocmai ca şi lipsa de cultură, de instruire, de educaţie patriotică. La popoarele civilizate (englezi, americani, francezi) acceptă un moderat patriotism local, care n-are voie să alunece, în niciun caz, în genocid, cum practică ruşii, ungurii şi alte popoare mai puţin evoluate sau extinse prin asimilări masive.

În capitolul următor, „Cartea şi bucuria lecturii”, autorul arată că limba se împlineşte sau se compromite în cărţi, în funcţie de cine le-a scris. Şi că popoarele care evaluează exact valoarea cărţilor continuă să aibă viitor.

Urmează capitolul „Unii termeni istorici şi sensurile lor contemporane greşite”, în care autorul îşi continuă opera de a plivi din gândirea şi vorbirea românilor cuvintele improprii faţă de ce-ar trebui ele să exprime. Mai întâi ni se explică pentru ce anume „Partidul umanist” este o aberaţie. Apoi, ni se evidenţiază confuziile care pândesc cuvintele „clasic”, „clasicism”, clasicitate”, cuvinte, la un moment dat, chiar scoase din dicţionare pentru că erau greşit folosite. Apoi se discută sensurile cuvântului „reformă”. Acum îmi aduc aminte de profesorul meu de limba română din clasa a V-a de la liceul Clasic Mixt din Bucureşti (fostul Sf. Iosif), Dumitru Bărbulescu, care ne desluşea sensurile cuvântului „operaţie”: matematică, chirurgicală, pe front în război, dar şi când operează un hoţ într-o vilă (*modus operandi*) etc. Limbile merg înainte, cu marii ştiutori ai limbilor, cum este autorul acestei cărţi, iar poporul rămâne în urmă, pe măsură ce oamenii îmbătrânesc şi societatea acordă o importanţă din ce în ce mai mică şcolilor şi din ce în ce mai mare banilor. Autorul atrage atenţia asupra multor confuzii curente, ca, de pildă, cea dintre *religie* şi *confesiune.*

Urmează capitolul „Istoria unui cuvânt de salut care cuprinde o lume”. Este vorba despre utilizatul mai ales în Ardeal *servus*. Este un cuvânt latin, elipsă, cu sensul „Sunt gata să te slujesc!”, o formă de curtoazie între aristocraţii romani (patricieni). Cu cât un cuvânt e mai des folosit, cu atâta este mai pocit şi i se atribuie origini mai aberante. Autorul urmăreşte transmiterea destul de întortocheată a acestui cuvânt, până în zilele noastre, cu aberaţiile însoţitoare.

Capitolul următor e intitulat „Nume vechi şi nume noi” şi tratează despre cât de greu se revine la normalitate după imbecilizarea comunistă. Sunt date numeroase exemple: *prefectura, curtea de conturi, garda financiară,* care încă mai şovăie să se impună, pentru că limba a fost confiscată abuziv de factorul politic analfabet care, în loc să reutilizeze formulele consacrate în democraţiile clasice, uzurpă în continuare de pe poziţia *ciorii vopsite*, democraţia pe care nu o poate pricepe, atâta vreme cât s-a format cu trup şi suflet în comunism. Există o grămadă de proverbe româneşti care infirmă posibilitatea reciclării politice: „Nu poţi să-nveţi cal bătrân să joace-n buiestru”. (Până nu termin de citit cartea, rog să-mi fie scuzate eventualele scăpări de limbaj foarte corect.) Autorul arată că David Prodan, Constantin Daicoviciu şi toţi savanţii care au merite în România s-au opus schimbării numelor care anulează continuităţile şi legitimităţile.

Cei care cer schimbarea numelor de străzi sunt de regulă semidocţi. De pildă, s-a cerut şi s-a operat schimbarea numelui unei străzi care purta numele scriitorului *comunist sovietic* Dostoievski. Apoi, autorul mai arată că sunt încă în România oameni inculţi care cred că pe firme şi pe cărţile de vizită, numai la celebrităţi se trece mai întâi prenumele şi apoi numele de familie, care e o achiziţie târzie, importantă mai ales în enumerările din cartea de telefon. Pe firmă şi pe cartea de vizită nu se va scrie niciodată „Ionescu Marin”, ci „Marin Ionescu”. Nu se scrie pe firma de notar, avocat sau medic „Popescu Bogdan” sau „Vasilescu Grigore” sau „Popa Sabina”, atâta vreme cât ne considerăm europeni civilizaţi şi nu avem în vedere vreo maghiarizare mai mult sau mai puţin forţată de incultura noastră. Autorul încheie convingător: „Schimbarea deasă a numelor şi a simbolurilor arată o lume nesigură, fără tradiţie şi fără puterea statornicirii unei tradiţii, o lume aflată în bătaia vântului şi supusă celor puternici.”

(Va urma.)

Homo sapiens

Cercetarea medicală românească: probleme şi soluţii (II)

Irinel POPESCU

O sursă importantă de finanţare ar trebui să fie valorificarea rezultatelor cercetării. Pentru aceasta este nevoie de facilităţi în obţinerea de brevete, de protejarea dreptului de proprietate intelectuală şi de suport logistic pentru transferul de tehnologie către industrie şi economie.

Unităţile de cercetare ar trebui să poată înfiinţa companii de tip *spin-off,* care să producă venituri, precum şi companii de tip *start-up*, care să poată fi transferate către industrie.

Din păcate, în România transferul de tehnologie către industrie se face la o scară extrem de redusă în domeniul medical. În contextul pandemiei Covid-19, UEFISCDI a lansat o linie de finanţare pentru proiecte inovatoare. Zece proiecte s-au încheiat în 2020, iar în decembrie, într-un cadru festiv, au fost prezentate rezultatele. Între produsele prezentate erau şi aparate de decontaminare cu ultraviolete, foarte necesare în spitale. Deşi la festivitate au participat şi 350 de reprezentanţi ai mediului economic, invitaţi special în acest scop, niciunul nu s-a arătat interesat nici de aparatele de decontaminare şi nici de celelalte produse prezentate. [10]

Cu siguranţă, pentru a schimba această stare de lucruri este nevoie de structuri specializate sub forma *departamentelor pentru transfer tehnologic şi proprietate intelectuală*.

Rolul acestor departamente este de a conecta în mai mare măsură cercetarea cu mediul de afaceri, plecând de la necesităţile societăţii şi orientând preocupările unităţilor de cercetare în direcţiile solicitate de piaţă şi de mediul de afaceri. Noţiunea folosită este aceea de „specializare inteligentă", ceea ce s-ar traduce prin orientarea eforturilor atât de formare, cât şi de acţiune ale cercetătorilor în direcţiile solicitate de economie şi piaţă.

În România este nevoie şi de schimbarea legislaţiei, dar, mai ales, de o schimbare de mentalităţi. Puţinele încercări de a înfiinţa companii de tip *spin-off* sau *start-up* nu s-au finalizat. Există încă o anumită teamă de a demara astfel de proiecte, în bună măsură justificată atât de legislaţia confuză, cât şi de potenţialele sancţiuni.

Centrele de cercetare ar mai putea să îşi valorifice rezultatele sub forma unor activităţi lucrative precum workshopuri, webinare, cursuri de formare etc.

De asemenea, unităţile de cercetare ar putea oferi consultanţă industriei şi mediului de afaceri.

Un rol important ar fi trebuit să îl aibă *facilităţile fiscale* pentru cercetare şi cercetători care, deşi formal au fost acordate, nu totdeauna se şi aplică.

Codul fiscal a prevăzut deduceri suplimentare ale costurilor sau scutire de impozit pe profit, cât şi în scutirea de impozit pe venit pentru angajaţii care lucrează pe proiecte de cercetare-dezvoltare [11]. Împiedică accesarea şi aplicarea acestora faptul că nu există mecanisme foarte clare pentru validarea eligibilităţii activităţilor de cercetare–dezvoltare şi, implicit, temerea că autorităţile fiscale nu vor recunoaşte investiţiile respective ca având natura de activităţi de cercetare–dezvoltare (ceea ce ar implica returnarea fondurilor primite). [12]

În mai 2019 a fost înfiinţat Registrul Experţilor, care pot fi consultaţi în această problemă.

De menţionat şi posibilitatea unităţilor de cercetare de a obţine anumite tipuri speciale de finanţare: credite fiscale, fonduri de capital de risc sau fonduri de garantare; cercetarea românească este, însă, foarte departe de a le putea accesa în mod curent.

Nu putem vorbi de cercetare fără să analizăm şi factorul uman.

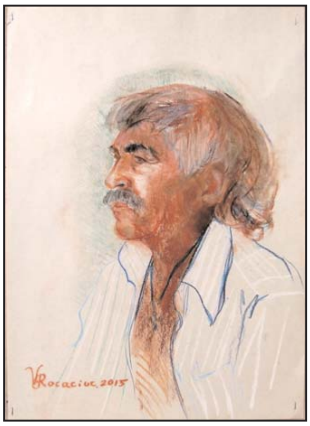
Cercetătorul în medicină, la fel ca în orice alt domeniu, face cercetare în primul rând din pasiune. Rezultatele de vârf nu se pot obţine decât cu o pregătire foarte solidă în ştiinţele fundamentale, cu abilităţi de experimentator, cu cunoştinţe avansate de biostatistică şi, în final, cu un uriaş volum de muncă.

Cercetătorul este, de regulă, un profesionist cu un grad de pregătire foarte complexă şi pe care trebuie să o menţină permanent la un înalt nivel, de ale cărui descoperiri beneficiază întreaga societate, dar care este lăsat să aştepte permanent finanţare de la guvern şi care lucrează pentru un salariu modest.

În medicină putem deosebi trei tipuri de cercetători:

a. *Cercetători care lucrează în cercetarea fundamentală,* în laboratoare sau institute. Constituie un grup restrâns, întrucât necesită o pregătire de nivel foarte înalt, în condiţiile în care salariile nu sunt deloc atractive.

b. *Clinicienii care desfăşoară, în paralel cu activitatea medicală, şi cercetare clinică* – constituie grupul cel mai numeros; din această categorie fac parte cercetătorii intraţi prin concursurile organizate de AŞM, dar şi cadrele universitare din spitalele clinice, acestea din urmă fiind motivate de promovarea în ierarhia universitară.

c. *Clinicienii care desfăşoară atât cercetare clinică, cât şi cercetare fundamentală;* acest grup este şi mai restrâns decât primul, dar din motive diferite: activitatea clinică rareori permite şi o activitate de cercetare fundamentală concomitentă, profilul clinicianului este diferit de al cercetătorului, iar cele două profiluri se întâlnesc destul de rar în aceeaşi persoană.

Cercetătorii se formează într-o şcoală, sub îndrumarea unui mentor. De-a lungul timpului, astfel de „şcoli" au existat şi în laboratoarele de cercetare, dar şi în catedrele universitare preclinice.

Problema *mentorship*-ului este considerată a fi una din cele mai importante în cercetarea internaţională actuală; recunoaşterea rolului pe care îl joacă mentorii a dus la apariţia unui întreg proces de formare şi educare a acestora.

Un rol important în formarea cercetătorilor ar trebui să îl aibă şcolile doctorale şi postdoctorale. Rezultatele de până acum sunt modeste. Capacitatea acestor şcoli este relativ redusă, iar în ultimii ani s-a constatat chiar o scădere a numărului celor înscrişi la doctorat (în paralel cu o importantă creştere a numărului de conducători de doctorat, nu întotdeauna bazată pe rezultate convingătoare în cercetare).

Înfiinţarea centrelor de cercetare ale universităţilor este o altă măsură benefică, menită să ofere cadrelor didactice posibilitatea de a se implica în cercetarea fundamentală.

De remarcat faptul că cercetătorii ştiinţifici pot fi ei înşişi conducători de doctorat (chiar şi cei care nu sunt universitari), conform prevederilor Legii educaţiei naţionale nr. 1/2011. [13]

Este lăudabilă condiţia UEFISCDI de a angaja tineri în proiecte şi de a organiza competiţii separate pentru tinerii cercetători, deoarece astfel se asigură viitorului cercetării româneşti.

Cercetătorii ar trebui motivaţi prin crearea unui sistem de promovare bazat pe valoare şi rezultate, precum şi prin stimulente în raport cu realizările. Iniţiativa UEFISCDI de a premia, la sfârşitul fiecărui an, autorii articolelor ştiinţifice publicate în reviste indexate, cu sume într-adevăr stimulative (bugetul alocat în anul 2021 a fost de peste 21 de milioane de lei), îşi va arăta, cu siguranţă, roadele pe termen lung.

Ar trebui îmbunătăţită organizarea nucleelor de cercetare din spitalele clinice, mai ales în ceea ce priveşte raporturile cu colectivele de cadre didactice şi de medici ai reţelei de sănătate. În plus, ar trebui întărit rolul de coordonare al Academiei de Ştiinţe Medicale.

Una dintre soluţiile pe termen mediu pentru cercetarea medicală românească este dezvoltarea de parteneriate cu centrele puternice de cercetare din lume. Cea mai importantă categorie vizată este diaspora românească, datorită identităţii culturale şi lingvistice, dar şi datorită disponibilităţii de a ajuta România, dovedită în numeroase ocazii.

Dacă până acum diaspora reprezenta un segment minor al populaţiei active a României, în prezent a ajuns la câteva milioane de români emigraţi, printre ei, desigur, şi mulţi cercetători. Trecând de la „brain drain" la „brain networking", România şi-ar putea recupera în mod natural ceea ce i se cuvine şi anume investiţia iniţială în cei formaţi în ţară şi ajunşi apoi în poziţii de vârf în cercetarea din Occident. O soluţie foarte eficientă a fost cea introdusă de UEFISCDI, a proiectelor de cercetare cu director străin. S-a dovedit că există interes din partea unor prestigioşi cercetători străini (majoritatea români din diaspora) de a conduce astfel de proiecte.

Consider că relaţia cu cercetarea internaţională este vitală pentru viitorul cercetării medicale româneşti. În prezent există finanţare prin care este susţinută mobilitatea cercetătorilor din diaspora, participarea la manifestările ştiinţifice ale organizaţiilor de cercetare din România [14]. În plan intern ar putea fi benefică asocierea între instituţiile publice şi centre private.

Recenta posibilitate de a constitui „clustere", din care să facă parte atât unităţi publice, cât şi unităţi private ar putea să dea conţinut noţiunii de parteneriat public-privat, atât de des invocată, dar aproape niciodată materializată. Un astfel de cluster a fost constituit la nivelul Academiei de Ştiinţe Medicale (Cluster Angionet, o continuare a proiectului Angionet, pe care l-am menţionat anterior).

Cercetarea medicală românească ar trebui să profite şi de existenţa marelui proiect european ELI-NP (Extreme Light Infrastructure Nuclear Physics) şi să stabilească joncţiunea necesară cu echipele de fizicieni care lucrează la Măgurele, cel puţin pe trei domenii: imagistică, radioterapie şi medicină nucleară.

Soluţii pe termen scurt şi mediu. O ţară cu resurse de finanţare limitate are neapărată nevoie de o strategie a cercetării care să plece de la tradiţie şi de la impactul asupra societăţii, prefigurând în acelaşi timp direcţiile viitoare de dezvoltare.

În România a existat întotdeauna, cel puţin formal, o strategie a cercetării, iar în prezent se lucrează la noul plan strategic pentru următorii şase ani (Strategia naţională de cercetare, inovare şi specializare inteligentă 2021-2027). În anul 2020 a fost aprobat Memorandumul privind utilizarea instrumentului PSF (Policy Support Facility) din programul Orizont 2020 pentru evaluarea sistemului naţional de CDI, folosind evaluatori externi independenţi. [15]

Încercând să analizăm realizările obţinute în ultimii 20 de ani prin aplicarea unei strategii coerente în cercetare, reţinem că:

– Interesul pentru cercetare este mult mai mare. Suntem, însă, încă departe de a fi creat o aşa-numită „cultură a cercetării", adică un mediu avizat şi stimulativ, dominat de interes şi pasiune pentru cercetare. În bună măsură, interesul de azi e determinat de dorinţa de promovare universitară cu orice preţ, ceea ce expune la proliferarea imposturii.

– S-a realizat o hartă a infrastructurii de cercetare a României (Roadmap). [16] Misiunea de a actualiza roadmap-ul naţional pentru infrastructurile cercetării revine Comitetului Român pentru Infrastructuri de Cercetare (CRIC) înfiinţat de către ANCSI în anul 2016.

– Unele dintre institutele de cercetare româneşti au accesat structuri de cercetare internaţionale (RITM-EATRIS), ceea ce este onorant şi deschide perspectiva accesului la fonduri europene, dar implică plata unor taxe anuale deloc neglijabile.

→

Homo sapiens

S-a realizat un proces de acreditare al instituţiilor care doresc să facă parte din sistemul naţional de cercetare – Registrul de evidenţă a rezultatelor activităţilor de cercetare-dezvoltare şi a Metodologiei de înregistrare a rezultatelor activităţii de cercetare-dezvoltare.

– S-a încercat promovarea tinerilor, solicitându-se includerea acestora în echipele de cercetători intrate în competiţiile de proiecte şi organizându-se competiţii separate cu directori de proiect din rândul tinerilor. UEFISCDI implementează, prin programul „Resurse umane”, proiecte de cercetare postdoctorală (PD), proiecte de cercetare pentru stimularea tinerelor echipe independente (TE), proiecte de mobilitate pentru cercetători (MC). [17]

– Finanţarea a crescut simţitor, dar insuficient raportat la standardele internaţionale şi la propriile angajamente ale Guvernului României.

– Diseminarea rezultatelor cercetării a înregistrat progrese: publicarea în reviste *open access* a fost asigurată de cele mai multe ori din finanţarea proiectelor, iar multe universităţi acoperă cheltuielile legate de acest tip de publicare.

– Includerea mobilităţilor în proiecte a întărit diseminarea rezultatelor prin participări la manifestări ştiinţifice şi a condus şi la o mai bună inserţie a cercetătorilor români în circuitele internaţionale.

În acelaşi timp, însă:

– Cultura antreprenorială ataşată cercetării a rămas, din păcate, redusă. Cu o legislaţie neclară şi cu mentalităţi învechite, există o teamă de orice activitate lucrativă ataşată centrelor de cercetare. Parteneriatele public-privat, de la care au existat aşteptări foarte mari, nu au devenit o realitate decât în mică măsură.

– România nu a reuşit să îşi stabilească priorităţi clare în cercetarea medicală, iar noţiunea de „specializare inteligentă” a rămas în bună măsură teoretică; nu există domenii în care România să fie lider măcar la nivel regional.

– Cercetarea medicală românească nu a reuşit, până în prezent, să acceseze proiectul ELI-NP, deşi acesta prevede explicit şi o componentă cu această destinaţie. Este cu atât mai regretabil cu cât proiectul prevede chiar un oraş medical la Măgurele, ceea ce ar crea multe locuri de muncă, precum şi o atmosferă foarte stimulativă pentru cercetare.

Strategia care se elaborează în prezent trebuie să stabilească priorităţile cercetării româneşti pentru următorii 6 ani, plecând de la realizările obţinute până în prezent, de la specificul patologiei din România şi al organizării sistemului de sănătate, de la numărul de cercetători disponibili şi valorarea acestora etc.

În plus, este nevoie de conectarea accelerată la cercetarea internaţională, utilizând mai ales legăturile cu diaspora, dar şi toate celelalte mijloace disponibile (parteneriate guvernamentale, asociaţii ştiinţifice sau chiar relaţii personale).

O mare parte a cercetării medicale se desfăşoară în prezent în *reţele* (*networks*), în care centrele conectate participă împreună la proiecte, începând cu munca de concepţie şi terminând cu valorificarea rezultatelor.

De altfel, întreaga strategie a cercetării româneşti este elaborată din perspectivă europeană, încercând să conecteze cercetarea naţională la programul european Orizont Europa (care acoperă aceeaşi perioadă de timp, 2021-2027).

Fără îndoială că strategia noastră naţională va trebui să ţină seama de cele două priorităţi ale cercetării europene: digitalizarea şi energia verde.

În plan intern este nevoie de o organizare mai bună a sistemului şi de un cadru legislativ adecvat. Modelul subordonării multiple şi a surselor de finanţare multiple a unităţilor de cercetare ar trebui consolidat şi extins.

Sursele locale de finanţare (consilii judeţene, primării) ar trebui accesate în mai mare măsură.

Finanţarea guvernamentală rămâne, însă, esenţială şi nivelul ei ar trebui crescut. Dacă vrem ca universităţile noastre de medicină să figureze în clasamentele internaţionale, atunci trebuie să investim în cercetarea medicală; o investiţie care, pe termen mediu şi lung, va fi cu siguranţă acoperită, întrucât învăţământul universitar generează venituri importante peste tot in lume.

În acelaşi timp, cele trei domenii (asistenţă medicală, învăţământ şi cercetare) trebuie să rămână separate – în subordinea Ministerului Sănătăţii, Ministerului Educaţiei, Ministerului Cercetării şi Academiei Române; nu este de neglijat nici rolul autorităţilor locale care, acolo unde este cazul, pot să susţină în mod eficient unităţile de cercetare.

O altă sursă de finanţare care şi-a dovedit eficienţa o constituie programele transfrontaliere, utilizate deja cu succes în Banat şi în alte regiuni de frontieră.

Fenomenul care, însă, va deveni tot mai evident în următorii ani este deplasarea surselor de finanţare din ce în ce mai mult de la nivelul guvernelor naţionale la nivelul instituţiilor europene. Deja o parte importantă a finanţării cercetării provine de la Ministerul Fondurilor Europene. În plus, tot prin fonduri europene va fi finanţat şi Planul Naţional de Redresare şi Rezilienţă (PNRR), o altă sursă majoră de finanţare pentru multe domenii în următorii ani.

Cercetarea românească trebuie să fie pregătită să devină parte integrantă a structurilor europene. Pentru aceasta trebuie, însă, ca instituţiile şi cercetătorii români să performeze la nivel european, aşa încât să poată fi consideraţi parteneri „valizi”.

În această privinţă mai sunt încă multe de făcut şi toate acestea necesită timp. Trecerea de la cercetarea naţională la cea internaţională nu va

fi nici uşoară şi nici rapidă.

Un obstacol major îl reprezintă tensiunile politice şi/sau militare din diferite zone ale globului, pe care, din păcate, cercetătorii nu pot nici să le prevadă şi nici să le prevină.

Exemplul edificator îl constituie China, ţară cu un uriaş potenţial de cercetare şi cu mari disponibilităţi de cooperare internaţională; în ultimul timp, însă, pe fondul unor tensiuni atât interne, cât şi internaţionale, colaborarea cu cercetătorii chinezi, de care şi cercetarea medicală românească începuse să beneficieze, s-a redus semnificativ.

Pentru cei care conduc destinele cercetării româneşti, dar şi pentru cercetători, este nevoie de o permanentă adaptare la realitate.

Tendinţe evolutive pe termen lung. S-a spus că după pandemia Covid-19 omenirea va suferi „marea resetare”. În realitate, aceasta înseamnă accelerarea globalizării, cu toate consecinţele aferente. Cum se va reflecta acest proces asupra cercetării în general şi cercetării medicale în particular? Unele tendinţe deja se întrevăd.

Marile domenii de cercetare vor fi abordate în stil corporatist. Cercetarea clinică va fi din ce în ce mai mult controlată de multinaţionale, care, în acest fel, vor stabili şi direcţiile principale de cercetare. Departamentele de cercetare clinică se vor dezvolta în toate marile spitale (aceasta va fi în avantajul bolnavilor, deoarece vor fi investigaţi şi trataţi după cele mai noi şi mai avansate protocoale).

Ca şi în prezent, majoritatea studiilor clinice vor fi multicentrice. Datele vor fi prelucrate la nivel internaţional de specialişti înalt calificaţi, iar lucrările rezultate (care vor accesa, fără îndoială, cele mai bune reviste ştiinţifice de tip *New England Journal of Medicine, Lancet, Science* sau *Nature*) vor avea sute de autori.

Pentru România este vital să atragă marile companii pentru a desfăşura activităţi de cercetare la noi în ţară. România a implementat platforma EURAXESS care sprijină mobilitatea cercetătorilor de pretutindeni şi oferă acces la posturile vacante din domeniul cercetării, oportunităţile de finanţare şi serviciile personalizate din fiecare ţară. Astfel, poziţiile nenominalizate în cererea de finanţare vor fi anunţate obligatoriu public. [18]

În cercetarea translaţională este destul de probabil ca, la un moment dat, să apară biobănci internaţionale, în care orice ţară să fie interesată să depună materialul biologic pe care astăzi îl depozitează în propriile bănci (cu costuri nu uşor de acoperit).

La fel ca şi în studiile clinice, se va proceda la o analiză bioinformatică a unui număr mult mai mare de date. Platforma ELIXIR permite de pe acum accesul la o astfel de analiză, de cel mai înalt nivel. [19]

Bioinformatica este domeniul în care inteligenţa artificială va pătrunde masiv, până la punctul în care poate înlocui în totalitate factorul uman. Cu siguranţă, vom avea analize mai complexe şi mai exacte, dar nu se ştie dacă omul va putea şi controla această uriaşă forţă pe care el însuşi a declanşat-o.

Aceste conotaţii etice se regăsesc din plin şi atunci când discutăm despre viitorul cercetării fundamentale.

După cum se ştie, s-a ajuns în prezent nu numai la descifrarea întregului genom uman, ci şi la posibilitatea de a-l modifica: gene bolnave pot fi înlocuite cu altele sănătoase. Dar, odată declanşată posibilitatea manipulării genetice, există şi posibilitatea ca acest proces să fie scăpat de sub control. Într-o astfel de situaţie, în joc poate fi chiar viitorul speciei umane.

În laboratoarele de cercetare sunt studiaţi microbi şi virusuri în scopul de a fi ţinuţi sub control, de a preveni şi trata bolile pe care le produc. Dar tot în laboratoarele de cercetare pot fi create şi virusuri cu potenţial de răspândire şi cu agresivitate mare care, scăpate de sub control, pot genera pandemii devastatoare.

Astăzi, mai mult decât oricând, este nevoie de un control etic riguros al cercetării medicale!

Viziunea antreprenorială va deveni din ce în ce mai pregnantă. Chiar şi în cercetarea academică, investiţiile trebuie să se regăsească în rezultate. Se ştie că educaţia e scumpă, dar, conform unei vechi butade, ignoranţa e şi mai scumpă. Investiţia în cercetarea academică se va regăsi din ce în ce mai clar în costurile educaţiei.

În sfârşit, cercetarea industrială va trebui să furnizeze în primul rând produse care să aibă eficienţă economică şi care să se reflecte în creşterea calităţii vieţii la nivelul întregii societăţi.

Pentru a ţine pasul cu ritmul alert în care evoluează cercetarea medicală la nivel internaţional, este nevoie ca cercetarea românească să beneficieze de o strategie clară, de structuri instituţionale solide şi adaptate noilor realităţi, de legislaţie adecvată şi de suport guvernamental pe măsură şi, în final, de crearea acelei „culturi a cercetării” şi acelui mediu favorabil în care toate cele menţionate mai sus să se dezvolte normal şi armonios.

Miza este una foarte mare: de evoluţia cercetării medicale depinde viitorul medicinii româneşti, al învăţământului superior medical şi al sistemului de sănătate naţional.

Referinţe

10. https://presshub.ro/ministerul-cercetarii-finanteaza-ministerul-sanatatii-desfiinteaza-niciun-produs-al-cercetarii-nu-a-fost-contractat-de-vreun-producator-industrial-187595/

11. OUG nr. 32/2016 pentru completarea Legii nr. 227/2015 privind Codul Fiscal şi reglementarea unor măsuri financiar-fiscale, adoptată de Guvernul României la 28 iunie 2016, publicată în MO nr. 0488 din 30 iunie 2016

12. https://www2.deloitte.com/ro/ro/ pages/tax/articles/facilitatile-de-cercetare-dezvoltare-se-pot-aplica-ce-solutii-exista.html

13. Legea educaţiei naţionale nr. 1 din 5 ianuarie 2011 (actualizată la data de 15.10.2020).

14. Proiecte de mobilitate pentru cercetători cu experienţă din diaspora, https://uefiscdi.gov.ro/resource-828241

15. Memo PSF: https://www.research.gov.ro/uploads/memorandum/ memorandum-psf.pdf: Memorandum cu privire la aprobarea utilizării mecanismului de sprijin al politicilor (PSF) din Programul Orizont 2020 pentru evaluarea politicilor naţionale în domeniul cercetare, dezvoltare şi inovare.

16. https://www.research.gov.ro/uploads/cric/roadmap-national-1-august-2017.pdf

17. https://uefiscdi.gov.ro/proiecte-de-cercetare-postdoctorala, https://uefiscdi.gov.ro/proiecte-de-mobilitate-pentru-cercetatori%20

18. www.euraxess.ro şi https://jobs.research.gov.

19. https://elixir-europe.org/platforms/data/core-data-resources

Istoria de lângă noi

Comandor aviator Ioan Dicescu, martir al regimului comunist (I)

Ilie POPA

Comandorul aviator Ioan Dicescu (fotografia alăturată ne-a fost oferită de fiica sa, Mircela) s-a născut în Chişinău la 2 septembrie 1909 (1) în familia nobilului basarabean Victor şi Natalia Dicescu (2). A mai avut un frate, Scarlat (n. 1912), tot aviator, şi o soră, Eugenia (n. 1917).

După absolvirea liceului şi obţinerea diplomei de bacalaureat a optat pentru cariera militară şi s-a înscris la Şcoala Militară de Aeronautică din Bucureşti, unde devine elev la 1 septembrie 1930, caporal la 1 februarie 1931, sergent la 1 iunie 1931 şi este avansat la gradul de sublocotenent la 2 iulie 1932, după absolvirea şcolii.

Este repartizat la Flotila Aviaţia de Gardă de la Cluj şi, de aici, la 1 mai 1933, este trimis la Şcoala de Pilotaj Tecuci până în septembrie 1933, apoi, din 21 iunie 1936, este detaşat la Şcoala de Perfecţionare Buzău şi, de aici, după ce obţine gradul de locotenent, este trimis la Flotila 1 Vânătoare de la Bucureşti. La 1 octombrie 1938 este repartizat la Escadrila 5 Vânătoare, cu care a luat parte la manevrele regale din toamna anului 1938, iar la 1 noiembrie acelaşi an este detaşat la Flotila 2 Vânătoare.

În urma unui accident de avion, la 15 noiembrie 1938 i se schimbă specialitatea, devenind pilot de legătură în cadrul aceleiaşi flotile şi apoi este mutat la Blaj, unde, la 15 februarie 1940, este numit comandantul Escadrilei 112 Legătură cu care merge pe Frontul de Est şi participă la luptele pentru eliberarea Basarabiei, începând cu 21 iunie 1941, iar în toamna aceluiaşi an revine în ţară.

Făcând parte din Flotila 2 Informaţii, pentru început, Escadrila 112 pe care o comanda continuă pregătirea de luptă pe terenul de la Blaj. Datorită faptului că unii dintre piloţii Escadrilei 112 erau rezervişti, adică piloţi de turism, escadrila a fost dotată numai cu avioane de tip Fleet, monomotoare cu două locuri, de putere mică şi fără dotare cu armament.

Comandantul Escadrilei 112, Ioan Dicescu, este avansat la gradul de căpitan.

La 7 iunie 1941, Escadrila 112 Legătură se deplasează la Bacău, pe terenul de la Gherăieşti, la dispoziţia Comandamentului Regiunii a II-a Aeriene, alimentează cele 10 avioane şi apoi zboară la Braşov şi Ziliştea. Nici nu se instalaseră bine în Moldova, că se şi declanşează imediat o activitate deosebit de intensă, se execută multe zboruri cu aterizări pe diferite terenuri improvizate cu scopul de a-i antrena pe piloţi în identificarea unor astfel de terenuri şi îmbunătăţirea îndemânării lor pentru aterizări şi decolări. Execută zboruri cu diferiţi pasageri din comandamentele terestre şi aeronautice.

În dimineaţa zilei de 21 iunie 1941, piloţii escadrilei transmit o serie de ordine secrete la mai multe unităţi operative, în aceeaşi dimineaţă ordonându-se Armatei Române trecerea Prutului pentru a lupta împotriva Uniunii Sovietice în vederea eliberării Basarabiei.

Pe toată durata campaniei de eliberare a Basarabiei, Escadrila 112 Legătură a adus comandamentului Armatei Române servicii foarte importante, asigurându-i legătura zilnică permanentă cu unităţile operative şi trupele terestre, chiar şi atunci când vremea nu era favorabilă. S-au realizat astfel 2741 de ore de zbor. În cadrul acestor ore, în afara zborurilor de comandament, avioanele au transportat corespondenţa şi delegaţii, a făcut zboruri de aprovizionări urgente cu materiale tehnice, echipamente şi chiar hrana pentru personalul navigant. Însuşi căpitanul Dicescu a realizat un mare număr de ore de zbor, rezervându-şi misiunile cele mai grele, păstrându-şi astfel ascendentul moral asupra celorlalţi piloţi pe care îi comanda şi veghea.

A urmat apoi o perioadă mai lungă, de 8 luni, când Escadrila 112 Legătură a fost detaşată pe lângă Armata a III-a Română pentru aceleaşi misiuni pe malul Mării de Azov şi în Transnistria, asigurând în continuare, în acelaşi timp, legăturile dintre unităţile de aviaţie subordonate acestei armate. Datorită calităţilor de bun organizator ale comandantului Dicescu, escadrila a avut în permanenţă avioane disponibile, legăturile făcându-se de fiecare dată fără pierderi umane şi materiale.

În perioada următoare, 29 iulie – 20 noiembrie 1942, a continuat să rămână la dispoziţia aceluiaşi comandament, executând misiuni grele şi îmbărbătându-şi permanent subalternii, el însuşi fiind un exemplu de mare curaj.

Unele dintre cele mai însemnate contribuţii aduse de căpitanul Ioan Dicescu şi escadrila sa pe frontul antisovietic au fost misiunile de la Cotul Donului. Acolo, în toamna anului 1942, ritmul ofensivei armatelor germane şi române s-a încetinit. Se ajunsese la râul Don şi rezistenţa trupelor sovietice la oraşul Stalingrad (Volgogradul de astăzi) a fost de netrecut. Ştiind că iarna le va fi un puternic aliat, trupele sovietice au trecut la pregătiri intense în vederea contraofensivei, concentrând puternice unităţi militare şi material de război dincolo de fluviul Volga.

Profitând de vremea nefavorabilă zborurilor aviatice din zilele de 19 şi 20 noiembrie, când nebulozitatea a fost de 10/10, iar plafonul de 50-100 m, nepermiţând aviaţiei române să se ridice de la sol, unităţile Armatei Roşii au început contraofensiva şi au încercuit diviziile 5 şi 6 ale Armatei Române şi Armata a 6-a Germană condusă de generalul Von Paulus. Dar şi atunci când vremea a fost imposibilă pentru zbor, după ruperea frontului, s-a ordonat efectuarea de zboruri în zona încercuită pentru a se cunoaşte situaţia trupelor combatante. Se conta şi pe faptul că acele zboruri aveau menirea de a constitui un exemplu şi a întări moralul trupelor ce urmau să fie întâlnite în traseul de zbor al avioanelor. Primul avion care a decolat, un avion bimotor, cu tot eroismul echipajului, din cauza vitezei mari şi a înălţimii mici la care a zburat, nu a putut culege suficiente date, impunându-se folosirea avioanelor de legătură cu o viteză de zbor mai mică.

Deşi multă vreme istoricii de aviaţie au crezut că zborul menţionat mai sus a fost singurul zbor efectuat în zilele de 20 şi 21 noiembrie, s-au găsit documente în care se precizează că tot atunci a mai zburat un avion Fieseller Fi-156 Storch din Escadrila 112 Legătură. El a fost pilotat de lt. av. (r) Balş Gheorghe care, pe itinerariul Morozovskaja-Bucovskaja şi înapoi, cu generalul Ciupercă la bord, fost comandant al Armatei a 4-a Române, în rezervă atunci, dar prezent pe front, a încercat să execute o misiune asemănătoare. În aceeaşi zi de 21 noiembrie, serg. av. Ion Damian împreună cu adj. stj. av. Bitu şi serg. av. Adrian Rus, toţi rezervişti din aceeaşi escadrilă, au zburat cu un alt avion Fi-156 de la Morozovskaja la Novocerkask şi de acolo la Rostov, revenind în aceeaşi zi, după ce executaseră o misiune foarte grea, cu 6 aterizări.

În 22 noiembrie 1942, condiţiile meteo s-au dovedit a fi la fel de grele, toată ziua fiind acoperită de ceaţă, dar, cu toate acestea, s-a zburat la Morozovskaja, pe un teren aflat departe de Stalingrad pe care se aflau Grupurile 6 şi 8 Vânătoare, avioane de recunoaştere ale Escadrilei 112 Legătură şi o secţie a aviaţiei sanitare. În acest fel, în condiţii grele şi cu sacrificii, s-a reuşit reluarea legăturilor cu trupele încercuite de armata sovietică la Cotul Donului.

Cum era normal, prima misiune din acea dimineaţă a fost de sondaj meteo, executată de un avion de fabricaţie românească, IAR-80, pe linia frontului până la Bucovskaja şi înapoi. Datorită vizibilităţii reduse şi plafonului de numai 50-100 m, pilotul nu a putut avea o vedere de ansamblu a frontului, deşi se ştia de înaintarea sovieticilor. Cu toate acestea, folosindu-se de cel mult patru avioane Fi-156 (nr. 16, 18, 21 şi 23), în primele ore ale dimineţii, srg. av. Al. Săplăcan cu căpitan aviator Valentin Stănescu din Comandamentul Aero al Armatei a 3-a Române, care îşi avea Punctul de Control chiar la Morozovskaja, au primit misiunea să ia legătura cu cei încercuiţi. Avionul a decolat şi a efectuat traseul Morozovskaja-Golovskij-Morozovskaja în trei ore. Folosind de câteva ori ceaţa pentru a se feri de tirurile coloanelor sovietice, cei doi aviatori au reuşit să aterizeze la Punctul de Control al generalului Mihai Lascăr, comandantul Diviziei 5, care era încercuită. Acesta le-a încredinţat misiunea de a transmite comandantului Armatei a 3-a rugămintea de a i se evacua răniţii pe calea aerului, de a primi cât mai urgent posibil benzină pentru autotunuri şi de a declanşa imediat un atac în forţă, el şi soldaţii săi încercând să reziste încă 2-3 zile. Deşi avionul fusese lovit de mitralierele armatei sovietice, cei 2 aviatori s-au întors în grabă la Morozovskaja, raportând comandantului Armatei a 3-a cele transmise de generalul Lascăr.

Între timp, mai decolase un alt avion Fi-156 pilotat de lt. av. rez. Balş Gheorghe şi srg. av. rez. Nicolae Neagoe, care zburase într-o misiune de identificare a localităţilor atinse de trupele sovietice. Imediat după ce aceştia au raportat cele văzute, a decolat un alt avion de acelaşi tip, pilotat de adj. sj. av. Ozman I. însoţit de căpitan aviator Ioan Dicescu şi srg. (r) Voiculescu, cu aceeaşi misiune de identificare cât mai exactă a localităţilor ocupate de coloanele blindate sovietice. Acelaşi avion Fi-156 care abia sosise din misiune, decolează din nou, pilotat de lt. av. Gheorghe Balş, magistrat în viaţa civilă, originar din sudul Basarabiei, fiind însoţit de adj. stj. av. Ozman I. şi un srg. av.(r), misiunea lor fiind aceea de a urmări în continuare înaintarea coloanelor sovietice. Ei au zburat chiar în apropierea coloanelor sovietice şi avionul a fost lovit şi doborât de artileria antiaeriană sovietică ajunsă la 2 km de oraşul Surovkino, în apropiere de calea ferată Morozovskaja-Stalingrad. Balş şi Ozman au murit, sergentul având doar răni uşoare. O altă asemenea misiune a fost executată şi de srg. (r) Constantin Marinescu la bordul unui avion de acelaşi tip, care a survolat traseul Morozovskaja-Letcinsl-Arbananovskij- Morozovskaja.

Deoarece vremea a continuat să se înrăutăţească, zborurile Escadrilei 112 au fost suspendate, dar nu mult după orele 14.00 ale zilei de 22 noiembrie, Comandamentul Aero al Armatei a 3-a Române, fără să verifice o informaţie apărută întâmplător, a anunţat că formaţia de care blindate a armatei sovietice a ajuns la marginea localităţii Morozovskaja. În această situaţie, se impunea evacuarea imediată a avioanelor valide şi a materialelor de strictă necesitate, toate celelalte fiind distruse pentru a nu intra în mâinile inamicului. Decolarea avioanelor a creat multă panică. Avioanele Escadrilei 112 Legătură au părăsit imediat terenul de zbor, două dintre ele fiind deja în flăcări, iar un mare depozit din apropiere era aruncat în aer. În frunte cu căpitanul aviator Ioan Dicescu, ei au decolat spre Tacinskaja aflată la distanţa de o jumătate de oră de zbor. S-au mai evacuat cu avioanele şi sergenţii Neagoe, Nicula şi Teodorescu, ultimul reuşind să decoleze fără niciun fel de instalaţie de balizaj şi efectuând un veritabil zbor de noapte cu un avion care nu avea această destinaţie. El a reuşi totuşi să aterizeze la Tacinskaja, spre bucuria tuturor.

→

Originea românilor (VI)

Venirea indo-europenilor

Dan D. FARCAŞ

În episodul trecut schiţasem momentul apariţiei proto-indo-europenilor. Aceştia erau mai înalţi, mai puternici, mai războinici şi mai bine înarmaţi decât localnicii sedentari, ceea ce a făcut să îşi impună asupra lor autoritatea şi limba. În jurul anilor 4500-3500 BC, se presupune că toate triburile indo-europene vorbeau încă o (aproximativ) aceeaşi limbă. Uniformizarea limbii pe spaţii întinse putea fi înlesnită de mobilitatea fără precedent conferită populaţiilor prin folosirea cailor şi deci prin contactele permanente care aveau loc între triburi aflate la mari distanţe între ele. După începerea expansiunii spre Europa şi Asia, prin interacţiunea cu limbile populaţiilor indigene pe care le-au supus, urmaşii proto-indo-europenilor vor dezvolta, pe parcursul mai multor secole, o mulţime de alte graiuri, din care s-au format multe limbi moderne.

Aparţinătorii la haplogrupul R1b, coborând spre Balcani, au dezvoltat precursoarele limbilor greacă şi traco-iliră. Alte grupuri R1b au înaintat pe culoarul Dunării şi s-au răspândit prin Europa. În 2500 BC ei ocupau deja actuala Austrie, vorbind o limbă pre-italo-celtă. Pe măsură ce avansau, limba indo-europeană pe care o folosiseră se va ramifica şi mai mult. Aşa au luat naştere limbile Pre-Italic, Pre-Celtic şi Pre-Germanic (aceasta din urmă cu un aport puternic R1a), limbi care se vor individualiza cam pe la 2300 BC, după care se vor diversifica în continuare. (1) În jurul anului 2100 BC, indo-europenii R1b se impuseseră deja în toată Europa de vest. Şi la ora actuală, haplogrupul R1b este majoritar în Europa Occidentală, dar şi în Başkiria, ca şi, într-un mod deocamdată greu de explicat, într-o zonă din jurul lacului Ciad.

În acelaşi timp, pe partea cealaltă a arealului originar, unii dintre reprezentanţii haplogrupului R1a trecuseră deja Caucazul, ajungând, cel târziu pe la 3500 BC, pe actualul teritoriu al Turciei, izolându-se de grupul principal. Ei vor înfiinţa, în jurul anului 2000 BC, regatele hitite. Acestea, în jurul anului 1600-1400 BC, se vor organiza în imperiul hitit, care a fost câteva secole rivalul Egiptului şi al Asiriei.

O ramură indo-europeană R1a, care a fost numită şi ariană, a coborât, în mai multe valuri, în jurul anilor 2000-1500 BC, prin Asia Centrală şi actualele Afganistan şi Iran, până în nordul Indiei (*idem*), distrugând civilizaţia anterioară Harappa. Din limba indo-europeană, ajunsă în această regiune a Asiei, se va naşte iraniana (şi multe ramuri ale sale), iar în India, limba sanskrită, cea a Vedelor, limbă care se va cristaliza în două faze: 1500 BC – 1000 BC şi 1000 BC – 600 BC. În zilele noastre, membrii haplogrupului R1a sunt majoritari în toate zonele locuite de slavi, dar şi în Iran, Afganistan şi India de Nord.

Pe teritoriul actual al României, „epoca bronzului" (3500-1100 BC) a coincis cu impunerea şi consolidarea civilizaţiei de tip indo-european. Arheologii au pus în evidenţă în acest răstimp succesiunea unei mari diversităţi de culturi, atestând sosirea pe meleagurile noastre a altor şi altor populaţii, pe căi puţin probabil paşnice. Migraţiile au venit din trei direcţii: prima, dinspre nord-est, a fost cea a indo-europenilor afluaţi din nordul Mării Negre (cultura Yamna, 3500-2000 BC) care se stabileau aici sau înaintau mai departe spre sudul Balcanilor, ori spre vest. Noii-veniţi au coexistat un timp cu cei din cultura Cucuteni, pe care au eliminat-o în jurul anului 3000 BC. O a doua direcţie, nou apărută, este dinspre nord-vest, de unde a început o afluenţă de populaţii de tip antropologic „alpin". Erau tot indo-europeni, acei „proto-celţi", stabiliţi cu câtva timp înainte în nord-estul Alpilor, de unde, profitând de un „moment stelar" demografic, s-au răspândit către toate colţurile Europei, o parte dintre ei revenind, în valuri repetate, şi spre ţara noastră (de la cultura Baden, 3600-2800 BC, până la cultura Hallstatt, 1200-600 BC, dar şi după aceea). A treia direcţie a adus un aflux de populaţii mediteraneene, venite din sudul Dunării, mai ales pe valea râurilor Vardar şi Morava. Aceştia din urmă aduc la noi, între altele, elemente ale unor culturi rafinate din Grecia şi Anatolia, zone cu care de altfel existau intense schimburi comerciale. Amestecul noilor veniţi cu localnicii a dus la un mozaic extrem de fragmentat de culturi.

Prima mare pătrundere a populaţiilor indo-europene dinspre stepele nord pontice pe teritoriul României este probabil cea care a produs cultura Cernavoda I (4000-3200 BC). Noii veniţi au ocupat Dobrogea, nord-estul Bulgariei şi valea Dunării până în sudul Olteniei, punând capăt violent culturii Gumelniţa.

În perioada bronzului timpuriu (circa 3500-2200 BC), amestecul de populaţii va da naştere culturilor: Baden-Coţofeni (3500-2500 BC), în Crişana, Transilvania şi Oltenia, Cernavoda III (3450-2200), în sud-estul ţării noastre, Petreşti, în sud-vestul Transilvaniei, Glina, în Muntenia, Oltenia şi sud-estul Transilvaniei, Periam în Banat şi Crişana etc.

În epoca mijlocie a bronzului (cca. 2200-1500 BC), apar alte culturi majore. În vest, mai importante sunt cultura Otomani, din Bihor, Ungaria şi Slovacia, şi cultura Wietenberg (din Transilvania), ambele continuând cultura Baden-Coţofeni. În Banat, Oltenia şi de-a lungul Dunării, întâlnim cultura Gârla Mare, excelând prin impresionante figurine şi statuete din lut, iar în nord-estul şi estul Munteniei, sudul şi centrul Moldovei şi sud-estul Transilvaniei, cultura Monteoru, cu elemente de continuitate ale culturii Glina, dar şi cu certe influenţe ale civilizaţiei miceniene. Ea va fi înlocuită, în epoca târzie a bronzului (1500-1200 BC), în aceleaşi zone, extinse şi spre Dobrogea, de culturile Noua şi apoi Coşlogeni. Geneza acestora din urmă este atribuită sintezei localnicilor cu populaţii iranice (la origine indo-europeni R1a): cimerienii, apoi sciţii, care, în mileniile 2 şi 1 BC, luând în stăpânire stepele de la nord de Marea Neagră, au venit la noi dinspre est. Diversitatea acestor culturi (şi am amintit doar pe cele mai importante) ne face să înţelegem că omogenizarea populaţiei de pe teritoriul ţării noastre, începută în jurul anului 3000 BC, a fost mereu pusă la încercare de noi şi noi aporturi de populaţii migratoare.

Astfel, civilizaţia neolitică a „Vechii Europe" a dispărut treptat de pe teritoriul actual al României, fiind înlocuită de noi culturi, cu predominanţă indo-europeană, cu un nou sistem administrativ şi cu noi credinţe. Întreaga civilizaţie devine patriarhală, bărbaţii căpătând o poziţie dominantă în familie şi în societate. Apar noi cetăţi, de un tip diferit, situate în locuri mai înalte, probabil reşedinţe ale şefilor de triburi. Aşezările sunt şi mai mult fortificate, având o arhitectură defensivă foarte avansată, inclusiv cu şanţuri, ziduri de piatră, metereze, turnuri şi porţi complicate protejate de bastioane. Ceramica devine mai sobră şi mai simplă. Acest proces poate fi socotit încheiat abia în jurul anului 2000 BC.

Ca la toţi migratorii, credinţele noilor veniţi nu mai erau îndreptate, în primul rând, către pământ, ci către cer, către Soare şi către stăpânul fulgerelor. Desigur, vechea populaţie nu dispare, doar este silită să-şi schimbe treptat obiceiurile şi credinţa. Numărul tot mai mic de figurine feminine e o dovadă a declinului venerării zeiţei-mamă şi înlocuirea ei cu un cult al soarelui.

Uimirea cauzată de neaşteptata apariţie a călăreţilor războinici în Grecia a intrat în mitologia locală sub forma centaurilor. În jurul anului 2000 BC triburile indo-europene ocupaseră deja toată Grecia, generând aici civilizaţia Miceniană. În 1500 BC ei ocupă şi Italia de nord, apoi actuala Germanie, dar şi toată zona de aici până în Urali, ca şi sudul Peninsulei Scandinave. Civilizaţiile „Marii Zeiţe" şi a zeului taur al fertilităţii şi-au găsit, pentru o perioadă, un refugiu în zone extreme, precum insulele Ciclade, Creta sau Spania. În Creta, scrierea sacră, cea care existase în zona Dunării, a contribuit poate la hieroglifele cretane şi la „linearul A", scrieri deocamdată nedescifrate. Eliminarea de către indo-europeni a acestor ultime bastioane s-a păstrat în legenda uciderii minotaurului sau în ritualul luptelor cu taurii.

Probabil că Nicolae Densuşianu (2) intuise expansiunea indo-europeană atunci când vorbea de „civilizaţia pelasgă", din care s-ar fi născut mai toate popoarele, limbile şi civilizaţiile de la Atlantic până în India şi Persia, întrucât, în cele din urmă, indo-europenii au ocupat într-adevăr tot acest areal. Dar Densuşianu nu cunoştea ceea ce ştim noi azi. Între altele, grecii, de la care provine termenul *pelasgoi,* denumeau astfel doar populaţiile care au trăit în Grecia şi în zona Mării Egee, *înainte* de venirea indo-europenilor şi care vorbeau deci o *altă* limbă decât greaca. Aşadar pelasgii erau probabil populaţiile agricole venite în zonă din Asia, în jurul anilor 7000 BC – 6500 BC. În plus, aceste limbi „pelasge" au avut o arie de răspândire mai degrabă modestă, probabil nedepăşind cu mult Balcanii şi insulele greceşti.

(Va urma)

Referinţe

1. http://www.eupedia.com/europe/Haplogroup_R1b_Y-DNA.shtml# migration_map.

2. Nicolae Densuşianu, *Dacia preistorică,* Editura Meridiane, 1986.

În dimineaţa zilei de 23 noiembrie 1942, stabilindu-se că totul fusese o alarmă falsă, Flotila 112 Legătură a revenit pe terenul de la Morozovskaja. După aterizare şi alimentare, avionul cu care sosise comandantul Dicescu a decolat, fiind pilotat de srg. av. Teodorescu şi avându-l ca observator pe lt. av. (r) Mogâldea, cu direcţia spre poziţiile inamice, itinerariul Morozovskaja-Maucov-Morozovskaja, căutând să cunoască cât mai exact mişcările inamicului care înainta cu repeziciune. Între timp, au mai plecat în misiuni asemănătoare srg. av. Neagoe, Necula şi alţii.

Impunându-se tot mai imperativ problema ajungerii la trupele încercuite, srg. av. Marinescu împreună cu căpitan av. Valentin Stănescu au decolat pe ruta Scobliev-Golovkij, sperând să descopere Divizia 1 Blindată, la dispoziţia căreia urma să rămână, până ce aceasta ar fi reuşit să ajungă în sprijinul celorlalte divizii încercuite. Au aflat că aceasta fusese încercuită, iar la Golovkij nu l-au mai găsit pe generalul Lascăr, probabil fusese luat prizonier împreună cu întregul său Punct de Control. Au reuşit, totuşi, să se întoarcă cu avionul ciuruit de 9 gloanţe, tipul de avion Fi-156 având o viteză de zbor mult mai mică decât avioanele de luptă.

După ce un avion bimotor al Escadrilei 1 Recunoaştere nu s-a mai întors din misiune, comandantul Dicescu, cu un avion Fi-156, a zburat mai mult de o jumătate de oră peste liniile inamice din zona Perelasoka, fără să descopere avionul dispărut, dar întorcându-se la bază cu avionul lovit de alte proiectile.

Îmbunătăţindu-se condiţiile meteorologice, din 24 noiembrie 1942 s-a reluat activitatea de zbor şi la celelalte unităţi.

În ziua de 25 noiembrie, avioanele din Flotila 112 au continuat zborurile de observare în vederea asigurării zonei Morozovskaja-Tacinskaja-Oblivevesk. Primele zboruri au fost efectuate de srg. av. Tarta, Teodorescu şi Neagoe, fiind însoţiţi de lt. Negulescu şi Sperie. I-au urmat srg. av. Săplac, Marinescu şi Necula care, împreună cu lt. av. Mogaldea ca observator, au executat alte 6 misiuni.

În 26 noiembrie, în ciuda condiţiilor meteo foarte grele, piloţii Escadrilei 112 au efectuat încă 8 misiuni de recunoaştere. (Va urma.)

Note

1. Datele biografice au fost sintetizate din fişa calificativă a lui Ioan Dicescu din arhiva UM 02405 din Piteşti şi din Fişa matricolă penală, http://5.2.132.65/Fise matricole penale - deţinuti politici/D/D 02. Deac - Dinau/Dicescu Ioan/.

2. Dinu Postărencu, *Nobilii Basarabeni Dicescu, Tyrageţia,* vol. IV (XIX), nr.2, 2010, pag. 25-35.

Istoria de lângă noi

Serbarea de la Putna din 1871 Repertoriu analogic de simboluri

Ştefan STAREŢU

Serbarea de la Putna din 15 august 1871 (iniţial programată pentru 1870), pentru aniversarea a 500 de ani de la sfinţirea Mănăstirii Putna, conform tradiţiei existente în epocă, a avut loc într-un context european marcat de înfrângerea zdrobitoare a lui Napoleon al III-lea, în urma războiului cu Germania, care a determinat decalarea serbării cu un an, şi care a dus la condamnarea paneuropeană atât a dinastiei Bonapartiste, cât şi a ideologiei napoleoniene legate de emanciparea popoarelor.

În acest context, urmează a repertoria simbolurile referitoare la Napoleon I (în 1871 se împlineau 50 de ani de la moaptea sa), la ideologia napoleoniană, simboluri regăsite şi în America epocii, care imita ce se întâmpla în Franţa, comparativ cu cele folosite la serbarea de la Putna.

Astfel, Horace Vernet a pictat în 1840 învierea lui Napoleon (Fig. 1), pentru a simboliza întoarcerea osemintelor revoluţionarului şi a legitima reinstaurarea dinastiei sale (https://www.napoleon.org/en/ history-of-the-two-empires/paintings/napoleon-emerging-from-his-tomb/). Simbolistica tabloului se referă la eternitatea republicii şi la îmbinarea idealurilor catolice cu idealurile emancipării naţionale. Acest model apare şi într-o carte rusă dedicată repatrierii osemintelor lui Napoleon, editată în acelaşi an la Sankt Petersburg, dar care se vindea şi ca suvenir la Domul Invalizilor.

În perioada restaurării bonapartiste, ziua de 15 august, ziua de naştere a lui Napoleon, a fost celebrată şi ca Ziua Sf. Napoleon, instaurată şi sărbătorită între 1806 şi 1813. Napoleon (Néopolis), un martir dinainte de Constantin cel Mare, care îşi avea, coincidenţă, pomenirea, chiar de Adormirea Maicii Domnului, a fost aglutinat cu revoluţionarul ce a devenit împărat. Sărbătorirea zilei implica adesea urne, iar urna reapare ca simbol funerar în contextul neoclasicismului iluminist, neavând semnificaţii necreştine, dovadă folosirea sa masivă în imaginile referitoare la doliul funerar în mişcarea de *revival, methodistă,* lansată de Wesley în SUA.

În acest context, urna a fost pentru prima dată folosită într-un sens naţional la funeraliile lui George Washington (https://core.ac.uk/download/pdf/ 235412309.pdf). Există numeroase urne ce au fost dedicate lui Washington şi aşezate pe cenotafe, inclusiv la Congres, unde încă există cenotaful la subsol, de diferite organizaţii americane, dintre care numeroase încă mai există, precum cele din Pennsylvania şi din Boston. Astfel de ceremonii au fost repetate şi la alţi preşedinţi ai Americii, urnele încă existând.

Acest simbolism al urnei a reapărut odată cu înmormântarea lui Napoleon în insula Sf. Elena, mormântul de acolo fiind prevăzut cu o urnă. Odată cu repatrierea lui Napoleon, s-au folosit numeroase urne, aşezate pe coloane, aranjament simbol al victoriei. O urnă s-a aşezat şi în sarcofagul lui Napoleon, simbol al angajamentului său netrădat pentru revoluţie.

Imaginea lui Ştefan cel Mare, de pe steagul ceremonial – praporul prezentat la serbarea din 1871 (*Calendar Mănăstirea Putna pe 2018*, colecţia Mănăstirii Putna), modelată după imaginea lui Napoleon amintită, este însă augmentată cu reprezentarea unei colonade şi a unei bufniţe pe cheia de boltă (Fig. 2).

Bufniţa a fost asociată simbolismului regimului bonapartist, atât de Napoleon I şi Napoleon al III-lea, cât şi de adversarii săi. Prusia a bătut monede parodice în timpul războiului din 1870, în care cuvântul *Empire* din legenda monedei era stâlcit *vampire,* iar bufniţa era ştanţată pe obrazul chipului lui Napoleon III sau în locul vulturului napoleonian.

Cauza pentru asemenea folosire propagandistă a bufniţei poate veni şi din asocierea în propaganda prusacă a bufniţei cu simbolismului unei grupări radicale revoluţionare, fondate de Adam Weishaupt, bufniţa apărând pe coperta manifestului său şi era asociată ca simbol organizaţiilor fondate de el, numite biserici minerviale. Minerva fusese preeminentă în propaganda regimului bonapartist, figurând în portrete oficiale ale lui Napoleon şi în numeroasele publicaţii ale regimului, ca un simbol al stabilizării şi anduranţei revoluţiei. Bufniţa apare ca simbol în numeroase rituri

1

2

3

4

francmasonice şi pe numeroase broderii, dar e considerată ca aparţinând simbolismului neregular.

Coloanele ce flanchează imaginea lui Ştefan înviind sunt specifice reprezentărilor masonice regulare, dar şi celor ale Marelui Arc Regal. Numeroase imagini prezintă, cu sau fără portretul iniţiatului înviat, colonada. În spaţiul ortodox, colonada apare prima dată pe o litografie (din 1860, de Pavla Čortanović), din Serbia, reprezentând pe Cneazul Lazăr cu familia (Fig. 3), litografie copiată practic identic într-o litografie realizată de Papazoglu (acelaşi care a tipărit şi o litografie, acum pierdută, reprezentând oferirea darurilor la Putna, în 1871, şi atribuită lui Carol Pop de Szathmary) care înfăţişa cununia Voievodului Neagoe Basarab cu Miliţa Despina, fiica lui Iovan Brankovici (nepoata Mitropolitului Maxim Brancovici, din timpul lui Radu cel Mare şi Neagoe Basarab, desigur, nu fiica Cneazului Lazăr, aşa cum scrie pe litografie) – Figura 4.

Litografia (prevăzută a fi publicată înaintea zilei Naşterii Domnului din anul 1871, an în care se aniversau şi 350 de ani de la trecere în eternitate a lui Neagoe Basarab), rămasă practic necunoscută, este cu atât mai interesantă pentru că reia în mod identic, folosind aceleaşi matriţe tipografice, litografia ce prezenta familia Cneazului Lazăr. Personajele dinspre familia miresei sunt identice în ambele litografii, decorul arhitectural şi de scenă analog, coloanele din spate, simbol al Templului Solomonic, apărând şi pe praporul confecţionat în 1871, înfăţişând, după modelul amintit, învierea lui Ştefan cel Mare, realizat după unele informaţii de o doamnă din Oltenia, din familia boierească Magheru (există şi atribuirea lui Şcolii de Belle Arte din Iaşi: *Prima Serbare a Românilor de Pretutindeni, Putna, 1871,* Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2021, p. 63). În mod cert, odată cu circulaţia litografiei sârbe prezentând decorul arhitectural de coloane, probabil şi în Oltenia, dar, de ce nu, şi în Moldova, ne punem întrebarea dacă coloanele apar pe praporul dedicat serbării de la Putna ca imitaţie a litografiei despre Lazăr. De asemenea, este evident faptul că realizarea unei substituţii între Miliţa lui Neagoe şi Miliţa lui Lazăr şi a celor două ramuri nemanide ale lor, Lazarevici şi Brankovici, în litografia românească nu este o confuzie, ci se datorează cultului Sf. Cneaz Lazăr ca erou antiotoman promovat inclusiv de Carol I şi de anturajul său, remarcabilă în acest sens fiind fotografia oficială a mormântului regelui din biserica Mănăstirii Curtea de Argeş, care accentuează aşezarea mormântului la poalele icoanei Sfinţilor Lazăr şi Miliţa, mutată la restaurarea picturii din locul său original, simetric Sfinţilor Simeon şi Sava, mai spre est tocmai pentru a flanca mormântul regal. În plus o reprezentare a bătăliei de la Kossovopolije din Castelul Peleş, considerată în mod greşit a fi bătălia de la Nicopole, susţine o unitate ideologică remarcabilă a acestor simboluri ale epocii regelui Carol I, regele ce a decis a se îngropa în ctitoria lui Neagoe şi i-a preluat ideologia de unitate naţională centrată pe ortodoxie şi moştenirea despotal-voievodală.

Mai trebuie menţionat că, pe praporul descris, în partea dreaptă-sus este reprezentat un clopoţel, care nu poate fi decât clopoţelul de pe forma specială a Declaraţiei drepturilor omului adoptată în anul 1789 la Paris.

Pe de altă parte, stilul urnei de la Putna, depusă pe mormântul lui Ştefan cel Mare în timpul serbării din 1871, se conectează cu aceeaşi nostalgie după Napoleon I pe care participanţii la serbare o aveau, pe lângă fotografii ce îi reprezintă ţinând mâna la piept, un simbol ridicat la nivel de imagine a puterii revoluţionare de Napoleon în numeroasele sale portrete, simbol prezent şi la membri ai societăţii lui Weishaupt, precum Adolf Freiherr Knigge. (http://www.jmarkpowell.com/wp-content/ uploads/ 2015/08/ Napoleon-Famous-image-616x1024.jpg)

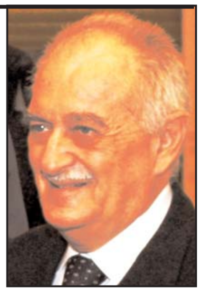
La depunerea urnei, Eminescu a spus: *Hristos a învins cu litera de aur a adevărului şi a iubirii; Ştefan, cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evanghelului ei. Vom depune, deci, o urnă de argint pe mormântul lui Ştefan, pe mormântul creştinului pios.*

Mai mult, mânerele acestei urne în stil neoclasic grec, neatestate la urne arheologic descoperite, aparţin curentul empire, lansat în vremea lui Napoleon al III-lea, care a preluat modelul din reprezentări de scene mitologice din arta greacă clasică.

Există numeroase exemple de urne funerare, urne decorative, inclusiv unele în cinstea lui Napoleon, din diverse metale sau tipuri de piatră, care la siluetă sunt aproape identice cu urna de la Putna. Mâner realizat din argint cu această formă există doar la urnele Faberger fabricate în epocă în capitalele imperiale ale Europei. Un astfel de exemplu se găseşte în cimitirul Tolkewitz din Leipzig, dar exemple există şi în Anglia, Africa de Sud şi probabil erau universale ca model în epocă.

De asemenea, modelul pare a fi fost preferat de comenzi regale, ceea ce duce la ipoteza conform căreia Carol I a comandat la oficiul Faberger de la Viena urna de la Putna.

Relaţiile lui Radu cel Mare cu Patriarhia ecumenică

Radu Ştefan VERGATTI

Am simţit nevoia să scriu rândurile următoare atunci când, în 2017, s-au împlinit cinci veacuri de la canonizarea fostului patriarh ecumenic Nifon al II-lea, benefic şi pentru Biserica Ortodoxă din Ţara Românească. În trecut m-am mai ocupat de personalitatea patriarhului ecumenic Nifon al II-lea. (1)

Fiind o figură dominantă în viaţa Bisericii Ortodoxe din sud-estul Europei, explicit şi în Ţara Românească, domnul Radu cel Mare (1495-1508), care ocupa tronul, a simţit nevoia să-l cheme pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe din statul său. Voievodul român ştia că avea nevoie de sprijinul Bisericii Ortodoxe, pe de o parte, din nevoia de a se întări în interior în lupta împotriva boierimii anarhice, pe de alta, pentru a putea bloca tentativele de cotropire a ţării sale, atât de către catolici, cât şi de către otomani. (2) Pentru Radu cel Mare, viaţa clerului ortodox din Ţara Românească reprezenta o problemă. Erau multe abateri din partea clericilor – monahi sau nu – căci practicau simonia şi nicolaismul. Ultimul mitropolit al Ungrovlahiei din secolul al XV-lea, Ilarion (3), fost stareţ al Mănăstirii Cozia, s-a vădit lipsit de autoritatea necesară pentru a impune o viaţă canonică clericilor din Ţara Românească, aşa că domnul a recurs la chemarea în ţară a fostului patriarh ecumenic Nifon al II-lea. Acesta rezida atunci la Edirne. Tocmai refuzase propunerea de a redeveni a treia oară patriarh ecumenic. A acceptat însă cererea domnului Ţării Româneşti. Probabil ştia că va fi bine primit. Îşi baza convingerea pe traiul său în tinereţe la curtea principelui albanez Skanderbeg, rudă cu doamna Ţării Româneşti, Cătălina. (4) Se pare că fostul patriarh a plecat din Edirne în 1502.

În orice caz, în 1503 se găsea în Ţara Românească: din rezidenţa domnească – oraşul Târgovişte – la 26 iunie 1503 a trimis către sinodul ecumenic scrisoarea prin care a refuzat tronul patriarhal. (5)

În Ţara Românească, energicul fost patriarh ecumenic s-a interesat, imediat după sosire, de starea clerului ortodox.

Deşi nu a primit demnitatea de mitropolit al Ungrovlahiei, fostul patriarh ecumenic, după moartea mitropolitului Ilarion (circa 1502) (6), cu sprijinul domnului, s-a situat în fruntea clerului local în calitate de *proedru.* (7) El a convocat o adunare generală a fruntaşilor bisericii. Ea s-a înscris în memoria colectivă, fiind consemnată ca atare în *Letopiseţul Cantacuzinesc:* „Au trimis rugăminte (Radu cel Mare, n.n.) la acest sfânt părinte ca să vie în ţara lui, că-l pohteşte ţara, (...) aduse pre sfântul (Nifon, n.n.) în ţara sa şi-i dede toate pre mână zicând: Eu să domnesc, iar tu să ne îndreptezi şi să ne înveţi legea lui Dumnezeu (...). Iar el află turma neplecată şi neascultătoare şi biserica izvrătită şi cu obiceiauri rele şi nesocotite. Şi chemă pre toţi egumenii de la toate mănăstirile Ţării Munteneşti şi tot clirosul bisericii şi făcut sabor mare dinpreună cu domnul şi cu toţi boiarii, cu preoţii şi cu mirenii şi îndată slobozi izvoară de învăţătură limpede şi necurmată (...). Grăia-le de pravilă şi de lege, de tocmirea bisericii şi de Dumnezeieştile slujbe, de domnie şi de boerii şi de mănăstiri şi de biserici (...). Şi tocmi toate obiceaiurile pe pravilă şi pe tocmelele Sfinţilor Apostoli. Decii hirotoni şi 2 episcopi şi le dede şi eparhii cu hotară, care câtu va birui, şi-i învăţă pentru cum vor purta grija şi vor paşte oile care le sunt date în seamă, ca să să îndrepteze toată ţara aceia de acei 3 arhierei.” (8)

Nifon a trecut la o masivă reorganizare a Bisericii Ortodoxe din Ungrovlahia. Deoarece a doua mitropolie din Ţara Românească, Mitropolia Severinului, dispăruse, fostul patriarh a procedat la crearea a două episcopii noi – Episcopia Râmnicului (din Râmnicu Vâlcea) şi Episcopia Buzăului. Apoi, a impus clericilor să ducă o existenţă în conformitate cu canoanele: nu mai îngăduia practicarea nicolaismului şi a simoniei.

Această situaţie a permis unor denigratori ca în modificarea textului lui Gavriil Protul, text inclus în *Letopiseţul Cantacuzinesc,* să afirme că ar fi ajuns la un conflict cu domnul Radu cel Mare. Cauza ar fi fost opoziţia fostului patriarh ecumenic la căsătoria surorii majore a domnului, Caplea, cu boierul moldovean hiclean Bogdan din Popeşti. Acesta din urmă, devenit vel spătar în sfatul Ţării Româneşti în timpul lui Radu cel Mare (9), mai avea o soţie în Moldova. La rândul ei, Caplea era şi ea măritată, soţul ei, Staico din Băjeşti (Bucov), fiind vel logofăt în acelaşi Sfat. În consecinţă, pot afirma că ambii, Bogdan şi Caplea, aveau aceiaşi vină: erau căsătoriţi. În Evul Mediu, deşi era împotriva canoanelor bisericii, căsătoria se desfăcea uşor pentru cei avuţi. (10) Ca urmare, şi în cazul de faţă, cei doi ar fi putut să fie separaţi de cei de care fuseseră legaţi prin prima căsătorie şi ar fi putut trece la o altă legătură sau la alte legături.

Mai mult, în anul 1502, sosiseră în Ţara Românească atât Nifon, cât şi Bogdan. În anul 1505, când a părăsit Nifon Ţara Românească, nu se rezolvase problema Caplei, ca atare atunci nu era niciun conflict între domn şi înaltul ierarh. În anul 1505, atât Bogdan din Popeşti, cât şi Staico din Băjeşti erau încă membri ai aceluiaşi sfat domnesc, deci Staico nu fusese îndepărtat, cum ne-am fi aşteptat în cazul unui conflict legat de căsnicia sa cu sora domnului. (11) Este evident că e vorba numai de o denigrare a raporturilor dintre cele două personalităţi din înalta societate a Ungrovlahiei.

Cât timp a stat fostul patriarh Nifon al II-lea în Ţara Românească, el s-a îngrijit şi de instruirea unor înalţi boieri, eventual urmaşi la tronul lui Radu cel Mare. Astăzi se ştie pozitiv că unul dintre cei instruiţi de el cu succes a fost viitorul domn Neagoe Basarab. (12) Sigur că Neagoe Basarab a avut numai de profitat de pe urma contactului cu Nifon II: a învăţat elina, medio-greaca, a pătruns tainele literaturii patristice şi, desigur, şi-a însuşit gândirea necesară pentru scrierea viitoarei sale opere parenetice şi pedagogice, *Învăţăturile* către fiul său Theodosie.

În acelaşi timp, fostul patriarh ecumenic Nifon al II-lea, neîndoielnic, a fost în legătură cu patriarhul ecumenic al vremii, Ioachim I sau Ioanichie. (13) Acesta din urmă, bătrân şi bolnav, venit de la Iaşi, unde fusese rău primit, a poposit în Târgovişte pentru a se odihni. La 8 mai 1504, la puţin timp după sosirea în rezidenţa lui Radu cel Mare, Ioachim I a fost înhumat. (14) Locul ales pentru odihna sa veşnică a fost, se pare, Mănăstirea Dealul. (15) Am îndoieli asupra înhumării înaltului ierarh ortodox la Mănăstirea Dealul, deoarece rangul lui i-ar fi dat dreptul să aibă un loc în interiorul bisericii. Or, în biserica Mănăstirii Dealul nu s-a găsit nicio lespede de mormânt a patriarhului Ioachim I. În fine, s-a mai pus problema celui care a slujit la înmormântarea ex-patriarhului. Cred că în acel moment a putut sluji la înmormântare însuşi *proedrul* Nifon al II-lea, care avea rangul corespunzător pentru a putea oficia o asemenea slujbă.

Existenţa a doi înalţi ierarhi, ambii patriarhi ecumenici, în rezidenţa domnului Ţării Româneşti în anul 1504 a reprezentat un moment unic pentru istoria acestui stat. Prezenţa celor doi a arătat puterea şi prestigiul de care se bucura Radu cel Mare şi a contribuit din plin la formarea spirituală a lui Neagoe Basarab.

Ex-patriarhul ecumenic Nifon al II-lea era, foarte probabil, în rezidenţa domnului când a sosit acolo vărul doamnei Cătălina, ierarhul sârb Maxim Brancovici (16), împreună cu nepoata sa Despina, viitoarea soţie a lui Neagoe Basarab. Este foarte posibil ca atunci, în grupul de fugari alungaţi de invazia otomană, să se fi aflat şi tipograful vlah Macarie. Acesta a fost atras neîndoielnic la curtea Ţării Româneşti de prezenţa şi de poziţia în stat a doamnei Cătălina, şi ea descendentă dintr-o familie de origine vlahă – Crnojevici/Balaşa.

Tot ex-patriarhul ecumenic Nifon al II-lea a fost acela care l-a influenţat pe domnul Radu cel Mare să înceapă construirea lăcaşului mitropoliei Ţării Româneşti în rezidenţa sa, Târgovişte. (17) În conformitate cu mentalitatea societăţii medievale, alături de un principe laic, trebuia să stea un ierarh de rang corespunzător. Cel din urmă, de obicei un cărturar, trebuia să fie principalul sfetnic al cârmuitorului laic. În consecinţă, nu se putea ca mitropolitul ţării să-şi aibă rezidenţa în Curtea de Argeş şi domnul în Târgovişte. A avut perfectă dreptate Nifon să ceară ca cei doi să locuiască în aceeaşi rezidenţă domnească, în case domneşti, respectiv mitropolitane, apropiate, care să le permită contactele cotidiene.

Către anul 1505, Nifon al II-lea şi-a isprăvit lucrarea pastorală în Ţara Românească. Aşadar, în 1505 el a părăsit aceste locuri. Plecarea a fost prezentată în mod osebit în scrierea atribuită lui Gavriil Protul şi într-o altă redare a vieţii Sf. Nifon. În lucrarea lui Gavriil Protul s-a scris: „Şi îndată goni pre sfântul den naintea sa şi porunci (Radu cel Mare, n.n.) să nu-l mai bage nimeni în seamă, nici să-l socotească, nici să-l cinstească. (18) Cronicarul Radu Popescu a înregistrat acid ceea ce se crede că a reţinut memoria colectivă despre plecarea ex-patriarhului ecumenic Nifon al II-lea: „El încă eşind din Târgovişte şi-au scuturat papucii de praf şi l-au afurisit pe domn”. (19)

Citirea documentelor aflate în arhivele din mănăstirile de pe Muntele Athos şi de la Meteore a permis să se ajungă la alte concluzii.

→

Simbolismul regal al urnei apare la numeroase comemorări, precum cea a lui Alexandru Karagheorghevici, regele Serbiei, sau a lui Ferencz Rakoczi, de la Catedrala Sfântul Rege Ştefan din Budapesta, din 1906. Cununile de lauri, ca acelea depuse cu ocazia serbării, erau frecvente în epocă (o astfel de cunună de lauri va trimite însuşi regele Carol I la Serbarea de la Putna din 1904, cu ocazia aniversării a 400 de ani de la trecerea în nemurire a lui Ştefan cel Mare). Avem cazuri referitoare la comemorarea lui Schiller, a întemeietorului asociaţiei academice Matica Srpska din Novi Sad şi, evident, la Washington.

Din cele de mai sus se observă că reprezentarea lui Ştefan cel Mare, ieşind din mormânt, ca şi celelalte obiecte aduse cu prilejul acestei serbări la Putna, cum sunt urna ceremonială şi cununile de lauri, sunt încărcate de simboluri, de mare actualitate în acea epocă, care urmăreau în primul rând afirmarea idealurilor naţiunii române, unirea românilor şi crearea premiselor pentru împlinirea acestui ideal naţional prin coagularea tuturor factorilor favorabili, ceea ce s-a putut finaliza prin unirea din 1918.

În contrast, *Serbările de aniversare a Vidovdanului* (lupta de la Kossovopolije din 1389, în care Cneazul Lazăr a fost martirizat, fiind apoi canonizat de Biserica Sârbă, bătălie evocată şi în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*) în 1889, din Serbia, au practicat un simbolism total diferit de cele amintite, arătând diversitatea estetică şi de opţiuni cu privire la comemorări şi orientările ideologice asociate lor.

Istoria de lângă noi

În manuscrisul nr. 38 de la Mănăstirea Varlaam de la Meteore, la filele 83r-105r, se păstrează *Slujba* şi *Sinaxarul Sfântului Nifon*. (20) Acestea au fost compuse probabil între 1514-1516 de eruditul umanist imnolog bizantin Iustin Dekadios. (21) Există o serie de discuţii în legătură cu datele între care a fost alcătuit textul, deoarece el trebuia terminat înainte de Sinodul ale cărui lucrări urmau să se desfăşoare între 15-17 august 1517 în Curtea de Argeş. Acel text compus de Iustin Dekadios a fost caligrafiat de călugărul Leontios. O copie realizată de el a fost terminată de scris la 17 martie 1518. Caligraful călugăr Leontius fusese ucenic al lui Nifon în Mănăstirea Dionisiu. Acesta a trimis o frumoasă copie făcută de el la Mănăstirea Varlaam de la Meteora monahilor Teofan şi Nectarie, adepţi ai lui Nifon al II-lea şi ctitori ai Mănăstirii Varlaam. În această formă a ajuns manuscrisul în zilele noastre. În acest text, pregătit pentru Sinodul ale cărui lucrări s-au desfăşurat între 15 şi 17 august 1517 în Curtea de Argeş pentru canonizare, s-a arătat foarte clar că de fapt ex-patriarhul ecumenic Nifon şi domnul Radu cel Mare s-au despărţit în condiţii de prietenie unul faţă de celălalt. Radu cel Mare este prezentat în culori luminoase. Această situaţie este întrutotul credibilă, deoarece a fost descrisă de nişte oameni care îi cunoscuseră bine, atât pe ex-patriarhul Nifon, cât şi pe domnul Radu cel Mare. Amândoi muriseră în anul 1508, deci aproximativ cu 9 ani înaintea Sinodului din 1517 de la Curtea de Argeş.

În această situaţie, pot să afirm că slujbele oficiate de domnul Neagoe Basarab pentru a fi iertate „păcatele" înaintaşului său, domnul Radu cel Mare, faţă de ex-patriarhul Nifon, au avut în realitate un caracter exclusiv propagandistic. Prin acele slujbe, domnul Neagoe Basarab a urmărit să dea satisfacţie familiei marilor boieri Craioveşti de care era strâns legat. (22) De fapt, nu trebuiau să fie iertate niciun fel de păcate domnului Radu cel Mare, care îl încărcase pe Nifon cu bani şi cu daruri la plecare. În fapt, şi în *Letopiseţul Cantacuzinesc* se evidenţiază această situaţie, puţin luată în seamă până în prezent, că cei doi – domnul Ţării Româneşti şi ex-patriarhul ecumenic – s-au despărţit în relaţii bune: „Decii dumnezeiescul Nifon pricepu că va să fie aproape şi petrecaniia sa şi *să bucură sufleteşte şi să veseli* (subl. n.n.); şi luă cu sine poslujnicul care-i rămăsese, pre Iosaf, şi trecu muntele de ceia parte şi merse la Mănăstirea Dionisatului şi să prinse de lăcaş, că şi mai nainte acolo lăcuise. Şi Dumnezeu încă vru să-şi săvârşească sfântul viaţa acolo." (23)

Datorită celor primite din partea domnului Ţării Româneşti, ex-patriarhul a putut, la Mănăstirea Dionisiu şi la alte mănăstiri athonite, să realizeze multe: „Că era tuturor chip de învăţătură şi de mustrare, şi să nevoia spre toate posluşaniile şi tuturor fraţilor, la toate slujbele le ajuta. La moară mergea de măcina, la magherniţă ajuta, la magupie aşijderea şi la alte posluşanii la toate atâta, cât striga osteninţile lui (cum şi eu l-am văzut făcând lucruri ca acestea). Şi ce aş putea spune smereniia cea multă şi osteninţile lui, că nu spun numai fraţii carii sunt lăcuitori întru acea mănăstire, ci şi alţii du pren alte mănăstiri dă preîmprejur. Toţi spun şi mărturisesc că era nevoitoriu spre slujbe, şi spre ispovedanii, şi spre pocăinţă, şi spre curăţie, şi spre alţii pre toţi îi certa şi-i învăţa, zicând: Amar, fraţilor şi părinţilor, celuia ce-l va afla moartea nepocăit, că în iad nu iaste pocăinţă.

Şi pre mulţi i-au scos tocma din gura diavolului şi pre mulţi din păgâni, turci, armeni, papistaşi şi de alte erese au întors de i-au botezat şi i-au uns cu sfântul mir şi i-au adus în credinţa cea adevărată a pravoslaviei, mai mult de 4.000 de suflete.

Iar pre câţi mişăi au miluit şi săraci, şi câţi au scos din robie, zic, că aceia n-au număr, aşa era bun şi milostiv tuturor, asemene lui Dumnezeu." (24)

Ex-patriarhul Nifon al II-lea ducea o viaţă simplă, după canoanele monahale, fiind un exemplu pentru cei din jur. Cu banii pe care-i avea, a contribuit la repararea şi pictarea Mănăstirii Dionisiu şi a altor mănăstiri athonite, a cumpărat şi alte bunuri pentru mănăstire. (25)

Pentru toate faptele sale în slujba bisericii, în special în slujba aceleia din Ţara Românească, domnul Neagoe Basarab a decis să îndeplinească toate formalităţile pentru a obţine canonizarea ex-patriarhului ecumenic Nifon al II-lea. A adus în Ţara Românească moaştele acestuia. Majoritatea moaştelor au fost puse într-o raclă din argint aurit şi înapoiate Mănăstirii Dionisiu. În Ţara Românească au fost păstrate în altă raclă din argint aurit, împodobită cu pietre preţioase, craniul şi o mână a fostului patriarh Nifon II. În momentul de faţă, acestea sunt depuse la Mănăstirea Sf. Dumitru din Craiova. Canonizarea lui, prima petrecută în Ţara Românească, s-a făcut în cadrul Sinodului ţinut între 15-17 august 1517, în Curtea de Argeş. După cum a remarcat părintele profesor Mircea Păcurariu, „Sfântul Nifon se bucură mai mult de o cinstire locală, la Athos şi în Ţara Românească". (26)

Cu toate acestea, în lumina dovezilor documentare discutate aici, se impune şi este corect să fie îndepărtată imaginea falsului conflict dintre Radu cel Mare şi patriarhul Nifon – care a afectat pe nedrept şi prea multă vreme prestigiul domnului român.

În acelaşi timp, este necesar să se accentueze colaborarea între cei doi conducători ai statului – cel laic şi cel ecleziastic – căci în Evul Mediu statul nu putea fi condus fără ajutorul bisericii.

Note

1. Cf. R.Şt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra domniei lui Radu cel Mare*, în *Argesis*, XIV, *Studii şi comunicări*, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2005; *Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Târgovişte şi târgoviştenii*, în *Naţiunea română. Idealuri şi realităţi istorice – Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani*, Editura Academiei, Bucureşti, 2006; *Neagoe Basarab*, Ed. Episcopiei Argeşului, Curtea de Argeş, 2009, pp. 53-54; *Radu le Grand – un voïvode valaque méconnu,* în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XLVII, 2008, nos. 1-2, Janvier-Juin, pp. 16-29; *Le règne de Radu le Grand*, în *Simpozionul Internaţional Cartea, România, Europa*, 20/23 septembrie 2008, pp. 161-176.

2. Pentru liniile directoare ale politicii lui Radu cel Mare, v. R.Şt. Vergatti, *Radu le Grand..., loc. cit.*, pp. 16-29; *idem, Puncte de vedere asupra domniei lui Radu cel Mare, loc. cit.*; idem, *Le règne de Radu le Grand, loc. cit.*, pp. 161-176. Se remarcă lupta sa abilă împotriva marii boierimi oltene conduse de familia Craioveştilor, susţinătoare a grupării Dăneştilor, ramură domnitoare din familia Basarabilor.

3. Cf. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. I, ediţia I, Ed. I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1980, pag. 358.

4. Frumoasa doamnă Cătălina (Ecaterina), a doua soţie a lui Radu cel Mare, era fiica cneazului Ivan Crnojević (1465-1490) şi soră cu cneazul Đurađ (Gheorghe) Crnojević (1490-1496). Familia ei se înrudise cu neamul vlah Balaşa. Aceasta a făcut ca şi familia Crnojević să fie de origine vlahă. Originea familiei Crnojević şi numeroasa populaţie vlahă din Zeta (partea meridională a Muntenegrului, regiunea istorică vlahă) a făcut ca regiunea în care se găsea oraşul Cetinje să fie numită ţara vlahilor.

5. Cf. Codicele 600 (f. 321 r.) al Mănăstirii Marea Lavră din Athos în Mitropolitis Mýron Chrysóstomos, *O Ágios Nífon os Oikoumenikós Patriárchis, în vol. Ierá Moní Agíou Dionysíou, O Ágios Nífon patriárchis Konstantinoupóleos (1508-2008)*, Ágion Óros, 2008, pp. 114-133, aici pp. 123-125 (în continuare se va cita vol. *Ágion Óros* 2008); Astfel se corectează şi data propusă de Gh. Mihăilă care credea că Nifon II ar fi sosit în Ţara Românească abia în anul 1504, dată nesusţinută documentar (cf. G. Mihăilă şi D. Zamfirescu, *Literatura română veche (1402-1647),* vol. I, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1969, p. 61), reluată de Ramona Neacşa-Lupu, *De la Mircea cel Bătrân la Neagoe Basarab. Raporturile dintre domnie şi biserică în Ţara Românească,* Ed. Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014, p. 123; ultima autoare, nefolosind vreun fel de document, afirmă că Nifon ar fi stat în Ţara Românească un singur an (*Ibidem*); în mod logic, un timp atât scurt nu ar fi fost suficient pentru înfăptuirea reformelor realizate de Nifon. În primăvara anului 1503 Radu cel Mare a cerut acordul Sublimei Porţi pentru a-l aduce în Ţara Românească pe fostul patriarh ecumenic Nifon II.

6. Cf. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, vol. I, pag. 358.

7. Cf. Pierre Năsturel, *Radu vodă cel Mare şi Patriarhul de Constantinopol Ioachim I-ul,* în S.M.I.M.E.D, vol. XX, 2002, pp. 23-32.

8. *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc,* ed. critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960, pp. 5-6 (în continuare va fi citat *Letopiseţul Cantacuzinesc*). Deoarece scrierea lui Gavriil Protul (cf. Gavriil Protul, *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon Patriarhul Constantinopolului,* publ. de Iosif Naniescu, Bucureşti, 1888; Gavriil Protul, *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon Patriarhul Constantinopolului,* publ. de Tit Simedrea, Bucureşti, 1937; *Viaţa lui Nifon Patriarhul, după un manuscris grecesc,* publ. de Vasile Grecu, Bucureşti, 1944) a fost inserată în *Letopiseţul Cantacuzinesc,* acest paragraf redă un eveniment din epocă, marcând astfel evidenta colaborare între domn şi eficientul fost patriarh ecumenic.

9. Mare spătar între 9 martie 1502-20 ianuarie 1505 (cf. Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, secolele XIV-XVI,* Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 33); *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească,* vol. II (1501-1525), întocmit de Ştefan Ştefănescu şi Olimpia Diaconescu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1972, doc. nr. 13 din 9 martie 1502, pp. 39-40 (în continuare va fi citat D.R.H.).

10. Cf. Dan Horia Mazilu, *Lege şi fărădelege în lumea românească veche,* Polirom, Iaşi, 2006, pp. 360-361.

11. *D.R.H., B, Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), 1966, doc. nr. 30 din 20 ianuarie 1505, pp. 71-74.

12. Cf. R.Şt. Vergatti, *Neagoe Basarab, ed. cit.*, p. 31 şi urm.

13. Ioachim I a fost patriarh ecumenic al Constantinopolelui între 1498-1502 şi iunie 1503 – 8 mai 1504. Prima oară a fost ales în locul patriarhului Nifon, cu ajutorul regelui Georgiei, Constantin II, împotriva lui Nifon, susţinut de domnul Ţării Româneşti Radu cel Mare. S-a considerat că Ioachim I şi-ar fi început al doilea patriarhat în primele luni ale anului 1504. Însă un document publicat de Paul Lemerle arată că Ioachim I a redevenit patriarh ecumenic în iunie 1503. Ioachim I a murit la Târgovişte, fiind înhumat la 8 mai 1504 (cf. Pierre Năsturel, *Ibidem*, pp. 23-32).

14. Cf. Pierre Năsturel, *Ibidem*. Autorul indică data exactă a înhumării patriarhului ecumenic Ioachim I pe baza unei epigrame scrise de Mihail Trivolis (Sfântul Maxim Grecul). Acesta arată că funeraliile lui Ioachim I au fost organizate de însuşi domnul Radu cel Mare în ziua sărbătoririi Sf. Ioan Teologul (8 mai 1504).

15. Înhumarea fostului patriarh ecumenic Ioachim I la Mănăstirea Dealul este ipotetică. S-a presupus de către P.Ş. Năsturel (*op. cit.*, loc. cit.) că acolo i-ar fi fost locul de veci deoarece clădirea viitoarei mitropolii a Ţării Româneşti abia începuse să fie înălţată. Amintim că în interiorul muzeului aflat lângă Mănăstirea Stelea din Târgovişte se găseşte lespedea de mormânt a altui patriarh ecumenic, Dionisie, decedat la 22 sept. 1696.

16. Monahul Maxim Brancovici, ca laic, purtase numele de Gheorghe Brancovici şi fusese principe sârb. Đurađ (Gheorghe) Crnojević (frate cu doamna Cătălina) se înrudea cu Maxim Brancovici prin mama sa Goislava Arianitis (care fusese prima soţie a lui Ivan Crnojević – tatăl lui Đurađ şi al Cătălinei). Goislava Arianitis era soră cu Gheorghe Arianitis – bunicul matern al lui Maxim (Gheorghe) Brancovici. Mama lui Maxim se numea Angelina Arianitis şi venise şi ea în Ţara Românească, cu fiul ei Maxim (Gheorghe), în calitate de văduvă despotului Ştefan Brancovici (Cf. P.P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie (1510) şi originile tipografiei în Ţara Românească*, în *Octoihul lui Macarie 1510/2010*, p. 130).

17. Cf. *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 8; Virgil Drăghiceanu, *Mitropolia Târgoviştei. Note istorice şi arheologice cu 18 ilustraţii şi planuri,* Institutul de Arte Grafice E. Marvan, Bucureşti, 1933, p. 6.

18. *Letopiseţul Cantacuzinesc,* p. 8.

19. Cf. Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti,* ed. crt. de Constant Grecescu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1963 p. 25.

20. Textul manuscrisului nr. 38 de la Varlaam (Meteore) privind *Slujba* şi *Sinaxarul Sf. Nifon al II-lea* a fost publicat în vol. *Ágion Óros* 2008, între pp. 250-271 *Slujba*, iar între pp. 337-345 *Sinaxarul.*

21. Se pare că umanistul imnolog bizantin Iustin Dekadios s-a născut în Corfu (Kerkira), în jurul anului 1472. S-a afirmat ca un remarcabil imnolog în lumea grecească, locuitoare a Istanbulului. Ca urmare a prieteniei domnului Neagoe Basarab cu rhetorul Manuel din Corint, s-a făcut apel la Iustin Dekadios pentru elaborarea textului necesar în vederea canonizării ex-patriarhului Nifon al II-lea. Către 1532-1533 Iustin Dekadios se găsea la Istanbul, unde i s-a pierdut urma.

22. Conflictul între domnul Radu cel Mare şi boierii din familia Craioveştilor se datoreşte apartenenţei lor la cele două ramuri rivale din familia domnitoare, a Basarabilor; Radu cel Mare şi toţi cei din familia lui făceau parte din ramura Drăculeştilor, iar Craioveştii erau legaţi de ramura Dăneştilor. Această relaţie a Craioveştilor cu familia Dăneştilor explică şi punerea lespezii de mormânt pentru Vladislav al II-lea în biserica Mănăstirii Dealul.

23. Cf. *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 8.

24. *Letopiseţul Cantacuzinesc,* pp. 9-10.

25. Cf. M.A. Kakoúrou, *op. cit.*, pp. 312-313, 323.

26. M. Păcurariu, *op. cit*., vol. I, ed. cit., p. 419.

Cultivând carne de om...

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Citesc într-o revistă din Spania despre un set de tip DIY – *do it yourself* – destinat cultivării de hamburgeri, bazat pe multiplicarea celulelor epiteliale proprii. Ca orice kit de bricolaj, conţine instrucţiunile, ustensilele şi ingredientele necesare procesării cărnii, pornind de la câteva probe recoltate din peretele interior al obrazului. În acest mod simplu, ne putem multiplica la infinit, pe bucăţele, producându-ne propriile alimente, dacă le completăm cu conserve de sânge cu termen de valabilitate expirat.

Nu ştiu dacă să râd sau să plâng. Ce-i drept, la capitolul regenerării resurselor, invenţia aceasta se situează exact pe linia actualei tendinţe de reciclare generalizată. Ba mai mult, maniera aceasta de a regenera sistematic propria scânteie a vieţii, condensată în celula care ne stă la bază, mă duce cu gândul la visul tinereţii veşnice, exemplificat pe cazul vestitei *Turritopsis nutricula,* o meduză care deţine capacitatea incredibilă de a întineri de fiecare dată când condiţiile de viaţă îi sunt improprii.

Să fie oare valabilă şi la oameni această teorie a călirii prin foc, a prelungirii vieţii odată cu supunerea noastră unor condiţii dificile de trai? Poate. S-a dovedit de altfel că unii dintre cei mai chinuiţi oameni de pe pământ, prizonieri de război sau încarceraţi care au suferit chinuri groaznice prin lagărele de concentrare, au atins vârste incredibil de înaintate. Nu sunt convinsă însă că putem considera fenomenul acesta drept dovadă a existenţei unei legi de compensaţie din partea unei naturi generoase, capabile de remuşcări.

În orice caz, în cazul meduzei pomenite, e clar că metoda autoclonării funcţionează cu brio, căci zoofita deţine capacitatea de a „şterge” etapele nedorite din propria ei viaţă, reprogramându-se aproape de la zero. Îşi inversează pur şi simplu ciclul vital, revenind la forma ei din tinereţe! Cercetătorii confirmă că mirabila vieţuitoare marină poate repeta această operaţiune un număr nelimitat de ori, lucru care o transformă într-o fiinţă potenţial nemuritoare.

Ce n-aş da să pot sări şi eu înapoi, uitând de perioada nesuferitului virus Covid! Oare cât timp va mai dura până când revoluţia informatică ne va permite să ne reprogramăm şi noi, ca indivizi?

Revenind însă la cultivarea cărnii umane, nu mă pot opri să nu constat că mania autosalvării întru autonomie maximă, vizând autarhia perfectă, se înscrie şi ea într-un val mai amplu. Nu doar modelele de producere a energiei din surse regenerabile şi nepoluante sunt un exemplu pentru această modă, ci şi nevoia stringentă a fiecăruia dintre noi de a-şi satisface nevoile zilnice fără a apela la specialişti, apărută în fatiticul an carantinesc 2020, înregistrează un avânt neaşteptat. Mulţi dintre noi am fost nevoiţi să ne tundem, să ne cultivăm curţile şi grădinile, să ne coasem hainele rupte, să zugrăvim sau să reparăm diverse aparate prin casă. Unii şi-au descoperit talente nebănuite, iar alţii chiar au renunţat la profesiunile lor de bază, orientându-se spre meserii noi. Se observă o nouă deschidere şi o preţuire mai sinceră a îndeletnicirilor manuale practice, în detrimentul celor care făceau obiectul sectorului economic terţiar până nu demult, cel considerat ca fiind motorul economiei viitorului.

Evident că nu vom putea trăi fără sectorul serviciilor, ele aflându-se, de asemenea, în plină fază de avânt, graţie digitalizării accelerate. Dar măcar nu mai este jenant astăzi să spui că lucrezi cu mâinile, mulţi dintre cei cu „gulere albe” realizând între timp că o meserie cu rezultat palpabil presupune uneori chiar mai mult creier decât câte o anostă sarcină de prelucrare repetitivă a unor date la calculator.

Legat de moda DIY, mă poartă gândul la chimirul de revoluţionar, o invenţie despre care am mai scris cu altă ocazie, un produs care de asemenea m-a şocat la vremea lui, pentru că se contrazicea oarecum cu scopul pentru care a fost conceput. Mi se părea atunci bizar să te pregăteşti cu acribie pentru ieşirea în stradă, ca să demonstrezi în public, având grijă să-ţi iei cu tine, agăţate la brâu, obiectele necesare prin locurile prin care se presupune că te-ar putea purta drumurile tale de protestatar (buletin, sticlă cu apă, lanternă, mască de gaz, folie termoizolantă, leucoplast şi faşe, antinevralgic şamd).

La fel de impropriu mi se pare acum să te pregăteşti cu o conservă din carnea proprie pentru eventualiatea unei crize alimentare mondiale. Mă întreb, ce rost mai are să supravieţuieşti, dacă lumea se duce de râpă şi, în fond, câtă plăcere îţi mai poate face să fii tu printre puţinii supravieţuitori, atunci când nu vei mai avea aproape nicio interacţiune cu lumea din afară?

Extrapolând – ştiu că sună cinic, dar în literatură orice exerciţiu de imaginaţie este permis – ce-ar fi dacă am ajunge să trăim după o molimă într-o lume „perfectă”, una în care să nu mai avem contact direct unii cu alţii? S-a pus şi se pune mereu întrebarea: până la ce punct merită trăită viaţa, în condiţiile în care efortul de a supravieţui poate deveni atât de mare încât poate elimina reflexul de a te menţine viu? Fiecare dintre noi are altă limită de rezistenţă, respectiv punct de rupere (la propriu şi la figurat, scuzaţi limbajul zeflemistic). Nu mă avânt aici în detalii filosofice, o fac deja alţii îndeajuns. Mă rezum însă să constat, bazat pe exemplul cultivării cărnii umane, că una este *capacitatea* noastră, ca specie, de a ne conserva şi perpetua existenţa, şi alta este *disponibilitatea* fiecăruia dintre noi, ca individ, de a se deda exeperimentelor mai mult sau mai puţin hazardate.

Cel mai bine este redată această nefirească stare în articolul pe care l-am citat, în care se strecoară aluzia la senzaţia de disconfort provocată de ideea practicării unei derivate de „canibalism virtual”. Redau aici traducerea aproximativă a textului din spaniolă:

Iniţiativa Ouroboros Steak se bazează pe o trusă de cultivare a hranei prin mijloace proprii (tip Do It Yourself – DIY). Este vorba despre cultivarea cărnii proprii în regim de calitate superioară, la un nivel foarte înalt (gourmet), pornind de la propriile noastre celule.

Ca toate kiturile de bricolaj, conţine instrucţiuni, ingrediente şi ustensile necesare cultivării propriilor celule colectate de pe pereţii interiori ai cavităţii bucale. Prin această metodă simplă, fiecare om îşi poate procura hrana proprie, alimentând celulele cu sânge provenit de la donatori, în speţă prefuzii cu termen de valabilitate depăşit (care de obicei se aruncă). Autorii neagă ideea că am avea de-a face cu o formă de canibalism, dar carnea respectivă a dat deja naştere unor polemici vii.

Proiectul, ocazionat de o expoziţie, a fost lansat din iniţiativa Muzeului de Artă din Philadephia, iar procesul de cultivare se pare că necesită în jur de trei luni.

Sângele uman conservat *este un produs cu termen limitat de valabilitate, care rezultă ca deşeu în urma utilizării incomplete în sistemul medical, având un cost foarte scăzut şi deţinând calităţi mult mai bune decât serul obţinut din lichidul fetal bovin. Din păcate, din motive culturale, acceptanţa sa este redusă. Oamenii cred că a te hrăni cu carne proprie înseamnă canibalism.*

„Din punct de vedere tehnic, nu este deloc aşa”, explică doamna Grace Knight, cea care, ajutată de un designer şi de un cercetător, a reuşit să fabrice carne pentru autoconsum pornind de la propriile ei celule, pe care le-a hrănit cu sânge vechi, provenit din spitale.

Creatorii acestui produs afirmă: „Produsul nostru este fezabil din punct de vedere ştiinţific şi economic, dar şi ironic în multe accepţiuni.”

Mă opresc aici din excursul meu teoretic, revenind la tema noastră iniţială. De ce să nu recunoaştem, este şocantă ştirea despre posibilitatea nu doar de a sintetiza carne umană (orişicât, vestea aceasta nu mai este nouă, transplanturi se fac deja de multă vreme), dar, în schimb, ideea de a o consuma direct, cum ar veni, *pe gură*, este de-a dreptul halucinantă.

Mă întreb la modul serios care va fi impactul acestei schimbări, în cazul în care ea va surveni vreodată. Prezumând că da, oare cât timp va dura până când va fi privită ca un fapt divers? Îndemnul de a ne cultiva cât mai mult pe noi înşine ar putea dobândi atunci o semnificaţie cu totul nouă!

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Poezie
Eugenio Montejo (Venezuela)

Singură, poezia cutreieră pământul,
cu vocea sprijinită în suferinţa lumii
şi nu cere nimic
nu vrea niciun cuvânt.
Vine din depărtări, brusc, neanunţată;
are cheia ce uşa ne-o deschide.
Se opreşte întotdeauna la intrare, ca să ne vadă.
Apoi deschide mâna şi ne întinde
o floare sau o pietricică, ceva misterios,
dar de-o putere atât de mare, încât inima bate
grăbită. Şi atunci, ne deşteptăm.

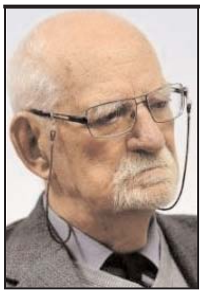
Dă-mi, Doamne, voce de brigand
Maria Nivea Zagarella (Sicilia)

Dă-mi, Doamne, voce de brigand
şi un penaj de leu
pe-acest Pământ
ce varsă sânge şi
are pupile
de copii muţi
înspăimântaţi.
Dreptatea este
aerul/apa
pâinea
iarba care se joacă până la genunchi
şi înaltă vocea...
ciocârlii înflorite prin cuiburi,
pe care le zdrobeşte
şi răstoarnă, distrugându-le,
războiul.

Evoluţie
Borche Panov (Macedonia de Nord)

Eram goi
când am văzut mărul
cu viermele înăuntru,
un fel de embrion al suferinţei.
Cumpăna apei se scurgea
din ochii noştri către veşnicie
visând la contopirea cu marele potop,
iar arca mântuirii noastre
plutea în balans deasupra ei.
O coamă înspumată ne aşterne marea
în jurul gleznelor
în timp ce noi păşim peste nisipul
unei îndelungate evoluţii.
Astfel, se şterge urma paşilor noştri
şi acest lucru ne face să uităm
că am fost cândva în paradis.

Istoria de lângă noi

Câteva gânduri despre Rudolf II

Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI

Rudolf II de Habsburg (Fig. 1), împărat al Sfântului Imperiu Romano German (1576-1612), a fost unul din cei mai pitoreşti suverani europeni post-renascentişti, puţin cunoscut la noi, deşi la un moment dat, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, s-a implicat în istoria Ţărilor Române.

A domnit în vremuri tulburi, când pe teritoriile sale Reforma protestantă şi Contrareforma catolică scindaseră în două tabere popoarele şi când sud-estul european era însângerat de Războiul cel Lung (1593-1606) dintre imperiul său şi cel al turcilor otomani, la care s-au adăugat înverşunatele răscoale ţărăneşti din 1595-1597, pe care le-a potolit prin negocieri şi acţiuni militare conduse de fratele său Matthias.

A fost împăratul care a gestionat reforma gregoriană a calendarului (1582), pe care protestanţii aveau reţineri să-l accepte, fiind iniţiată de un papă catolic.

Tot Rudolf II a mutat capitala imperiului la Praga, pe care a înfrumuseţat-o şi a făcut-o una dintre cele mai strălucite capitale europene, dându-i şi un parfum de ocultism.

Era de neam împărătesc, tatăl lui fiind împăratul Maximilian II şi mama sa, Maria de Spania, fiica lui Carol Quintul. A fost educat în special de regele Spaniei, Filip II, care îi era unchi. Cu toate acestea, nu a fost un bun conducător de popoare. Nu a fost nici un administrator eficient, nici un militar iscusit şi nici un diplomat abil. Aceste preocupări nu l-au prea interesat. Încetul cu încetul au fost preluate de membrii familiei sale, mai ales de fratele său Matthias, care i-a şi urmat la tron. Spre sfârşitul vieţii, nu mai era decât cu numele împărat. Cu toate acestea, s-a bucurat de un deosebit prestigiu în teritoriile peste care a domnit. A fost arhiduce al Austriei, rege al Boemiei (Cehia de azi) şi al Croaţiei. A fost şi rege al Ungariei.

Ungaria pe vremea lui Rudolf II era împărţită. Cea mai mare parte a Ungariei de azi, cu Budapesta, era paşalâc turcesc (cu cinci eyaleturi). Mai era un mic regat al Ungariei (cel stăpânit de Habsburgi), ca o fâşie semilunară la nord-est, cuprinzând şi Slovacia de azi, cu Presburg (Bratislava). Transilvania era un principat separat, sub suzeranitate otomană, cu un regim autonom ca acela al Ţărilor Româneşti, condus de un principe maghiar sau austriac (uneori cu veleităţi de independenţă).

La un moment dat, pentru scurt timp, în 1598, însuşi Rudolf II a fost principe al Transilvaniei, între cele două domnii ale Mariei Cristina (Cristierna) de Austria („virgina"), soţia lui Sigismund Bathory. Căsătoria nu a fost consumată.

Rudolf II nu a fost o personalitate nici puternică, nici echilibrată. Din biografia sa apare ca un om izolat, căruia nu-i plăcea să socializeze şi care nu era deloc ataşat de familia sa. Deseori trecea prin episoade depresive şi, din când în când, avea comportamente mai ciudate. Astăzi am zice că avea o *personalitate borderline.* Mulţi cred că a suferit de o psihoză bipolară.

Avea sigur un genom patologic pe care l-a transmis mai departe. Astfel, primul său fiu, Iuliu de Austria (pe care-l adora), a avut un comportament schizofrenic şi a sfârşit închis în castelul de la Krumau după ce şi-a omorât iubita, iar al doilea fiu, Carol de Austria, avea o mare instabilitate emoţională, cu crize de furie alternând cu chefuri cu beţii şi orgii scandaloase. A fost unul din acei „monarhi nebuni" care se întâlnesc în istoria popoarelor lumii.

Personalitatea sa l-a făcut să nu se însoare niciodată. A avut amante după amante. Pe unele nu le-a păstrat decât o lună, două. Doar pe Ana Maria Strada a păstrat-o 7 ani. Nu a avut niciun copil legitim, dar a avut trei fii şi trei fiice nelegitime.

Probabil că dacă Rudolf II ar fi avut o personalitate normală, Războiul cel Lung contra turcilor ar fi avut o altă evoluţie şi soarta Transilvaniei şi a lui Mihai Viteazul, ca şi istoria Ţărilor Române şi a sud-estului european, ar fi fost cu totul alta.

Cu toate aceste deficienţe majore, a fost un monarh interesant. Izolat de viaţa mondenă şi de familie (de care s-a separat stabilindu-se la Praga), i-a plăcut să citească şi să aibă legături cu lumea ştiinţifică a vremurilor sale. Sunt cunoscute relaţiile sale cu astronomii şi matematicienii, printre care Tycho Brahe şi J. Kepler, care i-au închinat chiar o operă majoră, *Tabulæ Rudolphinæ.* A susţinut primele mari licăriri scientiste care au precedat marea efervescenţă cu care va începe secolul luminilor.

A fost un om de mare cultură şi iubitor de arte. Şi-a făcut cel mai mare şi bogat muzeu de pictură al epocii. A fost nu numai un muzeu de pictură, ci şi unul de sculptură, un lapidarium (avea o deosebită pasiune pentru pietrele cu inscripţii), un muzeu de artă decorativă, o colecţie bizară, dar interesantă de curiozităţi, obiecte şi artefacte rare, automate cu figuri mişcătoare, dispozitive mecanice şi de monede şi medalii.

1

Acest muzeu din păcate a fost devastat de trupele suedeze care au ocupat Praga în anul 1648. (În cursul jafului suedez au fost luate 470 de picturi, 69 de statui, câteva mii de monede şi medalii, 179 de obiecte de fildeş, 50 de obiecte de chihlimbar şi coral, 600 de obiecte de cristal şi de agată, 174 de artefacte de faianţă, 403 curiozităţi Indiene, 185 de obiecte din pietre preţioase, diamante brute, peste 300 de curiozităţi matematice, mecanice, zoologice şi botanice.) A fost un mare admirator al lui Brueghel, Dürer şi Veronese.

2

Datorită lui, curentul manierist post-renascentist s-a putut dezvolta în Europa Centrală şi de Nord. Pictori ca Bartholomäus Spranger, Hans von Aachen, Joseph Heintz, Paulus van Vianen, Egidius Sadeler şi Roelant Savery roiau în Praga alături de sculptori ca Adrian de Vries. Printre ei strălucea Giuseppe Arcimboldo, care i-a făcut un portret celebru prin originalitatea sa. S-a vorbit de o artă rudolfiană şi de un manierism rudolfian. Se povesteşte că stătea câteodată ore întregi fascinat în faţa unui tablou.

Era preocupat de literatură. A colecţionat cărţi şi manuscrise vechi. Se ştie că era un mare cititor. A avut grijă de o serie de poeţi de limbă latină şi germană care veneau la curtea lui din Praga. Şi-a cumpărat şi două pantere care i-au creat multe probleme.

Colecţiile sale le-a pus la dispoziţia celor ce voiau să le studieze. Mai târziu, ce a rămas din ele a devenit o bază de date pentru elitele intelectuale ale secolului luminilor.

Şi-a comandat o coroană imperială pentru uz personal care, după desfiinţarea Sfântului Imperiu de către Napoleon I, a devenit în 1804 coroana oficială a împăraţilor Austriei. El însuşi lucra efectiv ca bijutier.

Deşi din cele de mai sus apare ca un precursor al principilor luminaţi din secolul XVIII, în mod paradoxal a fost atras de orientările spirituale ale vremii, de ocultismul renascentist, de astrologie, de alchimie şi de magie. A fost, cred, ultimul împărat hermetist (ezoterist) înainte de efervescenţa scientistă a acelei perioade numite *Aufklärung* ce a generat *Weltanshauung*-ul modernismului european (Fig. 2).

Toată lumea cunoaşte preocupările sale astrologice, pasiunea sa nu numai pentru astronomia propriu-zisă (care trecea prin revoluţia copernicană), ci şi pentru întocmirea şi interpretarea horoscopurilor. În acest sens, a avut legături cu Nostradamus şi Sendivogius şi mai ales cu Kepler, pe care l-a preţuit mai mult ca astrolog decât ca astronom.

Cea mai mare pasiune a sa a fost pentru alchimia post paracelsiană. Era o modă atunci, căci mulţi suverani mari şi mici se interesau de alchimie, nu atât pentru fondul său filosofico-spiritual, cât mai ales pentru pretenţia unor alchimişti de a transforma plumbul în aur. Se spune că Rudolf ar fi demascat pe unii şarlatani pe care i-a pedepsit foarte aspru.

Împăratul îşi făcuse un laborator propriu de alchimie în care se pare că ani de zile a încercat să efectueze complicatul ritual Opus Magnus pentru a obţine vestita piatră filosofală. A grupat în jurul lui marii alchimişti de atunci, printre care John Dee cu fiul său Arthur şi asistentul său Ed. Kelley, veniţi din Anglia elizabetană. O amintire legată de efervescenţa alchimică din Praga rudolfiană (Mala Strana) este strada Alchimiştilor, ce se păstrează până azi.

Alchimia era în plină expansiune după reactivarea ei de către Cornelius Agrippa von Nettesheim, care i-a dat o puternică dimensiune hermetică şi neo-platonică la care s-au adăugat elemente cabaliste, mai ales după constituirea cabalei creştine (Picco della Mirandola ş.a.) şi a celei de a doua cabale a lui Isaac Luria.

Nu trebuie să uităm că în acele vremuri în Europa Centrală exista un puternic curent antisemit. Spre cinstea lui Rudolf II, acesta a avut o deosebită toleranţă faţă de evrei şi de misticismul lor. Sunt relatări care-l asociază cu legenda golemului din Praga.

În misticismul iudaic, golemul este o realizare antropomorfă din lut făcută de către un rabin şi care poate fi animată printr-un fragment de pergament introdus în gura sa, pe care este scris numele secret al lui Dumnezeu (YAHVE sau YHVH) sau prin scrierea cuvântului EMET pe fruntea sa. Poate fi uneori foarte malefic. Cel mai celebru golem este cel construit la Praga, în timpul domniei lui Rudolf II de rabinul Loew sau Yehuda Leib, ca să apere comunitatea de pogromuri.

Este probabil ca Rudolf II să se fi ocupat şi de vrăjitorie (marea magie renascentistă şi post-renascentistă), desigur, în taină, vrăjitoria fiind aspru pedepsită în Europa occidentală (aspect necunoscut în lumea ortodoxă). În timpul domniei lui a avut loc în Sfântul Imperiu şi toată Europa apuseană cea mai aprigă vânătoare de vrăjitoare, cele mai multe arderi pe rug, totul gestionat de Inchiziţia catolică, dar şi de protestanţi.

Rudolf II a avut şi un comportament mai deosebit religios. Ca toţi Habsburgii, a fost un catolic, dar un catolic moderat, deşi a fost format în Spania lui Filip II. *Volens nolens,* s-a situat alături de biserica Romei (întărită după conciliul de la Trento). A fost de partea Contrareformei şi împotriva protestanţilor luterani, calvinişti, husiţi şi ultraquisti, dar a respectat polimorfismul cultelor creştine din teritoriile pe care le guverna conform păcii de la Augsburg din 1555. După 1590 a surprins pe toţi refuzând să mai fie practicant şi abandonând problemele religioase fratelui său Matthias. Ceea ce a şocat pe mulţi este refuzul său de a se împărtăşi când a ajuns în pragul morţii.

Rudolf II, acest împărat straniu, dar foarte cultivat, prin faptul că era în fruntea Sfântului Imperiu Romano German a trebuit să gestioneze, deşi detesta operaţiile militare, războiul împotriva turcilor, ceea ce a determinat prezenţa lui în istoria românilor. Prin faptul că a fost regele Ungariei (a micului fragment din marea Ungarie medievală ce mai rămăsese independent), a trebuit să se implice în problemele principatului Transilvaniei şi apoi a celorlalte două voievodate române pe vremea lui Mihai Viteazul, aşa că a devenit un personaj interesant din istoria neamului nostru. Cum am mai spus, probabil că dacă ar fi avut o altă personalitate şi altă orientare a intereselor sale, soarta Transilvaniei şi a Ţărilor Române ar fi fost alta.

Istoria de lângă noi

Pe vremea lui Rudolf II, Transilvania ajunsese un principat relativ autonom sub suzeranitatea otomanilor, care stăpâneau cea mai mare parte a Ungariei. Principatul Transilvaniei, situat pe interfața dintre cele două împărății rivale, era supus tensiunilor politice mari dintre Habsburgi și otomani, la care se adăugau tendințele de autonomie ale elitelor ardelenești, dar și pretențiile marii nobilimi maghiare.

În iureșul acesta, principatul a fost condus cu întreruperi repetate de Sigismund Bathory (între 1588 și 1601) care, printre altele, a încercat să realizeze visul tatălui său Cristofor de a construi un stat autonom denumit Dacia, format din cele trei voivodate române. El și-a întocmit un sigiliu oficial (Fig. 3) ce reunea simbolurile heraldice al Valahiei (acvila sau corbul) al Moldovei (capul de zimbru) și ale Transilvaniei (cele 7 turnuri). Pentru acesta s-a folosit de un tratat încheiat cu Rudolf II la Praga, în 1595, care îi concesiona nu numai Transilvania, dar și cele două Dacii (*et utrusque Daciae*).

Ideea era mai veche. Prin 1551, un mercenar de origine spaniolă al lui Rudolf II, marchizul Ioan Baptista Castaldo de Cassado, a început să agite ideea unei restaurări a Daciei (*restitutio Daciae*), prin unirea sub un principe vasal al împăratului a celor trei voievodate românești. Sigismund Bathory a preluat ideea, dar nu pentru a reface un regat al Dacilor, ci un regat maghiar condus de el (C. Rezachevici, *Legenda și substratul ei istoric. Mihai Viteazul „Restitutor Daciae”?*, în *Magazin Istoric,* octombrie 2000).

Sunt bine cunoscute toate acțiunile lui pentru a putea lua locul lui Aron Vodă din Moldova și al lui Mihai Viteazul din Valahia. Planurile lui Rudolf II de a construi în cursul Războiului cel Lung contra turcilor un stat nou, tampon, în contextul restructurării sistemului său geopolitic, și cele ale lui Sigismund Bathory de a-și crea un domeniu pentru el și familia lui au eșuat din cauza complexității situației din regiune, dar mai ales din cauza lui Mihai Viteazul, care a încercat să realizeze prin acțiuni militare (nu subtilități diplomatice, intrigi machiavelice sau asasinate politice ca Sigismund Bathory), o reuniune *ad personam* a celor trei voievodate.

Metafora „restitutio Daciae” nu a avut decât un rol de etichetă (mai degrabă în aula imperială decât la curtea voievodului muntean).

Este instructiv să comparăm sigiliul lui Sigismund cu cel al lui Mihai (Fig. 4). Ambele cuprind cele trei steme ale voievodatelor române. În sigiliul lui Sigismund apare stema imperiului (vulturul bicefal), recunoscând astfel poziția sa de vasal al împăratului. Apare și stema familiei Bathory (trei colți de argint) pe pieptul vulturului.

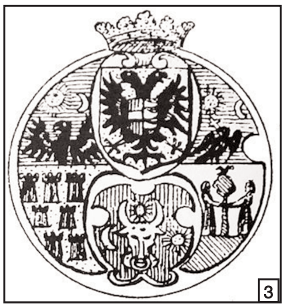
Una dintre cele mai delicate probleme este cea a naturii exacte a relațiilor lui Rudolf II cu Mihai Viteazul, care era pentru el un general abil și un mic principe al unui voievodat transalpin vasal al sultanului Murad III și apoi Mehmed III, marii săi adversari din Europa Centrală.

Contactul dintre Rudolf II și Mihai Viteazul a fost realizat în cadrul situației create de Războiul cel Lung al lui Rudolf II contra turcilor și catalizat de crearea în 1591 de către papa Clement VII a Ligii Creștine (Sfinte), formată din Sfântul Imperiu, Statele Pontificale, Spania, ducatele italiene Toscana, Mantua și Ferrara.

În 1594, Mihai Viteazul intră în ligă și participă la războiul antiotoman pentru a scăpa de tutela turcească. Pentru împăratul de la Praga, Mihai a fost un condotier iscusit, pe care l-a folosit în Războiul cel Lung.

Când Sigismund Bathory a început să fie inoportun prin ambițiile sale (pentru el și pentru nobilimea maghiară), iarăși s-a folosit de domnul valah ca să-l îndepărteze.

Chiar și la Praga, în 1601, când l-a primit și l-a susținut, a fost motivat tot de aroganța lui Sigismund, dar și de dorința de a prelua Transilvania ca suzeran al lui Mihai. Merită menționat că prezența lui Mihai Viteazul la Praga a fost un eveniment care a marcat curtea lui Rudolf II.

3

4

Există două mari tablouri din vremea aceea la Viena, pictate de pictorul flamand Frans Franken al II-lea, intitulate *Cresus arătându-și comorile lui Solon* și *Solomon arătându-și comorile reginei din Saba*, în care, într-un decor somptuos, este reprezentată curtea imperială și împăratul de la Praga.

În ambele sunt prezentați la loc de cinste Mihai Viteazul și arhiducesa Maria Cristina de Austria, fosta soție a lui Sigismund Bathory și fosta principesă domnitoare a Transilvaniei. Circulă zvonuri cu privire la o legătură mai apropiată între domnitorul român și arhiducesa austriacă.

La muzeul Prado de la Madrid este un al treilea tablou mare și grandios, de pictorul Bartolomeo Stroebel, intitulat *Banchetul lui Irod*, în care sunt reprezentați regii și reginele Europei, ca și mari personalități. Mihai Viteazul îl întruchipează pe Irod. Acest tablou a fost pictat prin 1630, ceea ce arată că amintirea vizitei lui Mihai Viteazul s-a păstrat la curtea imperială mult timp după omorârea sa.

Când Mihai (cu toată onestitatea comportamentului său față de Rudolf II) și-a construit propriul lui domeniu, a fost perceput de Sfântul Imperiu, de Sublima Poartă și de Regatul Polon drept primejdios pentru echilibrul geopolitic al regiunii. Voievodul valah nu respectase regulile jocului. La aceste îngrijorări s-au adăugat nemulțumirile și frustrările aristocrației maghiare și, într-o anumită măsură, ale sașilor ardeleni.

Nici în țara lui nu ducea lipsă de adversari. Legitimitatea lui și a urmașilor săi era în discuție și urmașii Basarabilor Craiovești, ca și boierii din tabăra lor, mârâiau, iar țărănimea nu-l ierta pentru asprele legiuiri ale legării de pământ.

În aceste condiții, era greu să supraviețuiască.

Toți istoricii sunt de acord că Rudolf II, care trecea printr-o criză depresivă, nu a fost implicat în uciderea lui Mihai Viteazul, care a fost victima unui complot instrumentat de generalul mercenar italian (de origine albaneză) G. Basta conte de Huszt.

După 1600 sau 1601, comportamentul instabil și dezordonat al împăratului și indiferența sa față de obligațiile politico-administrative au început să genereze nemulțumiri în teritoriile sale și îngrijorări în rândul familiei. Frații săi, unii ierarhi (ca episcopul Melchior Khlesl), dezamăgiți de modul cum gestiona Contrareforma, au început să ia în serios îndepărtarea sa pe motive de tulburări mentale.

Situația s-a deteriorat și s-a ajuns la înțelegerea de la Lieben, din 1608, prin care arhiducele Matthias a preluat regatul Ungariei, Austria și câteva domenii mai mici, lăsându-i printre altele Boemia și Silezia.

Rudolf II a continuat să irite prin modul de a guverna supușii ce i-au rămas, în special pe cei din Boemia, unde, printre altele, prin concesiile făcute nobilimii reformate, a creat unele premise ale viitorului Război de 30 de Ani.

Nemulțumirile față de împărat s-au agravat și datorită atrocităților și abuzurilor comise de o unitate de mercenari condusă de arhiducele Leopold, dar susținută de împărat. O intervenție energică a lui Matthias, în primăvara anului 1611, a liniștit lucrurile, după ce acesta a ocupat Praga.

Situația a fost definitiv clarificată la 23 mai 1611, când Matthias l-a deposedat pe Rudolf de toate teritoriile. Acesta a rămas doar cu titlul de împărat și cu dreptul de a locui mai departe în palatul regal Hradschin din Praga.

Exonerat de toate obligațiile, împăratul a mai trăit câteva luni. A murit la 20 ianuarie 1612, la 60 de ani. A fost înmormântat în Catedrala Sf. Vitus din Praga, unde era înhumat și tatăl său, Maximilian II.

Rudolf II a fost victima dezordinilor sale mintale. Nu a avut motivația și energia să-și îndeplinească obligațiile de șef de stat. A fost totuși un eficient susținător al științei, culturii și spiritualității vest-europene din vremea sa. Prin toleranța sa a fost un precursor al suveranilor luminați din veacul următor. A fost un hedonic, dar nu un destrăbălat, cu abuzuri și scandaluri. Nu a fost în stare să-și alcătuiască o familie și să-și realizeze o succesiune legitimă. În schimb, a avut parte de un frate care a reușit cu respect față de el să compenseze lipsurile sale și să asigure supraviețuirea neamului Habsburgilor.

Pentru noi, românii, nu a fost ceea ce am fi avut nevoie atunci.

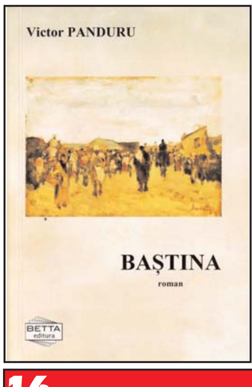
Semn(al) de carte

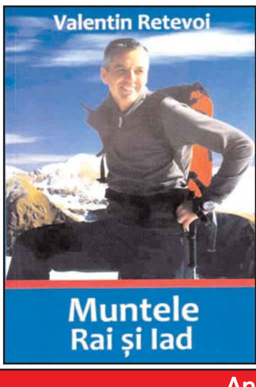
Victor Panduru, *Baștina,* Editura Betta, București, 2021

Autorul, într-un roman complex, cu fundament istoric și implicit aventuros, construiește un orizont social cu caractere puternice; el dezvăluie o profunzime de conștiință cu anumite implicări și conflicte existențiale fără să refuze analiza psihologică a unor oameni.

Autorul ambiționează lucruri mari în ceea ce privește discursul narativ, inventând o limbă personală dacă nu artificială, atunci foarte arhaică, cu centrul de greutate tocmai pe aceste arhaisme ieșite din limbajul curent și obținând uneori vecinătăți surprinzătoare filologic. Victor Panduru este un istoric competent, chiar dacă idealizează gloria trecută prin personaje umile. El surprinde plastic epoca, până la amănunte de intensă documentare cu virtuți de istoric, dar practică o acribie de filolog în construcții contextuale de cuvinte cu origini diferite.

Un romancier cu exactă viziune istorică și informație riguroase, care iese uneori din propria regulă, pentru a realiza o proză estetică, de rafinament și de meditație asupra *spectaculum mundi.* (Aureliu Goci, pe coperta a patra)

Valentin Retevoi, *Muntele: rai și iad*, Editura Alean, Pitești, 2017

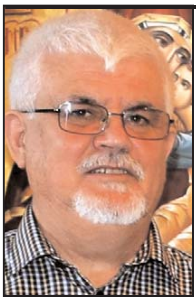
Am scris această carte cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înființarea Formației Salvamont Nucșoara. Din multitudinea de întâmplări și intervenții de salvare la care am luat parte, am ales câteva care mi s-au părut interesante pentru cititori. În ele am descris foarte sincer și reușite, dar și greșeli, din care am avut de învățat de-a lungul timpului. (Autorul, în Cuvânt-înainte)

Iată, așadar, că avem în față un album monografic, unic în felul său, elaborat cu meșteșug literar, fapt pentru care îi mulțumim lui Dumnezeu!

Cu toată osteneala sa zilnică, fiind profesor și director al Seminarului Teologic „Sfântul Neagoe Vodă Basarab” din Curtea de Argeș, precum și răspunsul său prompt și fără odihnă, la toate semnalele venite din munți, pentru a salva vieți omenești, a dat ascultare îndemnului nostru de a ne arăta, în scris și imagini, eforturile sale supraomenești! (ÎPS Calinic Argeșeanul, în Argument)

Cartea pe care s-a hotărât s-o scrie Valentin Retevoi aduce iubitorilor de munte trăiri deja avute sau pe care ar putea să le aibă, precum și experiența unuia care nu doar a gustat din minunile muntelui, ci a trebuit să-i înfrunte asprimile, prin ploi și ninsori, prin noroaie, nămeți și ghețuri, ca să-i salveze pe cei care au fost prinși de urgiile muntelui sau care pur și simplu nu l-au respectat. (Ilie Șerbănescu, în „Minunea de la Scărișoara Mare”, la începutul cărții)

In memoriam

Ecaterina I. Raicoviceanu-Fulmen şi ortodoxia în Sângeorz-Băi

Alexandru DĂRĂBAN

La scurt timp după săvârşirea dureroasei dezbinări bisericeşti a românilor transilvăneni din 1698-1701, preoţii şi credincioşii care au îmbrăţişat uniaţia şi-au dat seama că toate cele promise în diplomele împăratului Leopold I nu erau decât vorbe amăgitoare şi că erau ameninţaţi să-şi piardă legea strămoşească. De aceea, a început lupta pentru apărarea Ortodoxiei. Această luptă a durat timp foarte îndelungat, fiind purtată cu mult curaj şi stăruinţă de preoţi şi credincioşi deopotrivă, înfruntând bătăi, temniţă şi alte chinuri.

Lupta sângeorzenilor pentru apărarea dreptei credinţe s-a manifestat în diferite forme: prin împotrivirea directă de a îmbrăţişa uniaţia, prin trimiterea de memorii, prin trecerea unor preoţi şi credincioşi sângeorzeni în Bucovina şi Moldova, prin revenirea la Ortodoxie a unor preoţi şi credincioşi care fuseseră amăgiţi sau siliţi să primească unirea.

Evoluţia greco-catolicismului a fost sinuoasă în această regiune care, în timp, avea să devină un bastion al Bisericii Unite cu Roma. Se constată că, la recensământul (ancheta) din 1761, condus de Bukow, satele de pe Valea Rodnei şi din jurul Năsăudului s-au declarat neunite. Paralel cu acest recensământ, protopopul Năsăudului, Naszodi, a făcut şi el o anchetă, ale cărei rezultate, reale sau uşor prelucrate, au fost favorabile uniţilor. Compararea celor două recensăminte a determinat următoarea concluzie: 25 de localităţi au fost declarate unite şi li s-au adjudecat bisericile existente în satele respective.

Progresul unirii avea să fie uimitor şi să ducă în scurt timp la schimbarea definitivă a raportului demografico-confesional în regiune. În numai câteva decenii, majoritatea populaţiei avea să treacă la greco-catolicism, lucru explicabil prin prisma înfiinţării Regimentului II de graniţă românesc.

Cert este că, până la Unirea de la 1 decembrie 1918, în această zonă n-au mai existat preoţi ortodocşi, implicit, nici parohii ortodoxe, cu excepţia Năsăudului, unde era un profesor de religie ortodoxă care-i păstorea pe elevii ortodocşi din gimnaziu şi credincioşii din zonă, atâţia câţi erau.

Pe ieromonahul Ioachim Bâznog îl găsim într-o luptă acerbă cu autorităţile locale şi centrale administrative şi bisericeşti (atât cu cele greco-catolice, dar şi cu cele ortodoxe) privind slujirea şi reînvierea Ortodoxiei, până a trecut la cele veşnice, la data de 26 aprilie 1943.

Fiind localnic, ieromonahul se hotărăşte să construiască biserica pe pământul părinţilor lui. În acelaşi timp, autorităţile locale trimit adrese după adrese către Episcopia Ortodoxă din Cluj, Protopopiatului din Bistriţa cât şi autorităţilor judeţene, în care-i erau aduse diferite acuze, cu scopul de a fi împiedicat în a ridica biserica.

Presiunea asupra ieromonahului din partea administraţiei locale şi judeţene se accentua. Credincioşii uniţi se pare că n-au văzut cu ochi buni această iniţiativă şi, după multe intrigi, au trecut la a împiedica terminarea clădirii bisericii. Pretura plasei Rodna Veche hotărăşte că la clădirea acestei biserici nu s-ar fi folosit muncitori calificaţi, că întreaga clădire s-a făcut în lipsa unui inginer arhitect, oprind continuarea lucrării. Ministerul Cultelor şi Artelor trimite Consistoriului Eparhial din Cluj, în data de 19 septembrie 1924, un răspuns în care se comunica că s-a cerut administraţiei plasei Rodna Veche să suspende dărâmarea bisericii ortodoxe din Sângeorzul Român până la venirea unui arhitect, care va avea să constate dacă clădirea este în stare de prăbuşire sau nu şi dacă este neapărată nevoie să fie dărâmată sau se pot face eventuale adaptări necesare pentru continuarea construcţiei. Protopopul ortodox de Bistriţa, Grigore Pletosu, a intervenit la prefectură ca biserica să fie acoperită în mod provizoriu, ca să nu se deterioreze materialul până la noi dispoziţiuni.

Tot în acest timp au fost confiscate clopotele de la biserica ridicată de ieromonahul Ioachim Bâznog. Cu toţii jubilau că ziua cea mare a sfinţirii bisericii se apropiase şi ea se va înfăptui fără clopote. Dar nimeni nu socotise că, mai presus de orice patimă, de orice influenţă, veghea neadormită neînfrânta credinţă a femeii române. Apărătoare în toate clipele

grele a limbii şi cultului strămoşesc, vibrând la orice nedreptate, femeia română s-a pus în calea celor ce au vrut să dărâme lăcaşul abia ridicat şi, ca şi străbunele ei, în Sângiorgiul Român, glasul i s-a auzit.

Pentru recuperarea clopotelor s-a constituit, în 12 august 1926, un comitet de douăsprezece doamne de elită aflate atunci la Băi: doamna Simionescu, soţia secretarului general din Ministerul de Finanţe, doamna Mircea de la *Carul cu bere* din Bucureşti, doamna Ciortea de la Cluj, doamnele Maria Cristu Simionescu, Aurelia A. Domide, Maria Giurgea, Zopa, domnişoara Man, jurnalista Ecaterina I. Raicoviceanu, luând biserica sub protecţia lor. Au pornit ca la o cruciadă modernă spre eliberarea clopotelor bisericuţei. Trei ceasuri întregi bunele românce au pledat, s-au rugat, au insistat, instalându-se în primăria Sângiorgiului, ajungând până la lanţurile beciului, unde se ţineau clopotele, acestea au fost desfăcute şi, cu alai, pe căruţa preotului martir, vestitoarele rugăciunilor către Domnul au fost urcate în clopotniţă. Tremura bietul primar de frica a ce vor zice persecutorii bisericuţei ortodoxe, dar femeile fură mai dârze ca el şi, cu lacrimi în ochi, ele îşi văzură răsplata.

În acea perioadă, era prezentă în staţiunea Sângeorzului, după cum am menţionat mai sus, jurnalista Ecaterina I. Raicoviceanu. Născută în anul 1873 la Piteşti, a fost considerată „prima femeie ziarist profesionist din România". Ea a debutat în anul 1905, după studii de litere şi filosofie (Bucureşti), colaborând sau lucrând ca angajată la diferite ziare şi reviste, între care *Adevărul şi Dimineaţa, Clipa, La Dépèche, Facla, Rampa, Rampa nouă ilustrată, Realitatea ilustrată, Revista noastră, Revista Sfetnicul mamelor, Revista scriitoarelor şi scriitorilor, Ţara* şi altele (a mai semnat Laura, Lorica etc.). Referindu-se la istoria cotidianului *Adevărul,* ziaristul şi scriitorul Tudor Teodorescu–Branişte afirma că „Din iniţiativa lui C. Mille s-a creat *Cronica femeii,* redactată mulţi ani de Fulmen, cea dintâi femeie ziarist din ţara noastră". Ecaterina I. Raicoviceanu a fost o militantă pentru drepturile femeilor, pentru înfăptuirea Marii Uniri din anul 1918, lucrând în timpul Primului Război Mondial ca infirmieră şi soră de caritate voluntară, pe front. Între anii 1906-1935 a publicat 11 volume de proză, traduceri, schiţe, numele ei fiind legat îndeosebi de ziarul *Adevărul.*

Era firesc să apară reacţii din partea ei privindu-l pe ieromonahul Ioachim Bâznog. În anul 1926 apărea în ziarul *Dimineaţa* un articol, semnat cu pseudonimul Fulmen, întitulat *Pentru cultul strămoşesc,* articol pe care-l redăm în rândurile ce urmează:

***S-ar crede că e o transplantare reînviată** a luptelor ce învrăjbeau acum câteva secole cultul creştinesc din Apus, povestea petrecută aci, în verdea şi poetica localitate a Sân-Geogiului Român, adăpostită între munţii Cormaiei şi scăldată de furtunatecul Someş. Povestea desfăşurată în jurul bisericuţei şi a unui biet iluminat, care, cu preţul vieţii, a ţinut cu îndârjire să ridice biserică ortodoxă pe plaiuri băştinaşe româneşti.*

Iar dacă e adevărat că menirea omului i-e scrisă de mic pe frunte şi în ochi, niciunul mai mult ca părintele ce am cunoscut, umil, blând şi supus tuturora, nu e icoană mai vie a acestei zicale din bătrâni.

De mic copil a fost închinat celor sfinte, iar credinţa lui nesupusă neştiutoare de toate axiomele subtile ale semidocţilor, avea la bază acea înflăcărare adâncă ce face din cei dăruiţi cu ea, iluminaţii neînfrânţi de nici o persecuţie, de nici o primejdie.

Căci cine ar crede că aici în paşnicul Sân-Georgiu, cu peste patru mii de suflete, călugărul sfinţit de biserica ortodoxă a întâmpinat ironii, batjocuri, hulă şi bătăi?

Aceasta pentru simplul fapt că prin mijloace proprii, umblând zdrenţuros, rupt de foame, a pus ban lângă ban spre a ridica draga biserică a cultului strămoşesc. Şi, într-o bună zi, bisericuţa s-a înălţat. Modestă, fără turnuri înalte, ca şi înfăptuitorul ei. Dar, ca şi Mănăstirea lui Manole, ea se înălţa într-o zi spre a fi dărâmată într-o noapte. Nu de unguri, cum s-ar crede, nici de evrei ce trăiesc în pace cu cei de alte culturi, ci de o mână de români greco-catolici, sub fălăciosul pretext că părintele ortodox nu e dichisit, nu e pomădat, nu poartă freză, nu miroase a „obilon". Şi, în ciuda autorizaţiei de la centru, bietul călugăr fu frezat, tuns cu sila, ridicându-i-se până şi clopotele ce le cumpărase din daniile poporului şi din propriile sacrificii.

– Umileşte-te că te vei înălţa, a zis Domnul, care, în fine, supărat de-acolo din tăria lui cerească, trimisese bietului călugăr un apărător în persoana unui român şi a soţiei lui, domnul şi doamna Anton Domide, directorul liceului din Cluj. Aceşti soţi inimoşi, ridicară, înălţară pe umilitul călugăr, îl ajutară cu bani, îi înlesniră împrumuturi o mică subvenţie ministerială şi din nou întărit, străjerul bisericuţei ortodoxe porni iar la drum cu desăguţa.

– Daţi, daţi pentru o bisericuţă!

Şi, ca o minune, Casa Domnului fu din nou ridicată.

Am vizitat-o şi eu, deunăzi, cu o bună ortodoxă, amica mea Maria Giurgea, marea artistă a Naţionalului şi, unite, mişcate, nu am ştiut ce admira mai mult. Pe preotul iluminat, pe care l-am găsit vopsind el însuşi uşile altarului, ferestrele bisericuţei, sau pe vrednicul român Domide, ce cu ochii plini de lacrimi îşi privea bisericuţa.

Vă spun toate astea, v-ar pare o poveste şi poate nu s-ar crede, Sân-Georgiul e aşa de departe, şi când o localitate e depărtată, atâtea se pot petrece în ea nesupărate. Totuşi, eu, aş invita prin aceste rânduri, foarte respectuos, pe înaltul şef al bisericii ortodoxe, să arunce o ochire asupra unicei biserici de cult ortodox care se va târnosi în curând, în ciuda atâtor zavistii în Sân-Georgiul Român.

→

Matematician Tiberiu Mihăilescu

Eufrosina OTLĂCAN

Profesorul Tiberiu Mihăilescu a condus catedra de matematică din Institutul de Petrol, Gaze şi Geologie (IPGG) din Bucureşti între anii 1962 şi 1970, catedră din care făceam şi eu parte. Venise de la Universitatea din Cluj, în locul acad. Constantin Drâmbă, care trecuse la Facultatea de Matematică a Universităţii din Bucureşti, ca şef al catedrei de astronomie, conducând în acelaşi timp şi Observatorul Astronomic.

Cred că o notă distinctivă a operei ştiinţifice a lui Tiberiu Mihăilescu este adusă de faptul că a dezvoltat, în mod deosebit, teorii şi concepte ale creatorilor de vârf din ţara noastră, ceea ce face ca aprecierile elogioase pe care le-au primit lucrările sale din partea unor personalităţi din străinătate să reactualizeze şi să accentueze performanţele înaintaşilor săi din matematica românească.

Despre viaţa lui Tiberiu Mihăilescu ne spune istoriograful George Şt. Andonie (*Istoria matematicii în România*, vol. 3, pag. 89) că a întâmpinat multă duritate, datorită lipsei mijloacelor materiale în timpul studiilor. Voi scrie ceva mai încolo că şi mai târziu a trecut prin episoade de adâncă tristeţe sau grea suferinţă fizică, dar zăbovesc încă asupra modului în care s-a format valorosul matematician.

Tiberiu Mihăilescu s-a născut la 6/19 februarie 1902 în Bucureşti; aici a absolvit şcoala primară, după care, ca bursier, a fost elev la Liceul „Sf. Sava" în cursul inferior (clasele 5-8) şi la Liceul „Gheorghe Lazăr" în cursul superior (clasele 9-12), la secţia reală, unde îşi ia bacalaureatul în anul 1920. În acest an se înscrie la Facultatea de Ştiinţe, secţia matematici, luându-şi licenţa în 1927. Fără îndoială, în acest interval de timp a depus şi muncă extra-şcolară, pentru a se putea întreţine material.

Cu diploma sa de licenţă, a funcţionat ca profesor de matematică în învăţământul preuniversitar la Târgovişte, Ploieşti şi apoi la Bucureşti, la Liceul „Dimitrie Cantemir". În legătură cu prestaţia didactică a tânărului profesor Tiberiu Mihăilescu la Ploieşti, aflu de la un fost student al său, absolvent al IPGG, Alexandru Popa, inginer pasionat de istoria ştiinţei, că este vorba de Şcoala de Comerţ inferior şi superior, care funcţiona într-o clădire construită de Camera de Comerţ a judeţului Prahova.

În activitatea matematicianului, geometrului creativ Tiberiu Mihăilescu, un rol important l-a avut Alexandru Pantazi (1896-1948). Acestei personalităţi marcante a şcolii româneşti de matematică, căruia Tiberiu Mihăilescu i-a dedicat teza sa de doctorat, i se cuvin cel puţin câteva rânduri, în acest cadru.

Talentat geometru, Alexandru Pantazi, după licenţa în matematici luată la Universitatea din Bucureşti, în 1920 (anii de război întrerupseseră pe cei ai studenţiei), îşi ia din nou licenţa în matematici la Paris, în 1923, iar la 12 ianuarie 1928 susţine la Sorbona teza de doctorat în matematici, în care trata aplicabilitatea proiectivă a hipersuprafeţelor desfăşurabile şi generalizează unele rezultate ale profesorului francez Elie Cartan, un creator în domeniul geometriei proiective. Teza lui Al. Pantazi a fost citată de Elie Cartan în monografia sa *Les espaces à connexions projectives,* apărută în 1937 la Ed. Gauthier-Villards. De asemenea, Pantazi este citat de Paul Montel. Denumirea „reţele Terracini-Pantazi" este păstrată de ştiinţa matematică universală.

La Paris, Al. Pantazi a urmat şi cursurile Institutului francez de actuariat, luându-şi diploma de actuar expert (îl vom găsi lucrând alături de Octav Onicescu la asigurările sociale). În ţară, ca universitar, va fi mai întâi asistent al lui Gheorghe Ţiţeica, la seminarul de geometrie analitică, iar, din 1940, la Şcoala Politehnică din Bucureşti, titularizat profesor în 1943. Aici ţine cursurile de geometrie superioară. Pe linia preocupărilor sale actuariale, Pantazi publică la Paris, în 1934, cartea *Contributions à l'histoire monétaire de la Roumanie,* 247 de pagini, prefaţată de Roger Picard (1884-1950, jurist şi economist francez, istoric al ştiinţei economice). Să mai spunem, legat de tema articolului, că la volumul de 496 de pagini, *Opera matematică a lui Alexandru Pantazi,* apărut la Editura Academiei Republicii Populare Române în 1956, prefaţa a fost semnată de Gheorghe Vrănceanu şi Tiberiu Mihăilescu.

Tiberiu Mihăilescu a fost cel mai de seamă continuator al lui Alexandru Pantazi. Teza sa de doctorat, susţinută la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti, intitulată *Les réseaux conjugués à transformés de Laplace en correspondence asymtotique,* publicată în *Bull. Math. Et. Phys. Ec. Polyt. Bucarest,* anul XI, nr. 1, 2, 3, fasc. 31, 32, 33, 1939-1940, pp. 40-139, tipărită şi în *Monitorul Oficial* şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti 1940, are înscrisă dedicaţia: *À M.Al. Pantazi, Affectueux hommage.*

Între cele 38 de lucrări publicate de Tiberiu Mihăilescu, semnalate de Andonie în a sa istorie a matematicii, sunt două monografii, *Geometria diferenţială proiectivă* (Editura Academiei, 1958, 495 de pagini) şi *Geometria diferenţială proiectivă. Teoria corespondenţei* (Editura Academiei, 1963, 232 de pagini). În primul volum, aplicând metoda lui Cartan a triedrului mobil, îşi propune să o facă „înţeleasă şi de cei ce vor să se iniţieze în acest domeniu" (Andonie, pag. 91). Într-unul dintre capitole, autorul tratează despre varietăţile neolonome introduse de Gh. Vrănceanu. Scrie Andonie că geometrul belgian Lucien Godeaux a recenzat elogios cele două monografii. De altfel, majoritatea lucrărilor ştiinţifice publicate de Tiberiu Mihăilescu tratează rezultate ale cercetării în domeniul geometriei proiective şi nu sunt trecute cu vederea contribuţiile lui Gheorghe Vrănceanu şi Alexandru Pantazi, cele de la care au pornit multe din ideile dezvoltate.

Tiberiu Mihăilescu a fost membru în comisii de doctorat prezidate de Gh. Vrănceanu. Un exemplu este Andrei Dobrescu, profesorul de geometrie diferenţială al seriei noastre, în anul doi de facultate. Acesta şi-a susţinut teza de doctorat în comisia condusă de Gh. Vrănceanu, din care au făcut parte Octav Onicescu, Tiberiu Mihăilescu şi matematicianul ieşean Mendel Haimovici.

Între continuatorii activităţii creatoare a lui Tiberiu Mihăilescu este citat (Andonie, p. 102) Froim Marcus (n. 1904), inginerul cu studiile, inclusiv doctoratul în inginerie, la Torino (Italia), talentat matematician cu 25 de memorii în domeniu. F. Marcus a continuat studiul unor rezultate obţinute de Pantazi şi Mihăilescu.

Activitatea didactică universitară a lui Tiberiu Mihăilescu începe după susţinerea doctoratului, când a fost numit asistent la catedra de geometrie analitică a profesorului Gh. Vrănceanu şi unde, în 1944, este avansat şef de lucrări. În 1948 este numit profesor de geometrie analitică la Facultatea de Ştiinţe din Cluj, la catedra pe care o ocupase anterior Nicolae Abramescu (1884-1947).

Aşa cum am menţionat chiar în primele rânduri, în 1962 profesorul Tiberiu Mihăilescu a fost transferat la Institutul de Petrol, Gaze şi Geologie din Bucureşti, ca şef al catedrei de matematică. Din ceea ce înţelesesem atunci, relaţia profesorului Mihăilescu cu şeful catedrei din Cluj nu fusese prea amicală. Acest şef era profesorul Tiberiu Popoviciu (1906-1975), doctor în matematici la Universitatea din Paris, devenit membru titular al Academiei Române în 1963. Fără să ne fi vorbit vreodată despre necazuri pe care le-ar fi întâmpinat la Cluj (poate că se răspândiseră unele vorbe prin Institut), ghiceam pe chipul noului nostru şef o umbră de dezamăgire, de tristeţe; poate situaţia sa familială, fiind despărţit de soţie şi de fiul său, dar poate că şi declanşarea bolii diabetului zaharat îşi spuneau cuvântul. Nici situaţia sa locativă în Bucureşti nu-i putea asigura liniştea sufletească. După ce un timp a locuit la fratele său, a primit o garsonieră într-un bloc, încă sub schele, din mijlocul unui şantier – erau anii în care se construia cartierul Drumul Taberei.

În Institut a predat cursul de geometrie analitică şi diferenţială la Facultatea de Utilaj Petrolier, unde matematica era bine reprezentată în programa analitică (nu se spunea atunci *curricula*), iar cei mai buni studenţi la disciplina noastră, în Institut, erau aici şi la Facultatea de Geofizică. Studenţii i-au păstrat cea mai caldă amintire, pentru cursurile clare şi frumos expuse. Îmi povesteşte aceste lucruri dl inginer, fost student la această facultate, Alexandru Popa, care, cu prima lui lucrare de cercetare publicată, în care aplica geometria diferenţială la racordul a două recipiente, reprezentând intersecţia a două suprafeţe conice, perpendiculare, a mers la locuinţa profesorului său, deja pensionat şi bolnav, în garsoniera din Bucureşti.

Pe când încă mai funcţiona ca şef al catedrei noastre, a trebuit să facă o neînsemnată intervenţie chirurgicală la un deget de la picior. Diabetul nu i-a permis vindecarea, deplasarea îi devenise aproape imposibilă, astfel că a trebuit să se pensioneze. În afară de fiul său, Radu Mihăilescu, care i-a purtat de grijă, în zilele de suferinţă ale Profesorului, colega noastră, matematiciana Georgeta Mihnea, persoană de o calitate sufletească cu totul aparte, îl vizita, făcându-i diverse cumpărături necesare şi stând îndelung de vorbă.

Necazurile profesorului Tiberiu Mihăilescu au luat sfârşit în ziua de 26 martie 1979, când a închis ochii pentru totdeauna. A fost înmormântat la Cimitirul Bellu Evanghelic.

***Totodată, cu acest prilej,** voi adăuga că altarul cel nou al bisericuţei închinate patronului ei Sfântul Gheorghe este sărac, după cum se poate vedea din cele scrise, că odăjdiile sunt peticite, că sfintele odoare lipsesc. Deci, dacă oamenii de inimă şi cu drag de biserică din străbuni (mai sunt şi din aceştia) citesc aceste rânduri şi vor să facă o faptă nepieritoare în faţa Domnului, ei pot trimite orice daruri sfinte domnului profesor Anton Domide, Cluj, protectorul bisericuţei din Sân-Georgiu şi a iluminatului ei slujitor.*

Pentru sfinţirea bisericii cu hramul Adormirea Maicii Domnului, care a avut loc la data de 15 august 1926, a fost delegat protoiereul şi protopopul ortodox al Bistriţei, Grigore Pletosu, fiind asistat de protoiereul basarabean Teodosie Wolovey, precum şi de preoţii Ioan Buzdug, Ioan Arcaş, ieromonahul Ioachim Bâznog şi diaconul A. Todoruţ.

Bibliografie selectivă: Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* – volumul 2, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994; Mirela Andrei, *La graniţa Imperiului: Vicariatul Greco-Catolic al Rodnei,* Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006; Maria Petcu, *Jurnaliste şi publiciste uitate,* în *Jurnalism şi comunicare,* Bucureşti, Anul I, 2006, nr. 2-3; Virgil Şotropa, *Contribuţii la istoria bisericească,* în *Arhiva Someşană,* Năsăud, 1937; Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj-Napoca.

In memoriam

Vocaţia portretistică a lui Nicolae Iorga

Olimpia IORGA-POPESCU

În memorialistica sa, care reprezintă o bună parte a operei sale, Nicolae Iorga rareori face referiri la o persoană fără a preciza anumite trăsături fizice sau psihice, fără a contura un portret al acelei persoane. Am putea spune că această preocupare portretistică îl apropie de Eugen Lovinescu, dar numai preocuparea, nu şi modul în care ochiul lui Nicolae Iorga priveşte acea persoană. Dacă despre Eugen Lovinescu s-a spus că, uneori, a folosit şi privirea *ochiului rău*, neocolind unele defecte fizice, despre Nicolae Iorga nu se poate spune acelaşi lucru. Ceea ce îi apropie totuşi este modul în care simplifică şi amplifică trăsăturile unei persoane, pentru a le selecta apoi pe cele determinante, care să dea unitatea fizică şi psihică a acelei persoane. Atât la unul, cât şi la celălalt, fără a ne întreba dacă acele trăsături au aparţinut în realitate unei persoane, portretele redate de ei sunt adevărate creaţii literare. La ambii scriitori se resimte spiritul pamfletar, această tendinţă provenind probabil din trecutul poporului nostru, care în veacuri întregi de asuprire şi-a arătat superioritatea morală faţă de ocupanţi, uneori ironizându-i sau ridiculizându-i. Aşa se explică probabil şi dezvoltarea deosebită în literatura română a genului literar epigramist. Dacă vrem să ştim cum arăta faţa unuia dintre marii noştri scriitori, Creangă, Coşbuc, Vlahuţă, Delavrancea ş.a., căutăm în opera lui N. Iorga şi vom găsi descrierea sa, începând cu ochii (vioi, sfredelitori, ca de iepure amorezat, focoşi,…), obrajii (roşii, pistruiaţi, căzuţi, slabi,..), mustaţa (arcuită, răsucită, revoltată, în două părţi..), trupul (gras, gros, pătrat, greoi, subţire ca trestia,..), continuând apoi cu unele trăsături psihice.

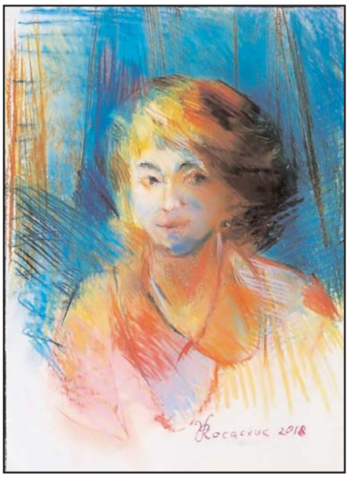
Printre primele portrete le găsim pe cele ale gazdelor, pe care el, rămas orfan de tată de la cinci ani, împreună cu mama lui, doar cu o pensie de 60 de lei, sunt nevoiţi să le schimbe în Botoşani, precum şi portretul primului său învăţător. Astfel, omul de pe piedestal, care se chema *domnul*, era *blond spălăcit, cu o mustaţă subţire deasupra gurii, care nu zâmbise, poate, din anii copilăriei,* şi despre care ne spune că avea o vorbă aspră şi la orice năzbâtie le zicea *ticăloşi blăstămaţi*. Tot din anii copilăriei, ne redă portretele fraţilor mamei sale, Moşul Go, Moşul Iacob, Moşul Manole, Moşul Ioanide, în casele cărora erau primiţi cu compătimire sau, cum spune el, erau miluiţi. Despre Moşul Iacob, burlac, ne spune că *îl rodea oftica* şi că era *negricios, cu mustăţile mari şi ochii focoşi.*

Deşi în 1877 avea doar şase ani, reuşeşte să portretizeze, din memorie, soldaţii ţarului (*bălani, roşii, graşi*) pe care îi vede în trenurile care traversau Moldova, când ne spune că baionetele lor răsăreau, din vagoanele de marfă, *ca o perie*, iar ofiţerii purtau *barba în două părţi, ca a împărătescului lor stăpân,* însoţind aceste portrete şi de strigătul de bucurie al mamei sale, *S-a luat Plevna!*

Trecând la gimnaziu şi impresionat de toţi profesorii, reuşeşte, peste câteva decenii, din acele puternice imagini din copilărie şi adolescenţă, să-i portretizeze pe toţi. Astfel, profesorul de istorie era *gras, gros, puţin bărbos, cu buni ochi albaştri*, cel de latină *avea o figură de refugiat polon, spirit enciclopedist, suflet adânc şi foarte simţitor* şi era un om de o bunătate deosebită. Un portret elogios îi face profesorului de limba română, care i-a influenţat în mod hotărâtor existenţa şi care i-a pus în mână cărţi de literatură, altele decât cele de la şcoală, pe care îl descrie ca având *părul sur, uns, lăsat streaşină, un zâmbet răutăcios, ce se lărgea sub mustăţile tunse scurt ca la moşnegii din satul său, iar din ochii lui spălăciţi ieşeau scântei.* Despre cel de fizică, înainte de a ne spune că nu-i reuşeau experienţele, pe care evita să le facă, scrie că *roşul mustăţilor sale umflate, deasupra buzei, parcă anunţa aplecarea la luptă.*

Despre profesorul de matematică, disciplină pe care el nu o înţelegea, scrie că era foarte îngrijit, *cu barba pătrată,* foarte bine potrivită *de asiduă pieptănare, slab de boala care îl rodea şi-i măcina sufletul,* era o fire rece, în faţa căruia elevii se intimidau şi avea o privire neexpresivă şi obosită. Portrete cu trăsături de personalitate bine precizate, realizând o unitate între cele fizice şi psihice, redă şi pentru profesorii de muzică, desen şi caligrafie.

Chiar şi despre persoanele care vizitează liceul din Botoşani nu ne spune nimic înainte de a preciza câteva trăsături portretistice, înainte de a crea cititorului o imagine a persoanei pe care o prezintă. Aşa, spre exemplu, în memorialistica sa face unul dintre cele mai frumoase portrete lui I.C. Brătianu, care, vizitând liceul, a intrat şi în clasa în care N. Iorga era elev, aşezat în banca sa *prăfoasă*. Bătrânul prim-ministru a intrat în clasă neanunţat, pentru că *nu-i plăceau pompele,* era foarte modest şi avea o privire plină de vioiciune şi bunătate părintească, un farmec deosebit al ochilor, în care elevii un ştiau câtă putere de voinţă şi creaţiune se cuprindea. Precizează că persoana prim-ministrului I.C. Brătianu aducea în faţa elevilor *atâta trecut de suferinţă, de luptă, de întemeiere şi de glorie, în faldurile hăinuţei lui,… întreaga istorie a creării patriei pe care o personifica mai elocvent decât toate frazele din manuale.* Trăsăturile sufleteşti ale vizitatorului sunt însoţite şi de o descriere a aspectului său fizic, care era, *mărunt şi cărunt, bărbos şi cu părul creţ înfoiat, îmbrăcat în haine simple.* Citind cele de mai sus, ai o imagine a omului despre care autorul îţi vorbeşte în memoriile sale.

În portretele sale nu se sfieşte să scrie şi despre unele dificultăţi didactice ale dascălilor săi, cum ar fi: trăgea câte o palmă (cel de geografie), îi persecuta pe cei cocoloşiţi de familie (cel de limba română), apuca de păr pe cei îngenunchiaţi (cel de franceză) ş.a. Pe Alexandru Suţu, profesorul de limba franceză, îl vedea că-şi făcea meseria de dascăl ca pe o „osândă", fiind mereu obosit, iar ca trăsături fizice era *slab, palid, cu nasul coroiat, sub fruntea pe care se rătăceau şuviţe de păr alb.* Portretele le compune din adjective sugestive, care denumesc trăsături bine determinate. În acest sens, iată portretul profesorului de ştiinţe naturale, care era *gras, gros, bondoc, cu părul mărunt, creţ, cu mustaţa care părea roasă de molii, cu glas fără sonoritate.*

Prin jurul anilor 1880-1900, pe când N. Iorga a fost elev şi student, tuberculoza (oftica) era o boală fără leac, mult răspândită, motiv pentru care în caracterizările pe care le face la mai multe persoane întâlnim expresii ca: *era ros de oftică, îşi tuşea agonia* sau *îl rodea boala de piept* ş.a.

Un portret la fel de frumos ca al lui I.C. Brătianu scrie marele istoric mentorului său, omul căruia i-a păstrat o permanentă recunoştinţă, Alexandru D. Xenopol (1847-1920), pe care considera că soarta i l-a dat profesor şi care i-a prezentat istoria ca *sbucium omenesc, ca necurmate silinţe spre mai bine,* cel care l-a atras cu spiritul său nobil spre abstracţii şi care i-a fost model pentru modul în care unele cugetări trebuie comunicate tineretului. Ca trăsături fizice, cu care, de regulă, N. Iorga îşi începe alcătuirea unui portret, despre Alexandru D. Xenopol ne spune că era *om mărunt şi pătrat, cu faţa rasă între lungile favorite roşcate, cu ochii clipitori şi şterşi,* despre care aflăm că urca cu greu dealul Copoului, având picioarele bolnave. De asemenea, aflăm că Xenopol se bucura enorm când descoperea unele adevăruri istorice, iar când râdea i se *răşchirau larg favoritele.*

În general, orice carte de istoria literaturii române, atunci când îl prezintă pe Ion Creangă, alătură şi un portret al scriitorului, precum şi o descriere a personalităţii sale, dar un portret cu trăsături inconfundabile şi în puţine cuvinte numai marele istoric realizează, văzându-l pe marele povestitor *gras, gros, roşu, stângaci şi şiret, rumăn la faţă.* Portrete autentice, dar sintetice, realizează lui Caragiale (care te sfredelea cu ochii viorii de sub fruntea largă), Vlahuţă (liricul, cu glas adânc, vibrant, cu vorbă socotită, cu ochi adânci, străbătuţi de scântei). Pe Delavrancea îl compară cu un trubadur *cu lăuta-n cui* şi care avea un frumos păr blond şi creţ şi *o mustaţă mică, ascuţită, nevrând război,* iar ochii lui albaştri aveau strălucire de piatră scumpă.

Arta portretistică a marelui istoric, scriitor, jurnalist, om politic este descrisă şi în studiul introductiv scris de Mihai Berza la cele două volume cu titlul *Pagini Alese din opera lui N. Iorga,* apărute în 1965, la Editura pentru Literatură. M. Berza se opreşte asupra unor caracteristici ale tehnicii portretistice (începe cu trăsături fizice, le precizează prin negare, au capacitatea de a crea stări afective etc.) a autorului, ediţia conţinând chiar un capitol, întitulat *Portrete şi Evocări*. Capitolul conţine portretele a 51 de personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti şi mondiale. Printre personalităţile ştiinţei şi culturii româneşti, pe care istoricul le portretizează şi evocă, reţinem pe B.P. Hasdeu, Spiru Haret, Aurel Vlaicu, V. Pârvan, Gheorghe Bogdan Duică, Dr. I. Cantacuzino, Ioan Bianu, Petre Liciu, Gheorghe Ţiţeica, Gheorghe Longinescu ş.a. O vastă galerie de portrete sunt şi în lucrarea *Oameni care au fost,* unde, pe lângă portretele unor personalităţi, sunt şi portretele unor oameni simpli, pe care autorul le consideră că pot fi modele sociale sau au făcut ceva valoros pentru ţară.

În opera savantului găsim creionate şi portretele unor importanţi oameni politici cum sunt, I.C. Brătianu, Ion I.C. Brătianu, Barbu Ştirbey, A.C. Cuza, Iuliu Maniu, C. Stere, Nae Ionescu, Vintilă Brătianu, Nicolae Titulescu şi mulţi alţii, ca şi portrete ale membrilor Casei Regale a României. Iată, spre exemplu, portretul pe care îl face Regelui Ferdinand, pe care îl întâlneşte nu cu mult timp înainte de sfârşitul acestuia, despre care ne spune că era *blond, foarte slab, figură mică, îngustă, cu palizii ochi albaştri, fără siguranţă în priviri.* Atât în acest portret, dar şi în altele, observăm că adjectivele folosite au sfere bine determinate, aproape întotdeauna disjuncte între ele, exprimând însuşiri inconfundabile, capabile să trezească reprezentări sugestive. Că portretele sale sunt întocmite cu *ochi buni*, deducem, spre exemplu, din cele scrise despre Nicolae Titulescu, controversele şi chiar atacurile dintre cele două personalităţi fiind cunoscute, dar portretul acestuia fiind, în mare parte, pozitiv.

În opera marelui istoric sunt alte sute de portrete, dar le-am prezentat numai pe cele care am considerat că ilustrează arta portretisticii sale. Deşi a fost criticat, uneori chiar denigrat, de foşti colegi, foşti studenţi, foşti prieteni, el a rămas consecvent principiului că scopul scrierilor sale este acela de a contribui la unitatea şi identitatea poporului român, de a sprijini societatea românească să-şi ocupe locul cuvenit în rândul naţiunilor civilizate, potrivit onorabilului său trecut.

Bibliografie

1. Radu Cosmin, *Figuri culturale din Bucureştiul de ieri şi de azi – N. Iorga,* Rev. *Cele Trei Crişuri,* nr. 3-4, 1936.

2. Nicolae Iorga, *Pagini alese,* Ed. Pentru Literatură, Bucureşti, 1965.

3. Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1984.

Seniori ai culturii

Narcis Zărnescu

Narcis Zărnescu s-a născut la 11 noiembrie 1948 în Câmpulung-Muscel într-o familie de intelectuali. Între 1966-1971 a urmat Facultatea de Filologie, secţia franceză-română, la Universitatea din Bucureşti, unde în 1983 a obţinut diploma de doctor în filologie cu teza *Dialectica receptării literare.*

Între 1995 şi 2001 Narcis Zărnescu a obţinut diplome de absolvire la numeroase şi variate alte specializări: studii aprofundate şi masterat în Administrarea Întreprinderilor, la Academia de Studii Economice; curs post-universitar cu tema Contabilitate de gestiune; cursuri speciale Fundamen-tele profesiunii bancare şi Management bancar la Institutul Bancar Român; curs special Managementul cercetării în domeniul securităţii Europene, Norme şi strategii de securitate euro-atlantică, precum şi Probleme actuale ale securităţii şi apărării naţionale în cadrul Colegiului Naţional de Apărare şi altele. În 2001 a obţinut al doilea titlu de doctor, în ştiinţe economice, cu teza *Premise teoretice şi studii de caz privind modelarea doctrinologică*, în cadrul Academiei de Studii Economice, Bucureşti.

Paleta largă de preocupări ale lui Narcis Zărnescu s-a conturat în jurul principalelor sale domenii de activitate: didactic (la Institutul de Învăţământ Superior din Piteşti, Facultatea de litere; la Universitatea Bucureşti, Facul-tatea de ziaristică; la Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Bucureşti; la Universitatea „Spiru Haret", Facultatea de limbi şi literaturi străine, la Universitatea creştină „Dimitrie Cantemir", Facultatea de limbi şi literaturi străine, ambele din Bucureşti; la Universitatea Apollonia din Iaşi), jurnalistic (a înfiinţat şi condus diverse publicaţii, a fost redactor principal la hebdomadarul *Săptămâna capitalei*, între 1984-1989, iar din 2009 este directorul revistei *Academica,* editată de Academia Română), literar, de cercetare. Între 2005 şi 2009 a fost consilier parlamentar la Camera Deputaţilor, în cadrul Direcţiei Generale pentru Relaţii Externe şi Protocol.

Din anul 2003 Narcis Zărnescu este membru *ad vitam* al Departamentului de Filosofie al Universităţii din Sheffield, UK. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România, membru de onoare al Asociaţiei *Les Amis de Stendhal,* al *Fédération Internationale des Journalistes* (FIJ). Din 2014 este membru al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România şi al Academiei Germano-Române (*Deutsch Rumanische Akademie – Bundesrepublik Deutschland*).

În 2020 a fost distins cu Ordinul *Chevalier des Palmes* al Republicii Franceze.

Dintre cărţile publicate: *Stendhal* (1980), *La Renaissance. La poésie française* (1999), *Flaubert. Un romancier pour le XXIe siècle* (2002), *La Francophonie ou la globalisation par la culture et la civilisation de l' Ancienne Europe* (2003), *Le siècle du Roi Soleil et L'Epoque des Lumières. Révisions et synthèses modulaires. Instruments heuristiques et herméneutiques* (2005), *Le Classicisme et l'Epoque des Lumières. Modèles et modules* (2005), *Manuel de L'étudiant Européen* (2007), *Noi ipoteze despre certitudini expirate* (2008), *Doctrinologia* (2009), *Vérités et erreurs, Au-delà et en-deca des Alpes, Etudes (trans)européennes* (2011), *L'Espace Meta et l'Effet-Trans, Etudes (trans)culturelles*, (2011), *Le Classi-cisme* (2011). A tradus mai multe cărţi, mai ales din limba franceză. (Corina Vlad Diaconescu)

Schiţă de portret

Corina VLAD DIACONESCU

De curând, am reluat lectura unei cărţi ce m-a interesat mult în momentul apariţiei sale. Este vorba de *Stendhal* de Narcis Zărnescu, publicată la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică în 1980, la Bucureşti.

Eram atunci deja profesoară de limba franceză, la un liceu din capitală, şi participam activ, cu entuziasm, la evenimentele organizate de Institutul Francez. Era firesc ca o astfel de carte să îmi suscite cel mai mare interes.

Stendhal a fost şi va rămâne unul dintre autorii mei preferaţi, încă din adolescenţă. Pe atunci nu bănuiam că opera sa va deveni obiect de studiu pentru mine la Facultatea de Limba Franceză. În anii de studenţie, fascinaţia faţă de eroii pe care îi adoram s-a întregit cu o privire critică asupra caracterelor, dar şi asupra evenimentelor cuprinse în firul naraţiunii.

Volumul publicat de Narcis Zărnescu venea să completeze ceea ce studiasem la facultate, pentru că el prezintă viaţa şi opera scriitorului francez într-o manieră cu totul specială.

Nu e singura carte pe care am primit-o şi am citit-o, pentru că, de-a lungul anilor, am fost la curent cu preocupările şi cu realizările de excepţie ale lui Narcis Zărnescu.

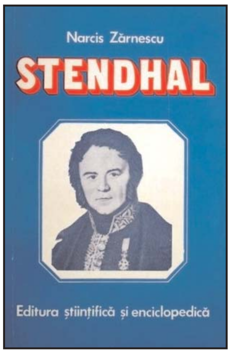
Deşi este evident că o pagină de revistă nu poate cuprinde tot ceea ce aş dori să spun, voi încerca să marchez câteva linii definitorii ale personalităţii complexe şi fascinante a lui Narcis Zărnescu, spre a servi drept model generaţiilor viitoare. Demers dificil şi temerar în acelaşi timp!

El a abordat cu competenţă şi cu succes atât de multe domenii, încât să vorbesc despre fiecare ar însemna să scriu o carte şi nu o scurtă evocare, aşa cum mi-am propus.

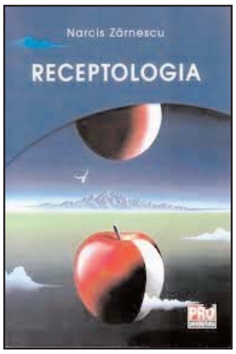
Tinerii intelectuali vor înţelege cum personalitatea cu care te naşti, dacă este puternică, se poate desăvârşi pe parcursul vieţii, prin studiu, muncă, perseverenţă şi bunăvoinţă divină.

În acest sens, Narcis Zărnescu poate servi drept model. La 10-12 ani citea din Călinescu, Hegel, Kant, dorea să descopere tot şi să cunoască tot. Rebel şi nonconformist, dar perfecţionist şi tenace, şi-a con-struit o carieră polimorfă, de universitar, traducător, scriitor, jurnalist, eseist, critic şi istoric literar.

Deşi a absolvit două facultăţi, a susţinut un masterat şi două doctorate, Narcis Zărnescu preferă

să se declare autodidact. A studiat limbile şi literaturile vechi: greaca, latina, ebraica şi sanscrita. Acestea se adaugă limbilor moderne pe care le cunoaşte, din care a şi tradus: franceza, engleza, germana, italiana, spaniola.

Este cadru universitar de o jumătate de secol, doctor în filologie şi doctor în ştiinţe economice. În calitate de profesor universitar la universităţi de stat şi private, a susţinut cursuri diverse, care cuprind o mare varietate epistemică.

Urmaş al unei familii de editori, tipografi, librari, neguţători, din Câmpulung-Muscel şi împrejurimi, dar şi de peste munţi, o familie decimată în „experimentul Piteşti, supusă în permanenţă presiunilor, uneori brutale, alteori subtile, ale regimului comunist, Narcis Zărnescu şi-a conceput destinul mereu ca un câmp de luptă, mereu pe baricade virtuale sau reale. A suportat el însuşi ameninţări, a fost iradiat, urmărit, ascultat, dar a rezistat presiunilor şi hărţuirii (cf. Dosar CNSAS).

Revolta lui faţă de instituţiile terorii nu s-a mani-festat în luptă de gherilă, nici în disidenţă, deşi a purtat toată viaţă în sânge ardoarea strămoşilor dinspre mamă, plecaţi în pribegie din munţii Pindului şi din Galiţia, obişnuiţi să-şi facă dreptate singuri, neînfricaţi, haiducind prin stufărişul şi pădurile Dunării, trecând nu de puţine ori fluviul înot sau cu săniile, pe gheaţa subţire, ca să-şi răpească ibovnicele şi să-şi pedepsească duşmanii. Revolta lui nu este robespierriană, ci deseori voltairiană, ironică şi pamfletară. Ceea ce a purtat în suflet şi în conştiinţă nu i-a oprit însă drumul – care continuă – spre locul binemeritat pe care îl ocupă azi în cultura română.

Erudiţia lui Narcis Zărnescu are sclipiri enciclopedice: literatură română, franceză, literaturi europene şi literatură universală, semiotică, sociologie, psihanaliză, istorie, comparativism; pasionat de teoriile comple-xităţii, dar şi de aplicarea teoriilor matematicii, fizicii, geneticii etc. în literatură, metafizică, economie, management, şi lista poate continua.

Nu a citit tot ce se poate citi, dar a visat să fie un Pico della Mirandola. Continuă să descifreze mistere Şi să se rătăcească în labirinturile bibliotecilor, internetului, religiilor şi credinţelor, masoneriei. Literatură, istorie, filosofie, religie, sociologie, economie, politică, antropologie sunt doar câteva dintre cărările pe care le bătătoreşte de-o viaţă, câteva dintre dumbrăvile în care i se pare că întrezăreşte umbra divinului. Aşa se explică în parte anvergura studiilor şi cercetărilor efectuate, precum şi varietatea lucrărilor elaborate.

Cu nostalgii picomirandoliene, a cercetat mereu alte orizonturi, având o curiozitate şi o deschidere rarisime, care l-au ajutat să înţeleagă, să compare, să evalueze fenomenele şi oamenii. Dar şi pentru a visa mai departe.

Şi, pentru că orice înscris începe la el cu o întoarcere la origini, a studiat şi a scris despre etimologii, istorii şi arheologii ale cuvintelor şi ale sensurilor. Activitatea sa de *polihistor* s-a desfăşurat şi se desfăşoară şi în calitate de membru activ al unor instituţii de prestigiu, din ţară şi din străinătate. Este membru al Academiei Oame-nilor de Ştiinţă din România, al Academiei Germano-Române din Mainz, membru *ad vitam* al Institutului de Filosofie de pe lângă Universitatea din Sheffield, al Uniunii Scriitorilor şi al Uniunii Ziariştilor Profe-sionişti din România.

În perspectiva unei percepţii moderne, eficiente şi rapide a preocupărilor domniei sale, vom încerca să prezentăm o imagine sintetică asupra activităţii didactice, jurnalistice, ştiinţifice: profesor, cercetător, ctitor de publicaţii postdecembriste, poet, prozator, critic şi istoric.

→

Urmuziana

Demetru incognito la Bârlad

Ana OLOS

Sosit la Bârlad în toamna lui 1916, ofiţerul Dem. Demetrescu-Buzău, deşi primit cu consideraţie de cei din fosta administraţie civilă, nefiind încă Urmuz, trece neobservat de literaţii ce se adunau în casa poetului George Tutoveanu şi a doamnei sale, Zoe, poetă şi ea. Şi nici urmaşii lor, care-şi vor depăna amintirile în masivul volum doi din *Bârladul de odinioară şi de azi* – tipărit în anii optzeci, cu reverenţele cuvenite regimului, când Urmuz era deja cunoscut ca scriitor, nu-l vor pomeni. Şi, fireşte, nici Romulus Boteanu, antologatorul volumului, care va reconstitui cu har şi umor Bârladul din iarna lui 1926, cu trupele din garnizoană cântând sub drapele ciuruite de gloanţe: „Viaţa de soldat – ă/ Este respectat – ă/ Sabia şi puşca/ Este arma lui. (...) / Ofiţerii ştie multe/ Ei ne-nvaţă şi pe noi/ Unu doi, unu doi", ş.a.m.d. Dar în iarna lui 1916, purtând uniformă şi cântând atât de frumos la pian, ofiţerul Demetru va fi atras privirea doamnelor şi a rămas în memoria fetelor în floare sau a celor mai ofilite, de nu şi cea a vreunei doamne Bovary bârlădene, poate şi a slujitoarelor Venerei din cartierul „plăcerilor" de pe deal, nu departe de cârciuma lui Murgeanca, pomenite de sus-numitul Boteanu. Cu atât mai puţin va fi băgat în seamă de scriitorii localnici sau de cei veniţi de departe, dornici să-l vadă şi să-l asculte pe Alexandru Vlahuţă – unul dintre „muschetarii literaturii române moderne", alături de Caragiale, Coşbuc şi „trubadurul" Delavrancea, cum îi va numi în cartea sa C. Săteanu – revenit în urbe şi stabilit împreună cu a treia sa soţie în casa de pe strada Epureanu a profesorului de muzică Eugen Buluc. Printre ei va fi şi fostul coleg de liceu al lui Demetru, medicul militar cu trese de căpitan, Vasile Voiculescu. În minuţios documentata sa biografie *Viaţa lui V. Voiculescu. Voiculesciana* (Tipo Moldova, Iaşi, 2013), Florentin Popescu notează: „În liniştitul târg moldovenesc se retrăseseră din faţa urgiei războiului numeroşi intelectuali şi de aceea (şi nu doar de aceea) Academia Bârlădeană [rămasă unica academie a ţării după ocuparea Capitalei de nemţi] se bucură încă de la primele ei întruniri de prezenţa a numeroşi scriitori, medici, jurişti – unii ajungând nume de prestigiu ale ştiinţei şi culturii peste numai un deceniu-două." (p. 75) Probabil că şi „unul" Demetrescu-Buzău fusese dintre aceşti „unii".

Numai că nici fostul său coleg de liceu, medicul militar devenit scriitor important după război, nu va menţiona vreo revedere cu Demetru la Bârlad. Într-un interviu cu N. Crevedia, Voiculescu va relata peste ani, în 1930: „La Bârlad cunoscusem pe Vlahuţă. Se refugiase în istoricul car cu boi şi trăia din ce da Dumnezeu. Eram zilnic în casa lui mai mulţi poeţi: Nichifor Crainic, Cancel, Donar Munteanu, G. Tutoveanu, I. Valerian ş.a." [Să fi fost şi Demetru între aceşti „alţii"?] „Omul acesta" – îi va spune lui Crevedia – „care se zice că în tinereţe era foarte dificil, mai parcimonios, căpătase atunci un caracter dumnezeiesc, cu o înţelegere adâncă a oamenilor şi nevoilor lor, se gândea la orice bine cât de mic pentru aproapele şi pentru ţară." (V. Voiculescu, *Gânduri albe*, Cartea Românească, 1986, p. 435) Plănuiseră ca la întoarcerea la Bucureşti să facă un orfelinat pentru toţi orfanii de război. Participant şi el, nebăgat în seamă, la acele întâlniri, Demetru trebuie să fi fost animat de acelaşi elan patriotic. Admira iniţiativa lor de a tipări acel *Calendar al nostru pe 1918,* cu pagini însufleţitoare din Eminescu, Hasdeu, Creangă, Delavrancea, Coşbuc, Vlahuţă, împreună cu scrieri ale unor autori tineri, printre ei şi Voiculescu, pentru a fi trimis pe front, ca un imbold în lupta pentru victorie a celor din tranşee. (cf. F. Popescu, *op. cit.,* p. 80)

Pe lângă atribuţiile de medic şef de spital, Voiculescu îşi scria poeziile patriotice pe care urma să le citească în serile de joi de la Vlahuţă, tipărite chiar la Bârlad în 1918, în volumul *Din Ţara Zimbrului şi alte poezii* (Tipografia C.D. Lupaşcu). Mai era şi corespondenţa. Pe de o parte, cu familia, pe de alta, cu Nadejda Ştirbei, căreia îi traducea poeziile din germană. O cunoscuse când a fost medic la Buftea şi ajunsese, probabil datorită prieteniei cu ea, şi în anturajul familiei regale. (F. Popescu, *op. cit.*, pp. 81-82) Când să-i mai rămână timp pentru fostul său coleg de liceu, Mitică? Pare astfel firesc ca Voiculescu să nu menţioneze vreo întâlnire cu Demetru la Bârlad în interviul cu N. Crevedia, nici în „Confesiunea unui scriitor şi medic", publicat în *Gândirea*, nr. 8 din 1934, şi nici în conferinţa de la radio din acelaşi an.

Dar ar mai fi fost un motiv care să-i ţină departe pe unul de celălalt. Din memoriul lui V. Voiculescu adresat Ministrului Apărării Naţionale în 30 octombrie 1940, în vederea „asimilării cu gradul de colonel" (Victor Crăciun şi Radu Voiculescu, „Cronologie", în V. Voiculescu, *Gânduri albe*, ed. cit., pp. LV-LVI) reţinem că în 1917, fiind şef al spitalului de răniţi transformat în spital de contagioşi, medicul se îmbolnăveşte el însuşi de tifos exantematic, icter şi febră tifoidă. Refuzând concediul, continuă să-i îngrijească pe bolnavi, fiind decorat pentru acest fapt cu „Steaua României" cu spade.

Cam tot în aceeaşi perioadă Demetru s-a îmbolnăvit de febră recurentă. În „Spicuirile" sale despre viaţa lui Urmuz, sora sa Eliza Vorvoreanu nu dă detalii. Poate că „febra recurentă" să nu fi fost adevăratul diagnostic de vreme ce Voiculescu în interviul cu N. Crevedia va atribui sfârşitul lui Urmuz unei „boli incurabile". Sau poate că infectarea cu spirocheta Borrelia a fost un mod elegant de a nu se face referire la o altă spirochetă, la fel de uşor de luat în timp de război? Dar oricare ar fi fost, spirocheta i-a şubrezit sănătatea şi l-a împiedicat pe Demetru să mai plece pe front, deşi dorise, aşa cum reiese din scrisoarea adresată Elizei în 1916. Dacă în perioadele de acalmie ale bolii citea, meditând despre Eros şi Thanatos, *Thalassa* lui Macedonski – o carte de un erotism cum nu se mai scrisese în literatura română – sau reflecta la cugetările lui Nietzsche despre morală, supraom, război şi războinici, puseurile de febră îi provocau stări de delir. În acele nopţi, fie că-l asalta coşmarul că era filosoful jurist însurat cu o analfabetă şi îndrăgostit de pâlnia patefonului, fie că se visa fericit, paznic de far pe insula lui, Thalassa, iubindu-se cu frumoasa Caliope aruncată pe ţărm de mare. Vise erotice cu Venera şi slujitoarele plăcerii, toate terminate prost. Mai era şi coşmarul ascensiunii pe muntele Parnas şi căderea în gol. Sau, crezându-se ciclist în cursa Bucureşti-Braşov, se vedea izbind în zadar cu picioarele în pedalele pianului, ca să-l ajungă pe Macedonski. Şi câte altele. Dar venea mereu trezirea la realitatea războiului.

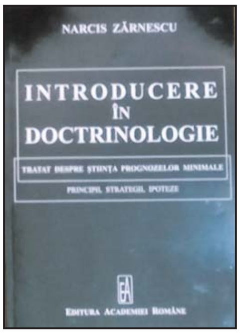
→

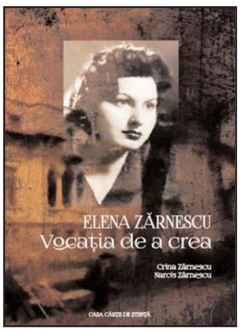
Temele susţinute la cursuri, în faţa studenţilor, publicate în tratate, în reviste de specialitate, fac parte din domeniul ştiinţelor umaniste, al ştiinţelor comunicării, al ştiinţelor politice şi nu numai.

Experienţa dobândită prin studiu şi cercetare este fructificată în mod frecvent de Narcis Zărnescu prin noi perspective hermeneutice, prin modalităţi de comunicare alternative, care îi permit reevaluarea unor teme în alte contexte şi cu grade crescute de aplicabilitate. Trăieşte într-o permanentă nelinişte a căutării, a descoperirii şi a aplicării de noi teorii şi de noi experienţe în domeniile de care se preocupă.

Această nelinişte a căutării, a cercetării şi a descoperirii s-a transmis şi lui Petru Molla, „fiul fiului său", pe care, aşa cum se întâmplă uneori în viaţă, l-a descoperit virtual, pe internet, doar atunci când acesta, adolescent, a devenit renumit în urma unei descoperiri extraordinare.

Calitatea de membru al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România şi, încă din 1990, al Fédération Internationale des Journalistes [FIJ], aceea de redactor-şef a două publicaţii ale Academiei Române, *Academica* şi *Analele Academiei,* de membru în colectivul de redacţie a numeroase reviste şi de multiplu referent ştiinţific reprezintă dovezi suplimentare, care îl situează pe Narcis Zărnescu printre oamenii de presă dedicaţi profesiei, preocupaţi de viaţa culturală, spirituală, ştiinţifică, socială.

În privinţa volumelor publicate, Narcis Zărnescu trece firesc de la monografii literare, ca acelea despre Stendhal sau Flaubert, la eseuri precum cele adunate în volumul *Noi certitudini despre ipoteze expirate. Eseuri trans-culturale* (2008), la traduceri din limbile franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă (*Olmecii, Istoria lucrurilor din Noua Spanie, Arta Egiptului Antic*, 2008).

Se cuvine să cităm şi câteva din volumele recente. Este vorba de *A Treatise of Extended Receptology, Principles, Models, Hermeneutical Landmarks for a 21 Century Conceptual Revolution,* Editura Academiei Române, 2021, prefaţată de acad. Alexandru Surdu, cu o postfaţă de acad. Alexandru Boboc, precum şi *Introducere în Doctrinologie. Tratat despre ştiinţa prognozelor minimale. Principii, strategii, ipoteze,* Editura Academiei Române, 2021, cu un cuvânt înainte de Napoleon Pop, o prefaţă de acad. Lucian-Liviu Albu şi o postfaţă de acad. Ilie Bădescu.

Pentru a completa profilul personalităţii atât de complexe a lui Narcis Zărnescu, să ne întoarcem puţin în timp. Imediat după anii '90, experienţa dobândită s-a combinat cu dorinţa de a încerca noi domenii, de a avea şi alte preocupări, unele total diferite. Am putea-o numi perioada de experienţe noi şi de aventură existenţială. Nu toţi am avut acest curaj! Domnia Sa, da!

Astfel că, imediat după '90, de numele său se leagă înfiinţarea unor publicaţii pe care le-a şi condus. Unele au scandalizat, altele au fost primite cu ironie sau invidie, în niciun caz cu indiferenţă: *Oblio, Revanşa, Căminul, Opinia publică* şi multe altele. Eternităţi efemere.

Tot din perioada anilor '90 aş aminti despre aventura sa antreprenorială. Narcis Zărnescu a pus bazele mai multor srl-uri, societăţi pe acţiuni, *joint ventures* (româno-italiană, româno-israeliană, româno-americană) şi ong-uri, care se ocupau fie de problemele forţei de muncă în România, fie de ecologie şi biodiversitate.

La experienţa didactică, jurnalistică, antreprenorială, se adaugă şi aceea parlamentară. Timp de peste douăzeci de ani, în calitate de consilier parlamentar pe relaţii externe, a condus numeroase delegaţii participante la reuniuni internaţionale importante, fără să rateze vreun meridian.

De-a lungul anilor, a continuat în paralel activitatea sa de universitar şi cercetător al fenomenelor culturale, social-economice şi politice, dăruind culoarea unicităţii, a cunoaşterii şi a farmecului personal multor universităţi de stat sau private.

De curând, Narcis Zărnescu a primit onoranta distincţie *L'Ordre des Palmes Académiques* al Republicii Franceze, în grad de Cavaler, ca semn de recunoaştere a meritelor sale.

Cum spuneam, evocarea de faţă nu poate cuprinde şi cu atât mai puţin epuiza trăsăturile personalităţii de excepţie a lui Narcis Zărnescu. Prin această schiţă de portret am dorit să ilustrăm faptul că întreaga sa activitate didactică, ştiinţifică şi publicistică se constituie într-un reper important pentru cultura şi spiritualitatea noastră. Poate şi pentru generaţiile viitoare.

Urmuziana

Prin urmare, nu era timp la Bârlad de întâlniri între colegi de liceu. Nu ştim ce anume făcea Demetru la depozitul de muniţii, însă, faţă de iureşul în care trăia medicul militar, trebuie să fi fost o muncă mai puţin solicitantă, de unde şi sentimentul său de vinovăţie. Şi tocmai de aceea trebuie să-l fi privit, chiar şi de la distanţă, cu admiraţie şi respect pe medicul militar însurat de student, tată a deja patru copii. Era exact cel pe care şi l-ar fi dorit de fiu tatăl său de-acum plecat dintre cei vii. Care avusese, totuşi, mulţumirea că fiul său Daniel, căruia nu i-a schimbat numele de familie, să-i calce pe urme, fiind el viitorul Dr. Ionescu-Buzău. S-a însurat cu Alice, atât de elegantă în mantoul cu guler de blană scumpă şi pălăria cu pene, eclipsându-le pe surorile lui Demetru, cum apare în fotografia de familie reprodusă de Saşa Pană în *Pagini bizare*. Fericit? Cine ştie. Dacă soarta lui Dan din romanul lui Vlahuţă fusese pentru Demetru o prefigurare a ceea ce urma să-l aştepte de se însura la Răchiţele, Vasile îl întruchipa pe cel care ar fi putut să fie el însuşi dacă n-ar fi dat bir cu fugiţii îngrozit de disecţiile pe cadavre. Numai că în timpul războiul din Bulgaria la care au fost siliţi să participe şi el şi Vasile, văzuse şi trăise lucruri mult mai cumplite. Avusese în mână, în loc de bisturiu, arma dătătoare de moarte, obişnuindu-se să-şi poarte cu el pistolul şi după întoarcerea acasă. Iar aici, la Bârlad, slujba lui din administraţie îi părea umilitoare, de nu ridicolă faţă de misiunea atât de necesară şi nobilă a medicului care putea uşura suferinţa răniţilor şi salva vieţi. Dar nu se mai putea schimba nimic. Poate de aceea, la întâlnirile din casa profesorului de muzică, Demetru se retrăgea într-un colţ sau în spatele pianului, ascuns de capacul deschis, şi doar îi asculta pe ceilalţi fără să spună vreo vorbă, deşi în mintea sa fremătau atâtea idei şi-l sufocau atâtea sentimente nerostite.

Totuşi, Vasile Voiculescu avea să-şi amintească de el peste ani, când fostul Mitică a devenit cunoscut ca Urmuz. În interviul cu N. Crevedia, publicat în *Universul literar* (an 46, nr. 21, 18 mai 1930), probabil în contextul apariţiei *Paginilor bizare*, va depăna mai întâi amintiri despre anii de liceu (Vasile Voiculescu, *Gânduri albe,* ed. cit., pp. 431-439). Deşi prieten mai apropiat cu Nicolae Constantinescu, venind ei amândoi de la ţară, Voiculescu îi ţinea minte pe Urmuz şi pe Ciprian ca fiind „cei dintâi trăsniţi din Europa", care, „pe timpul când nu se ivise încă nici expresionismul, ei făceau o literatură aşa de nouă, de surprinzătoare şi de ciudată că nu ştiai ce să crezi". Aminteşte de primele „nuvele" ale lui Urmuz: „extrem de scurte – 20-30 de rânduri – şi se caracterizau prin neaşteptatul situaţiei, prin incoerenţa stilului, prin frângerea dintr-o dată a gândului". Chiar citează dintr-una ce începea cu „Era o frumoasă zi de toamnă şi peţitoarea nu venise", încheindu-se cu „aha, zise el în limba spaniolă, şi dispăru după o perdea" (*Op. cit*., p. 433). „Voichiţă" fusese şi el membru al societăţii literare „Capul de răţoi" şi participase la farse, inclusiv la cea cu decapitarea raţelor directorului Vasile Păun. La întâlnirile din „aşa-zisele mustării", făceau monoame, înconjurau masa într-un picior şi discutau cu lumea despre Platon. Voiculescu recunoaşte că iniţierea sa în tainele muzicii clasice a avut loc în acest cerc, Mitică fiind „un muzician şi compozitor desăvârşit" care le cânta din Beethoven şi le desluşea sensul compoziţiilor mai complicate. Pentru a asculta concertele simfonice dirijate de Vachman, intrau spărgând geamurile de la Ateneu. (p. 434) Apoi, intervievatul trece la perioada când Demetru a ajuns grefier la Curtea de Apel şi la sfârşitul lui tragic: „Situaţia aceasta, poate, faptul că era timid, modest şi poet, la care se adăuga o boală incurabilă, l-au hotărât să-şi pună capăt zilelor, împuşcându-se la Şosea, într-o toamnă, acum opt ani." Dacă medicul cunoştea suferinţa lui Demetru, scriitorul citise şi ştia de soarta scrierilor lui Urmuz: „Literatura lui, o formă tragică, de ironie faţă de public şi o neizbutire a lui însuşi, a fost băgată în seamă mai întâi de Arghezi care i-a publicat primele bucăţi în *Cugetul Românesc*." Şi adaugă: „Păcat însă că, în vederea publicării, căutând să le refacă, Urmuz mai mult le-a stricat". (*Op. cit*., p. 434) O judecată de valoare ce presupune că ar fi cunoscut şi forma iniţială a scrierilor acestuia. Într-un fel, opinia lui Voiculescu se învecinează cu cele scrise de G. Ciprian în articolul „Hurmuz" publicat în *Contimporanul* nr. 45 din 1925, citat pentru prima oară de Ion Pop în „Atelierul lui Urmuz", studiul introductiv la *Urmuz. Schiţe şi nuvele aproape... futuriste,* 2017: „Sub titlul *Hurmuz* (!) prietenul scriitorului vorbea acolo despre «ideea nimicniciei omului faţă de necunoscut – precum ideea nonsensului general al existenţei» ca fiind definitorii pentru viziunea scriitorului, adăugând că «Hurmuz e un năzdrăvan care se ia la hartă cu natura şi creează alături de ea şi în pofida legilor sale», opera sa fiind «răspunsul ironic al omului la ironia universală»." (Ion Pop, p. 21)

Însă cele rostite de Voiculescu în conferinţa din 2 ianuarie 1932 de la Radio Bucureşti, dedicată în întregime lui Urmuz, sunt atât de entuziaste, poetice şi elogioase, încât transcrierea ar merita integral citată. (V. Voiculescu, „Despre scriitorul Urmuz", *Articole vorbite*. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Victor Crăciun, Cartea Românească, 1974, pp. 97-100) Vorbitorul începe cu un *captatio benevolentiae:* „Despre scriitorul Urmuz se poate spune că e unic. Bun sau admirabil sunt epitete pentru literatura obişnuită. Creaţiilor lui Urmuz nu li se potriveşte decât calificativul unic. Uluitoarea lui apariţie în literatura noastră a uimit pe toţi şi a zăpăcit pe cei mai mulţi. Obişnuiţi cu logica istoriei literare, ei nu puteau pricepe pe cineva care nu avea ascendent, nu se cobora din niciun părinte literar, nu aparţinea niciunei şcoli. Căci Urmuz purcedea de la sine însuşi – fără filiaţie. Ce tragedie mai cumplită decât să nu-ţi împlineşti destinul!" Şi continuă: „Ca fenomen literar, proza lui Urmuz s-ar fi justificat într-o epocă de culminaţie literară, când firesc începe declinul şi corupţia... Dar aşa, în plină perioadă sămănătoristă, floarea asta stranie, orhideea asta neagră – într-un lan cu grâu!..." (p. 97)

Avem şi un portret al lui Mitică licean: „Un băieţaş negricios şi slăbuţ, aşezat totdeauna în ultima bancă, dar plin de ciudăţenii, mai ales drăcos, drăcos până la geniu... Ironic şi zeflemist, de ascuţişul observaţiilor şi ironiilor lui nu scăpau adesea nici profesorii." (...) „Vraja lui asupra noastră, a câtorva care ne îndeletniceam şi cu literatura, a fost covârşitoare. Ascuţit la minte şi copt înainte de vreme, Urmuz ne-a fost căpetenie, îndreptar. Fiul unui medic cult, care se ocupa şi cu filosofia, Urmuz încă de copil era chinuit de problemele mari ale metafizicii... Nu era ocazie să nu discutăm despre suflet, despre lume, dar mai ales despre Dumnezeu." (pp. 97-98) Voichiţă fusese şi el, la fel cu Ciprian, printre colegii invitaţi de Mitică acasă. În aceste ocazii, când le cânta la pian, le arăta şi picturile lui despre care Voiculescu vorbeşte cu admiraţie. Iar în clasa a patra li s-a descoperit şi ca scriitor: „Urmuz a fost de la început un ironist, un zeflemist, însă folosind ca metodă bizarul, neprevăzutul, absurdul. Gândul şi imaginea şedeau întotdeauna într-un echilibru nestabil, rupt necontenit. Intenţia era dinadins ascunsă sub ciudăţenii. Din tot se desprindea un umor amar, batjocură tristă, o veselie de nebun... Sucul burlesc şi grotesc, condensat, rece, contura schimonosituri fantastice, ca gangurile catedralelor medievale. Tâlcul nu-l scoteai decât dacă erai iniţiat. Dacă nu erai iniţiat, sau rămâneai stupefiat, sau te socoteai ultragiat de năzbâtiile ce-ţi citea şi te supărai pe el..." (p. 98) Repetarea insistentă a cuvântului „iniţiat", pare să fie o aluzie la iniţierea lui Mitică într-ale masoneriei. Iar de aici vorbitorul reia şi completează cele spuse lui N. Crevedia, rememorând aceleaşi farse ce le vom găsi mai târziu, în amintirile G. Ciprian. Şi înainte de a le citi ascultătorilor săi câteva fragmente cu care să ilustreze umorul lui Urmuz, „altul decât al lui Twain sau Jarry", Voiculescu încheie: „La Urmuz e un umor mai rece, mai abstract, cerebral, mai greu de sesizat şi de gustat". (p. 100)

Interesant este că, deşi episoadele din amintirile lui Vasile Voiculescu despre anii de liceu sunt similare cu cele povestite mai pe larg de Ciprian, „Voichiţă" nu figurează printre numele colegilor de liceu ale actorului-dramaturg, deşi în 1930 (poate şi în reluarea din stagiunea 1940-1941) jucase în piesa *Fata ursului* a lui Voiculescu. („Cronologie", *Gânduri albe*, ed. cit., p. LXIII) E de înţeles că numele acestuia nu se găseşte în *Cutia cu maimuţe* publicat în 1942, căci Ciprian scrisese atunci doar despre cei dispăruţi dintre colegi şi prieteni. Însă când îşi republica amintirile în 1965, este evident că, cel ce va fi decorat de guvernul comunist cu Ordinul Muncii cl. I şi Ordinul Meritul cultural cl. II pentru activitatea literară şi artistică în 1967, avusese motive să nu-l pomenească pe fostul deţinut politic. Probabil de aceea îl „uitase" şi Eliza Vorvoreanu pe fostul coleg de liceu al lui Mitică, întâlnit deseori la ei acasă şi căruia îi citise cărţile după ce a devenit scriitor cunoscut şi recunoscut în anii interbelici.

La Bârlad, când se auzeau obuzele de pe front, lui Demetru nu-i arsese de glume. Dar lucrurile s-au schimbat după terminarea războiului. Într-una din zilele de după revenirea sa la Bucureşti, trecând pe la o librărie, Demetru descoperi un volum de poezii apărut în 1916, *Plumb* de George Bacovia. Citind poeziile „pluvioase" ale noului protejat al lui Macedonski, Demetru glumea pe seama fostului său post de „paznic", nu de far, ca eroul din *Thalassa,* ci la depozitul de „plumbi" de lângă gara bârlădeană. Şi, cum nici la Bârlad nu fuseseră scutiţi de intemperii, îşi aminti de seara când, împrumutând o umbrelă de la profesorul de muzică Bulucea, văzu pe ea cu uimire marca „Fuchs". Desigur, nu după numele acompaniatorului la pian al maestrului George Enescu, ci după numele oţelarului englez ce patentase noul model de umbrele cu spiţe de oţel. Coincidenţă de nume ce avea s-o folosească în mica sa epopee, o parodie a marii epopei al lui „Moş pedală", cum îl alinta în sinea lui pe Macedonski.

Semn(al) de carte

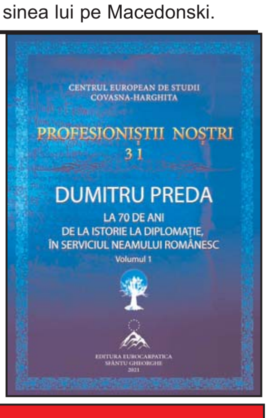
***Dumitru Preda, la 70 de ani. De la istorie la diplomaţie, în serviciul Neamului Românesc,* Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2021 (2 volume)**.

Ediţie coordonată şi argument de Ioan Lăcătuşu, îngrijită de Vasile Stancu şi Ciprian Hugianu, apărută sub egida Centrului European de Studii Covasna-Harghita în Colecţia Centenarul Marii Uniri, seria *Profesioniştii noştri.*

Cele 30 de volume apărute în această colecţie [*Profesioniştii noştri*], în perioada 2010-2021, au fost dedicate unor personalităţi din domenii variate, născute, ori care au activat timp îndelungat în judeţele Covasna, Harghita şi Mureş, sau care prin activitatea lor ştiinţifică, culturală, civică şi politică au sprijinit şi sprijină dăinuirea identitară a românilor din acest areal multietnic şi pluriconfesional din inima României.

Un asemenea volum dedicăm acum, în anul 2021, la împlinirea bornei celor 70 de ani, distinsului profesor universitar, ambasadorului, istoricului şi arhivistului dedicat, Omului de spirit românesc care este dr. Dumitru Preda.

Domnia sa este o personalitate binecunoscută şi apreciată în mediile academice, diplomatice şi civice româneşti, fiind distins de-a lungul parcursului său cu numeroase premii şi diplome care-i răsplătesc prestigioasa operă ştiinţifică, bogata activitate diplomatică şi civică, precum şi implicarea benefică în promovarea istoriei şi culturii româneşti, deopotrivă în ţară şi în străinătate. (Dr. Ioan Lăcătuşu, în *Argument*)

Cărţi şi autori

Transmodernitatea limbajului poetic al Aurei Christi

Florian COPCEA

Versurile Aurei Christi din *Tragicul visător* (Editura Ideea Europeană, 2013), eliberate în interiorul frazării de stereotipul mimesisului arhetipal al generaţiei sale, sunt rezultatul categoric, subtil, al jocurilor de contraste sintactice, excelent întreţinute de explorările abisale, metafizice, ale unei retorici inexpugnabile, de ordin intertextualist: „Cine din mine/ duşmănos îmi porunceşte să fiu, să cutremur/ râsul trecerii, cerul neverosimil. Cine/ m-azvârle-n apocalipsă? E bine. Şi tremur./ De mine m-ascund în versuri. E-nceput de moarte?/ Noapte. Învăţ să respir. Reintru-n viaţă, poate" (*Sonată în palimpsest*), şi: „Scriu? Învăţ să-mi locuiesc mormântul/ şi în acest poem: mai adevărat decât mâinile-mi crude,/ mai adevărat decât cutremurul interior" (*Elegia marelui intrus, a doua*); sau: „Un alt înger dă buzna în viaţa mea,/ mă anunţă că-i un mare poet, ştie totul;/ prin urmare, stă-n drepturile lui să mă înveţe/ cum să mă joc. «Cum scrii tu – nu se mai scrie»,/ îmi strigă în faţă îngerul-poet. Iar eu/ mai văd viaţa ca pe un joc de-a poezia,/ ca pe un joc cu mărgele cutremurat, de sticlă./ Tac şi mă joc de-a «să fiu eu însămi când nu mai pot fi»" (*Tratat despre îngeri*). Poezicerile despre producerea actului de creaţie „în luminişurile interioare" (*Închide ochii şi pleacă*) ale fiinţei justifică deseori, la Aura Christi, informalul trăirilor existenţiale în care „eu… este altul" (*Rimbaud*), de parcă cel din urmă nu-şi cunoaşte geneza: „În aerul nopţii limpede, substanţial,/ voi sta ca pe vremi lângă zidul meu cenuşiu,/ numărând, aşteptând să treacă timpul – vasal/ secret al eului, reîntors în pustiu/ Mă voi gândi să-mi schimb planeta, prietenii,/ să schimb regulile jocului superior/ «de-a poezia», în care te constrângi să fii,/ să te reculegi din infernul interior…" (*Zid cenuşiu*). Universul poetei, halucinant, fantezist şi întruchipat în meditaţii ontice, este dominat de un ex-centrism senzorial, cu aură livrescă: „Ce gând, ce faptă vrea să împlinească Domnu-n mine,/ în fondul intim al fiinţei, spre care ceas de ceas mă-ndrept?/ Trecând din eu în eu, mă-ntorc spre mine însămi./ Stau în sicriul luminat, mă văd, respir şi mă aştept" (*Sonata înveşnicirii*) şi „Care mi-e drumul? Tiparul meu unde/ Mi l-am uitat? Vine demonul meu prea/ Puternic. Îmi strigă-n faţă: *Treci puntea!*/ Puntea sunt chiar eu" (*A şasea elegie*).

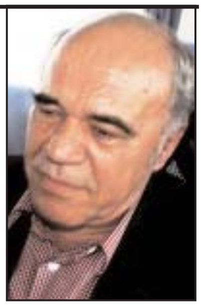
Aflate sub semnul transmodernismului, poemele, când atinse de aripa muzei lui Eminescu, când influenţate de irizări enigmatice nichitiene, capătă forme extricabile de seducţie epică. Depărtat de modelele avangardiste ale postmodernismului, logosul poetei, topit în „granulaţia textului" (J. Ricardou), nu se vrea o fatalitate, ci un fapt literar original care anulează vidul dintre idee şi formă. Datorită acestei situări paradigmatice fiinţa poetei se metamorfozează instinctiv într-un vulcan care nu numai că erupe în câmpul inventiv, flexibil, al revelaţiei, dar şi produce mutaţii spaţio-temporale în comprehensiunea ideatică a absolutului: „Eu am trimis de milioane de ori solii veşniciei mele/ în lume. Şi din mâini, şi din ochi, şi din dor am născut,/ îngenunchind aşteptarea tuturor aşteptărilor… Dar până la/ timpul meu ce va da rodului – imperialul rod,/ drumul este încurajator de lung!" (*Lumea mea nouă*); sau: „Eram călcâiul unui mit/ neştiut, care-şi amâna cu voluptate venirea/ printre cărturarii subteranei învinse, ontice,/ Un vesel necunoscut îmi declara că împreună/ cu patru-cinci inşi, de pe teritoriile pontice/ ale poeziei, stăpânesc lumea, asupra-i cunună/ o sprijin, o fixez în dosarenvinse, orgolios completate cu păsări, scoici, plante, sisteme din parfum/ de imortele, din resturile poeziei, pe os/ de voievod încolăcite ca şuviţele de fum…" (*Autoimitaţie*). Mitul artei scrisului este recuperat imagistic, ipostazele ascensionale ale lumii întruchipate de acesta şi văzută în oglinzile alterităţii declină, justiţiar, miracolul activat între viaţă şi literatură. Identitatea auctorială, încifrat transcrisă în misterii deloc aleatorii, se supune, incantatoriu, „incitând rigoarea/ celui din urmă frig", „în lăcaşul eului" împins în ficţiunea propriului text: „E frig şi nu mai vine noaptea/ […]/ Pun piatră lângă piatră, verb lângă verb./ Lumina-i tot mai aspră către seară./ Iar versu-i ca o foaie de şmirghel,/ ca icnetul în coama Niagarei.// Ferestrele cresc înspre cer. E frig" (*Nu mai vine noaptea*), şi: „Poezia devenise realitatea mea de oţel./ Mă simţeam uneori acasă între silabele ei,/ din care mă ridicam asemeni unui extatic miel/ din grămezile de cenuşă din spatele casei.// Mă ascundeam în realitatea aceea. Aş fi vrut/ să-mi îngheţe sufletul acolo şi utopiile,/ şi trupul să mi-l uit pe totdeauna acolo" (*Hotar de silabe*).

Volumul *Tragicul visător* este, aşadar, o combinaţie dezambiguizată dintre „realitatea vicleană" (aceasta certificând existenţa în timp şi spaţiu a poetei) şi ficţiune (cea din urmă fiind, cum aserţiona Raymond Ferderman, „un mod de a aboli realitatea"), revelând astfel, datorită flexionarului proces de semnificare, capacitatea cognitivă de a defini exact temeiurile creaţiei. În consecinţă, Aura Christi se dovedeşte a fi stăpânită perpetuu, în travaliul căutării esenţei poeziei, de o stare de iminenţă proteică, sacră: „Eu voi urmări aceeaşi Voce, târziu./ Prin noapte voi înainta ca prin mine,/ ca pe limita incandescentă, vie,/ ce nu mi-a aparţinut, nu-mi aparţine…/ Sunt aceeaşi femeie absolută. Ştiu:/ sunt doar mâna prin care Vocea se scrie" (*Vocea*) şi: „Când se termină visele, scriu,/ să mă trezesc din visul care sunt./ Şi iarăşi e toamnă. Şi iarăşi/ cerul sfârşeşte-n fluturi. Parcă dorm/ şi visez, scriind acelaşi poem demult./ […]/ Cuvintele cad precum nişte speriaţi lilieci./ În magma, unde stă ghemuit poemul,/ mă voi trezi din agonia fricii, solară" (*Când se termină visele*); sau: „Să ne imaginăm că totul nu e decât un joc./ Da, nimic mai mult decât un joc sau un mit/ găsit într-o carte uitată, cu coperţile ude/ – scrisă de o ierarhie de lari depăşiţi –/ din care nimeni nu mai pricepe nimic/ şi nici nu vede felul în care Omphalos/ ne-arată câtă eternitate în noi se ascunde" (*Omphalos*).

Privită din perspectiva logicii aristotelice, poezia Aurei Christi trădează un eu avid de sensuri parasimpatice şi labirintice în care, sinestezic, îşi află fiinţa adevărul şi irealul unei lumi posibile, cu o rânduială bizară, demonstrând raţionamente poetice realizate prin tehnici de expresie transmoderne, greu de egalat de altcineva: „El primul a greşit./ El şi-a sculptat etericul trup/ într-un singur gând/ supărător de exact/ şi cvasinecunoscut/ şi a vrut să creadă/ până în pânzele negre,/ până în pânzele albe/ că lumea nouă a început/ […]/ el singur participa/ la tristul spectacol/ al lumii vechi care nu l-a adăpostit" (*Tragicul visător*); sau: „Zeii nu au dreptul să fugă./ Zeii nu au dreptul să mintă./ Sau poate ei sunt în dreptul/ de a minţi atât de covârşitor,/ încât şi material, şi gândul/ îşi continuă existenţa,/ la nesfârşit renăscându-i./ […]/ Cu o sfâşietoare candoare,/ alerg, alerg, alerg în febra terestră/ către orizonturile desăvârşirii/ în care tot timpul te naşti, renăscându-mă./ Ce nesfârşit poţi fi, zeul meu! Ce mare!" (*Drepturile zeilor*). Limbajul, aparent necodificat, devine un imperios mijloc de exprimare (şi nu scop) ceea ce justifică monologul contrastiv de factură intelectual-paradoxală. Prin cultivarea metaforei, Aura Christi îşi asumă liber inefabilul fanteziei şi înnobilează discursul cu accesorii semantice în extensiune. Distincţia gând – idee – cuvânt subliniază în poezia sa adicţii recognoscibile, de ordin existenţial. Mitul, uşor de detectat în alcătuirile şi aporiile vieţii, se axează, „într-o subtilă rezonanţă eufonică", cum a sesizat Nicolae Breban, pe „acea ipostaziere/ de eter a poemului" (*A cincea elegie*), fapt care ne determină să accentuăm că Aura Christi îşi revendică propria sa hermeneutică. Operarea cu un infrareal producător de ficţiune o proiectează pe traiectoria magnetică a parabolei, ţel dorit, la urma urmei, de orice creator în demersul său demiurgic de a re-crea, epic, fantasticul „semn al minţii", cum definea poezia Ion Barbu. Este legitimă ideea că Aura Christi este solul abil venit din margine de anarhie ontologică şi necuvânt, fără armura prejudecăţilor, care anunţă revenirea ultramodernismului în poetica românească, omologând şi postulând în felul acesta o aproximare a ceea ce am putea numi iluminare. Nu respingem nici teza că am putea să fim, totuşi, martori ai apartenenţei sale la heteroglosie, lucru care ne-ar obliga să-i acceptăm non-eul pentru care intenţionalitatea (pre)facerii poemului, despre care teoretiza premonitoriu P. Valéry, a însemnat tendinţa de evaziune în lexic, generatoare de efecte simbolice în universul paradisiac, excelent ilustrate în această *ars poetica:* „Şi când am văzut că nu e nimic de făcut,/ începusem să născocim boli secrete/ în vidul ce era până la urmă plăcut –/ ne ţinea de urât în lumile lui discrete./ Vorbeam cu prietenii despre posesie./ Stăpâneam vidul şi lumea dintotdeauna,/ desenând hărţi utopice pe gresie, în caiete şcolăreşti, unde-nchideam luna,/ cerul, profeţiile din bucătărie./ Închideam în sisteme târzii strania/ posesie a lumii prin cuvinte – utopie,/ realitatea ninsă. Şi-o botezam Urania./ Şi iar vedeam disperaţi: nu e nimic de făcut/ în vidul ce devenea din ce în ce mai plăcut" (*Urania*).

Aura Christi, asemenea lui Nichita Stănescu, reintroduce „conceptele în poezie" (Eugen Simion), motivând clar particularităţile definitorii ale modului ei de a se situa chiar şi „deasupra metaforei" derivată din limbaj. Deschiderea progresiv-consubstanţială, cosmogonică, spre o scriitură unicat, cu mecanisme ontologice în stare de inflaţie, „înzidind" sinele, vizează o anumită dedublare a fiinţei poetice aspirând spre de-tabuizarea lâncezelii lexicale tradiţionale. Circumstanţele în care ni se înfăţişează Aura Christi în *Tragicul visător* sunt atât de înşelătoare încât, de la un poem la altul, ai senzaţia că „stârvul propriului eu" (*La cules*) se scufundă în nisipurile mişcătoare ale dezordinii provocate de un „mare cuvânt uitat" (*Peisaj în Duminica Orbilor*): „Şi mă scufund. Mă scufund/ ca-n sfântul abis neştiut,/ înfruptându-mă din marele nimeni/ în mine-azvârlit din alt trup" (*Marele nimeni*); sau: „Vorbind cu trupul aştept versul care să-i taie/ respiraţia. Să taie în carnea lui vie./ Pentru asta, da, merită să-mi fac viaţa praf şi pulbere./ Aştept, aşadar, versul care să scuture la rădăcină/ arborele trupului. Să-l cutremure" (*Dintotdeauna*). E adevărat, cuvântul „reprezintă gândirea" (M. Foucault) şi provoacă intruziunea poetei obsedată de „travaliul creaţiei" (Proust), fapt care argumentează supoziţia lui T.S. Eliot: „Poezia nu este frâul liber lăsat emoţiei, ci e un mod de a evada de sub imperiul ei". Sentimentul ascuţit al „sfericului gol", „vasal al fiinţei" (*Frig*), fac obiectul/subiectul poeticii sale prin a cărei „arhitectură" o umbră dedalică „trece din eu spre Eu" (*Sonată cu vulturi*). Prezenţa poetei în text, pe cât de tăinuită, pe atât de vizibilă, este reflexul apoteozei, dacă vreţi, în spiritul lui R. Barthes: „iată cuvintele mele: sunt limbaj". Altfel spus, în regimul (de)construcţiei imaginarului întâlnit în interiorul fiecărui poem se interpun, respingându-se sau atrăgându-se, timpul planificării scriiturii (care reclamă activarea „punerii în abis") şi timpul eminamente poetic (aflat sub incidenţa comprehensibilităţii scriiturii propriu-zise). Operaţia pe cordul textului favorizează şi ilustrează totodată dematerializarea materiei verbale, sacre, şi, desigur, încifrarea mesajului în arabescurile misterioase ale transmodernismului: „Zidul creştea văzând cu ochii./ În faţa lui el continua să stea./ Gândul la un limbaj ce-ar conţine şi ar exprima/ totul – încă viu îl mai ţinea/ Ca printr-o neagră minune/ zidul spre el se muta./ Trebuia să fugă iute./ Aerul avea faţa descompusă de frică./ Vântul sculpta sunete, schelete albind vidul,/ închise-n ele însele, suferinde minute/ […]/ Un limbaj ce se înfruptă din tine ca dintr-un imperiu/ închis în vecii vecilor într-un eres./ Ai încă ceva de iubit, de văzut, de murit./ Iar şi iar nepregătit: stai în faţa/ aceluiaşi zid" (*Elegia limitelor*).

Radu Theodoru – Romanul unei vieţi sau viaţa ca un roman

Florentin POPESCU

Decan de vârstă al scriitorilor, neobosit slujitor al cuvântului şi al patriei

De o uimitoare vivacitate şi productivitate literară, dl Radu Theodoru, care la 17 ianuarie 2021 a împlinit frumoasa vârstă de 97 de ani (fiind indiscutabil decanul de vârstă al scriitorimii române), autor cu o viaţă tumultoasă şi cu un palmares cultural pe măsură (a publicat până în prezent, dacă am numărat bine, 27 de romane, 15 volume de povestiri, 6 de călătorie, 16 de literatură politică-document, 5 de publicistică, e autor al mai multor piese de teatru – unele au văzut luminile rampei la teatre importante din ţară, la care se adaugă 9 cărţi pentru copii, benzile desenate şi alte 3 scrise în colaborare), este, prin totul, un exemplu de scriitor-patriot, slujitor al adevărului, indiferent de conjuncturile şi etapele istoriei în care i-a fost/îi este dat să trăiască.

Retras din viaţa publică de vreo două decenii, dl Radu Theodoru trăieşte şi scrie în satul Comana (comuna Grădiştea pe Argeş, judeţul Giurgiu), unde, pe lângă preocupările literare, s-a implicat în viaţa localităţii sub toate aspectele ei: este agricultor, dar şi un veritabil ferment al activităţilor de cinstire a memoriei celor care, de-a lungul istoriei, s-au jertfit pentru libertatea şi independenţa ţării.

Din iniţiativa sa şi cu ajutorul Episcopiei Giurgiului şi al Mănăstirii Comana, aici s-a ridicat o troiţă în amintirea românilor căzuţi în luptele de la Cotul Donului, s-a amenajat un mic muzeu de istorie şi anual au loc întâlniri şi simpozioane pe teme de istorie, la care participă veterani de război, specialişti în domeniu, cercetători şi invitaţi din România şi din Basarabia.

General maior, veteran de război, membru al Uniunii Scriitorilor, premiat al Academiei Române şi distins cu Emblema de Onoare a Forţelor Aeriene, dl Radu Theodoru – prin energia, patriotismul, dăruirea întru binele ţării – este un excelent exemplu pentru generaţiile de azi şi pentru cele de mâine.

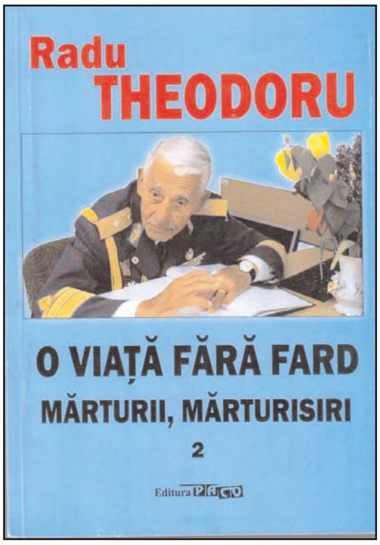
De curând, dl Radu Theodoru mi-a făcut onoarea de a-mi trimite două volume masive (620 şi 538 de pagini) ale jurnalului d-sale intitulat *O viaţă fără fard. Mărturii, mărturisiri* (Editura Paco, Bucureşti, 2020).

Trebuie să spun din capul locului că lectura acestor cărţi s-a dovedit a fi nu numai de mare interes, ci şi incitantă, fiindcă dincolo de însemnările cu caracter mai mult sau mai puţin personal, volumele deschid nebănuite ferestre către locuri, medii şi oameni din mai bine de nouă decenii. Decenii pe care generalul maior şi scriitorul le-a străbătut implicându-se, în tot locul şi în toate situaţiile, în evenimente.

În căutarea rădăcinilor

M-am născut la Ineu, în judeţul Alba, la 17 ianuarie 1924, într-un castel feudal, parţial ruinat, cu un parc sălbatic dând în apa Crişului Alb. De aproape trei decenii trăiesc într-o casă de ţară în care am sugerat stilul brâncovenesc, cu arcade şi vitralii, cu vie şi pomi fructiferi, care dădeau în lunca fabuloasă a Argeşului. Dădeau, pentru că Ceauşescu, vrând să construiască canalul Bucureşti – Olteniţa, a trecut lunca sub lama buldozerelor, desfigurând peisajul, schimbând microclimatul…

Se înţelege aproape de la sine că un intelectual (şi cu atât mai mult un romancier!) nu-şi putea desfăşura destinul în linişte dacă nu ştie ori nu caută să-şi afle rădăcinile, să-şi cunoască arborele genealogic pe care i s-a înscris/i se înscrie neamul din care se trage. „Spiţa Theodorilor – ne spune autorul jurnalului – se trage dintr-un neam de oieri, cărturari şi negustori aromâni din Drenova, Albania. Pe atunci, în secolul trecut (e vorba de sec. XIX, n.n., F.P.), se numeau Nanu. Aşa cum se numesc mulţi aromâni. Bunicul, Temistocle Nanu, şi-a vândut averea şi negoaţele, era epoca tulbure a răscoalelor împotriva Imperiului Otoman şi a represiunilor sălbatice, cu tragedii cutremurătoare în lumea aromânilor, şi şi-a schimbat numele din Nanu în Theodoru, care însemna *Cel hărăzit de Dumnezeu*, spre a se pune sub protecţie divină, şi a venit în ţară înainte de Războiul Independenţei. Fiind el om cuprins, şi-a deschis un negoţ cu vinuri, era angrosist, având depozitul şi prăvălia pe strada Minotaur, care lega şi leagă Uranusul de Antim, chiar pe colţul cu Antim, cumpărându-şi la câteva numere mai sus de Minotaur o pereche de case arătoase, casă mare cu un fel de demisol şi parter înalt gen vagon, cu două intrări, una de serviciu, cealaltă la stradă, cu copertină de sticlă şi balustrade din fier forjat."

Despre mama lui, scriitorul ne spune că era „sobră, energică, cititoare de literatură română şi franceză, aprigă fără să facă niciun fel de concesie, nici familiei, nici străinilor… Fiind ea orgolioasă, refuzând toate mofturile, ipocriziile, snobismele care caracterizau burghezia avută a timpului. Optică pe care mi-a imprimat-o de mic". Iar despre tată: „Nu prea silitor la învăţături, l-a calificat viaţa, dându-i o mulţime de diplome profesionale, o situaţie respectabilă şi o avere modestă, de slujbaş mai răsărit al statului socialist. Dintre Theodori, tata şi cei doi fraţi mai mari, ofiţerii, au moştenit spiritul migrator al neamului de oieri şi cărvănari. Tata şi-a plimbat familia după capriciile slujbelor, ancorând-o în final la Timişoara…"

„Spiritul migrator", am adăuga noi, a fost moştenit şi pe mai departe de scriitor – pe care, urmând traseul biografic descris în prezentul jurnal, îl vom găsi când la Bucureşti, când la Timişoara, la Sibiu, Braşov şi mai departe, pe mările şi oceanele lumii, toate călătoriile şi aventurile devenind, la timpul lor, cărţi, memoriale de călătorie, romane.

Ceea ce surprinde şi „câştigă" cititorul în volumele despre care scriem aci este, înainte de toate, meticulozitatea cu care sunt relatate faptele, amănuntele, picanteriile etc. etc., de unde şi părerea că, educat în spirit militar şi, deci, respectând cu stricteţe disciplina de armată (pe care în cărţi o şi recunoaşte!), autorul şi-a notat în carnete, de-a lungul vremii, totul. Iar acum acele notaţii s-au dovedit a fi o adevărată fântână de aur în ce priveşte documentarea.

„Sunt ceea ce sunt şi datorită lui Eminescu…"

Chestiunea de căpetenie pentru istoria şi continuitatea de dezvoltare a acestei ţări este ca elementul românesc să rămâie cel determinant, ca el să dea tiparul acestei forme de stat, ca limba lui să rămâie pe viitor norma de dezvoltare a ţării şi să pătrundă pururi această dezvoltare. Mihai Eminescu

Şi iată un reper, moral şi nu numai moral, în adolescenţa scriitorului, pe când era elev al liceului „C. Diaconovici–Loga" din Timişoara: lectura operei politice a lui Eminescu. „Începând cu 24.10.1941 (exactitatea consemnării e prezentă şi aci, n.n., F.P.) – scrie Radu Theodoru – tot ce era încă nebulos, necristalizat, în stare latentă sau într-o efervescenţă difuză, a început să treacă printr-un proces aproape patetic de cristalizare şi esenţializare… Studiindu-l pe Eminescu în ipostaza de gazetar şi ideolog al naţiunii, de vizionar politic, am înţeles tot ce Casapu (profesorul lui R.T., n.n., F.P.) n-a ştiut să explice şi să motiveze. Abia atunci mi-am dat seama ce mă nemulţumea la expunerile lui, fără să pot numi limpede acea nemulţumire. Abia atunci am înţeles care sunt cauzele economice, sociale şi politice care minaseră România, care-i otrăviseră moralitatea. De atunci, Eminescu, poetul de geniu, prozatorul romanţios, a rămas doar pentru ceasurile rare, când simţeam nevoia de descătuşare. Pentru mine a rămas ca director de conştiinţă istorică Eminescu analistul şi vizionarul politic. Sunt ceea ce sunt şi datorită lui. În toate romanele mele istorice şi contemporan-sociale există Eminescu. În ipostaze de gânditor politic.

Iarna lui 1941 spre 1942 a fost dedicată studierii şi restudierii celor două volume. La marile răscruci de conştiinţă ale vieţii mele m-am întors la Eminescu. Şi mă întorc mereu la Eminescu. Să nu greşesc. El fiind chintesenţa de geniu a poporului meu. Eu rămânându-i doar oştean loial şi credincios."

„Lecturile mele din adolescenţă au fost hotărâte de o forţă călăuzitoare din afara familiei, din afara şcolii, a colegilor şi a mediului în care am crescut…"

Am fost militar cu multă vreme înainte de a îmbrăca uniforma. Prin structură. Prin moştenire. Prin spiritul de ordine. Printr-un sentiment de demnitate aproape feroce. Prin toate suferinţele, jignirile, nedreptăţile, silniciile făcute ţării. Mai vechi. Dar mai ales cele noi. Trăisem şi trăiam dramatic ruşinea abandonării teritoriilor naţionale. Trăisem şi trăiesc dramatic suferinţele celor abandonaţi odată cu acele teritorii. Ştiam că nimic nu va putea fi recâştigat decât cu arma. Trăiam ciudat istoria. Nu rememorând-o. Identificându-mă. Aşa cum bunicul şi unchii mei participaseră la cele trei războaie care făcuseră România, mă simţeam obligat moral să particip la al patrulea, care să refacă ceea ce pierduseră politicienii corupţi şi laşi. Şi un rege netrebnic.

Această mărturisire, făcută cu multă mâhnire, venea după ce dl Radu Theodoru încercase să se apropie de Mişcarea Legionară, care, zicea el, „îmi sancţionase o bună parte din naivitate". În condiţiile date, liceanul se refugiază în lectură.

Şi iată cărţile care îi sporesc şi mai mult dorinţa, apetitul formării ca aviator: „Am ajuns la cărţi în aparenţă modeste ca *Zburătorii noştri* de Mihail Negru şi locotenentul-aviator Gheorghe Iacobescu, *Aripile mele* de Irina Burnaia, excelenta trilogie a lui Victor Ion Popa, *Maistoraşul Aurel – Ucenicul lui Dumnezeu*… Cecil Lewis cu minunatul volum *În zodia Săgetătorului*… *Noi,* cartea celebrului Charles A. Lindbergh, primul pilot care a traversat Atlanticul de Nord şi, desigur, cărţile lui Saint-Exupéry cu magia slujirii la aripi şi otrava zborului infiltrată în fiecare pagină."

Lecturile amintite, „altoite" pe mai vechea dorinţă de a deveni aviator, au determinat în chip hotărâtor destinul liceanului, dar în mare şi bună măsură şi pe cel al scriitorului.

Acesta din urmă, ajuns la vârsta senectuţii, îşi rememorează sieşi (dar o face şi pentru cititorii lui) momentul primului zbor cu planorul.

→

Cărţi şi autori

Textul, care oricând poate face parte dintr-un roman, este nu numai convingător, ci şi mişcător, cititorul empatizând cu autorul acestuia: „Iată că împlineam visul de a mă desprinde de pământ. Câţiva metri (era un zbor cu planorul, n.n., F.P.). Precum precursorii aviaţiei. Departe de rotirea maiestuoasă a berzelor. Sau a găii mari de pădure văzută din leagănul nucului crescut în malul Bârzavei. Un zbor de galinacee. Dar zbor. Nu numai o desprindere de pământ. O desprindere de tine. Un ce inefabil dedublat de o acuitate nebănuită a simţurilor. În secundele cât dura desprinderea, vedeam iarba unduind, căpiţele de fân, arinii din lunca Jiului schimbându-şi poziţia, mişcându-se, pierzându-şi individualitatea, devenind o linie păstoasă, hobanele susurau într-un fel ciudat, curentul de aer mă învăluia într-o îmbrăţişare tandră şi aromitoare, fanion picat uşor, declanşare, să nu pierdem viteza, aşa e bine, pământul vine blând spre tine, nu zgândări planorul că ştie el ce face, ţine-l doar la orizontală, patina şterge iarba, luneci într-un filaj lung cu târtiţa pe pământ, gata, l-ai aşternut, te zgâlţâie puţinel, ai sta acolo în scaun să asculţi ecourile în adâncul din tine, dar vin băieţii... la goană să ducem planorul la punct."

În zodia brazdei şi a paloşului

În multele câştiguri pe care mi le adusese aviaţia militară, în speţă aviaţia de vânătoare, de la cele morale la cele intelectuale, de la cele psihologice la cele fizice, se înscria viziunea panoramică – istorică.

După nouă ani de aviaţie, dl Radu Theodoru este trecut în rezervă şi-şi pune problema viitorului. Se hotărăşte să-şi îndrepte toate energiile către creaţia literară, respectiv să realizeze romanul *Brazdă şi paloş*, în care evocă figura lui Mihai Viteazul. „Deci – scrie el – mobilizare totală. De fapt, eram singurul mobilizabil. De fapt, eu eram oştirea. Tot eu, statul-major. Tot eu, comandantul. Tot eu, serviciul de informaţii şi contrainformaţii. Planurile de ofensivă au fost copleşitoare. Obiectivele aproape utopice: limba română, de la Ispirescu şi Delavrancea la a satului meu, de la cea vorbită la cea cronicărească, de la cea a uricelor la cea a românilor din Mărginime, şi mereu Eminescu şi mereu fişe cu variante, cu sinonime şi omonime şi iarăşi carneţele cu vorbe de aur auzite în piaţă sau în predicile popii din Răşinari, care tuna de mi se ridica părul vâlvoi şi-i anatemiza pe anticrişti şi mereu la arhaisme şi mereu la limba vie, fălindu-mă să pot numi calul în toate ipostazele lui de la mânz la tretin, bidiviu, sirep, şoimulean, telegar, trăpaş, buiestraş, povodnic, gonaci, fugar, gloabă, oţopină, gasmet şi mereu pătrunzând în armoniile ei interioare pe care le legănam în cuvinte pline de must şi culoare."

Este interesant de observat că dl Radu Theodoru prezintă aci un „dosar" al romanului care l-a făcut celebru şi care a fost tipărit în mai multe ediţii de sute de mii de exemplare. Cine spune Radu Theodoru, dacă este cât de cât iniţiat în literatura contemporană, spune *Brazdă şi paloş*, chit că în dreptul acestui nume de scriitor mai figurează numeroase alte cărţi, dintre care unele sunt tot la fel de bine scrise.

Aci, în capitolul consacrat modului în care a fost redactat romanul cu pricina, scriitorul o spune deschis şi pe şleau: nu i-a fost uşor, dar n-a abandonat ideea şi a mers cu ea până la capăt. A citit mai înainte studii de estetică, de istorie literară, de critică. Apoi a trecut la documentare istorică, „de la canavaua istorică la corespondenţa vremii, de la programele universităţilor poloneze la cele ale Padovei, iconografie de epocă, îmbrăcăminte, foi de zestre, cărţi de judecată, alimente şi preţul lor, hanuri şi tarife, organizare socială şi obştească, podoabe, leacuri, balade, port popular, partide politice, târguri, bresle, unelte, arme, tactici, tehnică de luptă, ciumă, holeră, lăcuste, floră şi faună pe zone geografice, obiceiuri: la naştere, la botez, la cununie, moarte; oraşe şi cetăţi, planuri şi stampe de epocă, mituri, drumuri comerciale, harnaşamente, butci şi care negustoreşti; onomastica. La români, turci, saşi, secui, unguri, tătari. Locurile bătăliilor. Dispozitive de luptă. O nebunie a nebuniilor. Nu mă puteam înşela pe mine însumi. Dar mai ales nu-mi puteam înşela cititorii, dacă voi avea cândva cititori. Trebuia să trăiesc epoca. În esenţa ei conflictuală, în esenţa ei spirituală. Dar şi în viaţa de zi cu zi. Eram obligat să devin Mihai Viteazu. Să ştiu tot ce ştia el. Să fiu şi să nu fiu prizonierul Buzeştilor. Să-mi stabilesc raporturile cu Cantacuzinii de la Stambul. Cu politica boierilor filo-turci. Se reorganizez oştirea. Să-mi iubesc ibovnica. Pe Tudora. Să-mi muncesc caii de luptă. Să-i trec prin cercul de foc. Să-mi asigur alianţe."

„Dosarul" unui roman este întotdeauna interesant. Pentru cercetătorul şi istoricul literar, dar şi pentru cititorul obişnuit, curios să afle culisele înfăptuirii unei opere literare, culise adesea la fel de incitante ca şi opera propriu-zisă. Ne amintim, bunăoară, cât de bine şi cât de comentat a fost „dosarul" romanului *Scrinul negru* de G. Călinescu, spre a lua un singur exemplu din nu prea multele cazuri existente în literatura noastră modernă sau contemporană.

Mărturisirile scriitorului privind romanul său istoric *Brazdă şi paloş* sunt revelatoare şi într-un anume fel completează benefic orice medalion care îi va fi consacrat lui Radu Theodoru în istoriile şi dicţionarele literare ce se vor scrie în viitor.

Pe de altă parte, mărturisirile de acest fel devin şi un fel de „fişe de temperatură", dacă se poate spune

aşa, ale stărilor, trăirilor, sentimentelor scriitorului.

E adevărat, într-un fel sau altul, detaliat sau fugitiv, mărturisirile sunt prezente şi în cărţile ce alcătuiesc bibliografia de autor a dlui Radu Theodoru.

Aflat în înălţimile cerului, la bordul avionului, sau pe mare, în îndepărtate colţuri ale lumii, scriitorul trăieşte plenar, prin toate fibrele sufletului său clipa/clipele în care se identifică, cum însuşi zice într-un loc, cu natura, cu universul.

În acest sens citim într-un loc: „Am simţit aproape dureros cum mă deschid, lăsând oceanul să mă pătrundă cu forţa lui cosmică. Astrele mele, momentul meu astronomic, horoscopul meu, mă aduseseră în Ocean. După cum tot ele mi-au ales itinerarul care, dublând o parte din Marea Mediterană, din cea Tireniană şi Adriatică, a clădit pe ecoul atlantic o nouă stare de a fi, descoperindu-mă într-o dimensiune abia visată în adolescenţă, când între oceanul planetar şi cel stelar, l-am ales pe cel din urmă."

Să fie, oare, autodisciplina un secret al longevităţii?

Decenii la rând în raiul de la Grădiştea, programul meu zilnic a fost de o rigoare cazonă exasperantă...

Urmărind mai degrabă fluxul memoriei şi pe cel al amintirii decât firul strict cronologic, calendaristic, al propriei vieţi, dl Radu Theodoru alternează adesea faptele şi istoriile din trecut cu gânduri, idei, sentimente din prezentul imediat. Sau cu anume mărturii despre modul şi stilul său de viaţă. „Aerul, soarele, apa, hrana, odihna, yoga, activitatea şi exerciţiile fizice, refuzul tutunului, cafelei, excesului de băuturi alcoolice, formelor perfide de sedentarism, de a ocupa funcţii, adică eliminarea radicală a factorilor sociali stresanţi cu înrâuriri nefaste asupra organismului – notează memorialistul – au contribuit esenţial să stăpânesc un trup armonios şi sănătos, care a înmagazinat un mare potenţial energetic."

Şi, ceva mai la vale, adaugă, referitor la programul zilnic de la Comana: „Deşteptarea între 5.30 şi 6.30, funcţie de anotimp. Exerciţiile yoga. Oriunde eram. Acasă. La hotel sau aiurea. După revelion. A doua zi de Crăciun. Adică orientarea spre nord (cum spre nord, aproximativ în axa polilor sunt orientate şi paturile ca să profităm de magnetismul planetei, ţinând sub pernă un săculeţ din americă plin cu frunze de nuc şi izmă), exerciţii pentru ochi, gât, limbă, obraji, salutul soarelui, relaxarea, câteva asane, respiraţia controlată cu reţinerea aerului, concentrarea. Bărbieritul zilnic."

Să fie, oare, acesta unul din secretele longevităţii? Tot ce se poate.

Implicat în momentele şi evenimentele timpului său

Am trăit sute de experienţe. M-am perindat prin sute de cunoştinţe. Am fost pe rând sau în acelaşi timp, deceniu sau veac, oştean de rând sau voievod. Am sângerat în toate bătăliile românilor. Sute de ani am purtat blestemul neamului meu. Acela de a o lua mereu de la capăt.

Dl Radu Theodoru nu face parte dintre scriitorii care s-au închis/se închid într-un turn de fildeş.

Conştiinţă mereu trează şi receptivă la cele din juru-i, scriitorul s-a implicat în mai toate momentele vieţii lui în evenimente. Şi adevărul acesta e vizibil în tot ce a scris până în prezent.

Scriitor-patriot în sensul cel mai deplin al cuvântului, acest om cu o carieră militară şi cu una literară excelente în spate, autoritate de necontestat printre intelectualii de vază ai ţării, s-a implicat cu toate forţele în mişcările culturale, dar şi în cele politice în care a crezut. A dovedit-o prin fapte. A dovedit-o cu pana. Faptul reiese cu relevanţă şi din paginile acestor două volume care dau seamă de o viaţă, de un destin exemplar, de o viaţă care n-a fost/nu este trăită în zadar.

Multe sunt paginile în care scriitorul ia atitudine faţă de ceea ce i se pare nelalocul lui, faţă de relele care bântuie lumea în general şi pe cea românească în special, chiar dacă a riscat/riscă să intre în conflict cu mulţi contemporani. Chiar dacă anume poziţii şi anume opinii l-au costat nu de puţine ori, cum a fost excluderea din Uniunea Scriitorilor (ca să dăm doar un exemplu) sau trecerea obligatorie în rezervă din aviaţie.

Opiniile politice, exprimate în unele romane-document, demonstrează, cu asupra de măsură, prin documente, că avem a face cu un intelectual-patriot, gata să se războiască oricând cu cei care lezează interesele noastre naţionale, fiindcă viaţa l-a învăţat multe şi fiindcă întotdeauna a ştiut să discearnă adevărul de minciună şi să descifreze jocurile politice ale unor trecătoare şi efemere persoane aflate la cârma ţării.

Despre mareşalul Antonescu, pe care îl consideră un nedreptăţit în posteritate, o victimă a istoriei, generalul maior aviator Radu Theodoru notează: „Tot ce am scris despre Mareşal, capitole întregi din volumele mele de literatură politică-document, a fost o punere în relaţie a militarului de excepţie cu istoria Oştirii şi a celor trei războaie prin care ne-am împlinit. Războaie impunând drepturi istorice, indiferent că cel din 1913 a limpezit doar jocul de putere al Balcanilor, restabilind echilibrul zonal, iar Campania din Război a anilor 1941-1944, pierdută militar, dar câştigată istoriceşte prin argumentul jertfei şi al neacceptării dictatului, a reafirmat dreptul imprescriptibil al românilor de a se hotărnici cu lumea slavă de pe Nistru... L-am socotit emblematic pentru istoria modernă a românilor, alături de Eminescu, pentru viziunea integratoare a românităţii. Pentru cuprinderea ei în spaţiile istoriei. Pentru caracterul integru. Pentru forţa interioară cu care s-a dăruit patriei. Pentru demnitatea neştirbită de oportunisme lucrative. Pentru tăria de a fi el însuşi, sublim, în faţa nenorocitului pluton de asasini."

După o viaţă trăită cu intensitate, dar mai ales după diferite experienţe politice eşuate după 1989, scriitorul simte nevoia să-şi mai precizeze încă odată poziţia: „Aparţin cu toate forţele mişcării europene şi nu numai europene a revizionismului istoric. Adică acelei mişcări istorice care şi-a propus să demoleze miturile secolului XX, fabricate în atelierele ocultei suprastatale, spre a impune umanităţii dominaţia acesteia. Printre toate aceste mituri notez Holocaustul, în numele căruia statul Israel şi evreimea a stors Germania de sume exorbitante în chip de reparaţii, făcând acelaşi lucru în România, mitul Yalta, Postdam, Malta căruia România i-a fost şi îi este victimă, mitul Roosvelt şi Churchill, mitul democraţiei occidentale în general şi cel al SUA în special, mitul aşa-zisei Revoluţii române şi mitul partidelor autointitulate istorice."

→

Scriitori basarabeni

Dumitru GABURA

Consecvenţa cu care criticul şi istoricul literar Theodor Codreanu urmăreşte şi analizează argumentat, fără interes de grup, întregul proces literar din Basarabia pe parcursul a zeci de ani inspiră respect. Iată că acest cercetător cu judecată dreaptă (sintagmă eminesciană) ne aduce un spor de adevăr (sintagma lui Andrei Ţurcanu) odată cu apariţia unui nou volum editat de Academia Română, *Scriitori Basarabeni* (Bucureşti, 2019).

De-a lungul anilor îi apar cărţile: *Basarabia sau drama sfâşierii* (trei ediţii – 2003, 2004), *Duminica Mare a lui Grigore Vieru* (două ediţii – 2004, 2010), *În oglinzile lui Victor Teleucă* (două ediţii – 2012, 2017), *Mihai Cimpoi, de la mitopo(i)etică la critica ontologică* (două ediţii – Iaşi, 2002, Târgovişte, 2016), *Basarabia eminesciană* (două ediţii – Iaşi, Bucureşti, 2018).

Ca autor al volumului *Transmodernismul* (Iaşi, 2011), participă la elaborarea conceptului de transmodernitate, bazat pe metodologia transdisciplinarităţii, alături de scriitorul fizician Basarab Nicolescu şi alţi scriitori, care „ne oferă o soluţie pentru depăşirea impasului ontologic şi epistemologic modernist şi post modernist în raport cu transcendenţa" (Andrei Ţurcanu), aplicându-l în studiile consacrate poeţilor basarabeni Victor Teleucă, Nicolae Dabija, Andrei Ţurcanu, Valeriu Matei, Leo Botnaru ş.a.

Autorul include trei scriitori din spaţiul cernăuţean: Vasile Tărâţeanu, Ilie T. Zegrea, Ştefan Hostiuc, care, dintr-o anumită perspectivă, fac corp comun cu Basarabia.

Din generaţia şaptezeci, numită a „ochiului al treilea", sunt incluşi: Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Arcadie Suceveanu, Andrei Ţurcanu, Leo Botnaru, Eugenia Bulat.

Sunt prezenţi şi postmoderniştii prin Eugen Cioclea, Valeria Grosu, Arcadie Suceveanu, Vsevolod Ciornei, Leo Bordeianu, Călina Trifan, Teo Chiriac, Vasile Gârneţ, Grigore Chiper, Nicolae Popa, Valeriu Matei, Constantin Olteanu, Lorina Bălteanu, Irina Nechit, Nicolae Leahu, Emilian Galaicu Păun, Ghenadie Postolache, Aura Christi, Dumitru Crudu.

Epigramiştilor Efim Tarlapan şi Gheorghe Bâlici li se dedică un capitol aparte.

Prozatorii sunt prezenţi prin Ion Druţă, Spiridon Vangheli, Nicolae Rusu, Aura Christi, Ion Iachim, Nina Corcinschi, Vladimir Caraganciu.

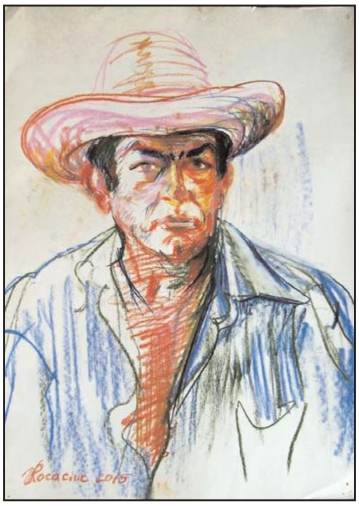
Îşi au locul şi teoreticieni şi critici literari: Nicolae Corlăteanu, Eugen Coşeriu, Mihai Cimpoi.

O atenţie deosebită în volum este acordată generaţiei şaizeciste, reformatoare, de tranziţie.

Deschide volumul un compartiment Ion Druţă cu un poem arhetipal, *Tăcerea pământului,* despre care Theodor Codreanu scrie că „a strunit toate armele sale de povestitor, de dramaturg, de moralist, de teolog şi de intelectual îngrijorat de destinul celor două dealuri ale neamului, reuşind acest poem dramatic echivalând cu o epopee testamentară, aşa cum n-au făcut-o poeţii în Valea Spinoasă, exceptându-i poate pe Grigore Vieru şi pe Victor Teleucă".

Th. Codreanu face o amplă analiză a creaţiei liderului de generaţie şaizecistă, scriind despre el anterior şi un volum, *Duminica Mare a lui Grigore Vieru.* În universul artistic al poetului, criticul menţionează teme general-umane: dialogul cu moartea, Izvorul, Zorile, Apa divină, Duminica Mare. Grigore Vieru, menţionează Theodor Codreanu, „e mai aproape de hermeneutica arhetipurilor lui Mircea Eliade şi Jung (cu inconştientul colectiv), cheia structurii personalităţii sale netrecând prin Freud, ci prin matricea stilistică românească a lui Blaga".

Poetul are conştiinţa deplină că moartea este un eveniment capital căruia fiinţa umană nu are cum să i se sustragă, iar dacă avem vreun motiv să ne înspăimântăm, acesta nu-i moartea individuală, ci chiar cea a întregii omeniri: *Dar nu moartea/ Mă înspăimântă –/ Mi-e teamă că va veni/ Somnul cel mare/ Al omenirii întregi.*

Criticul afirmă că poetul nu ar fi putut să nu simtă că şi limba lui maternă (Limba Română) e una dintre limbile de foc care au coborât peste capetele apostolilor. „Limba, afirmă poetul, este creaţia omului prin Dumnezeu. Mai sus Domnul a ridicat numai stelele pe cer şi brazii pe munţi." Poetul dialoghează chiar şi cu muscalul care i-a mutilat fiinţa, pentru ca, în final, să-l îndemne la omenie: *Bre, muscale, fii, bre, om.*

Convorbirile sale sunt totdeauna ale verticalităţilor, căci dialogul fundamental e între pământ şi cer.

Grigore Vieru nu este numai copilul cel mare al neamului, ci şi Duminica Mare a neamului românesc de pretutindeni, asta e concluzia fundamentală a studiului.

Al doilea poet al generaţiei '60 în ierarhia lui Theodor Codreanu este Victor Teleucă, căruia îi dedică studiul *De la ochelarii lui Jung la cuvântul biform.* Aici e cazul să deschidem nişte paranteze. În privinţa ierarhiei scriitoriceşti Victor Teleucă privea lucrurile în felul următor: „Eu, zicea poetul, sunt al şasezeci şi cincilea, iar când în Uniunea Scriitorilor vor fi una sută şi cinci membri, eu voi fi al o sută cincilea, or, accentua el, un poet este chemat pentru a crea şi nu pentru a-şi adjudeca locul în această ierarhie. Numai creaţia îl va urca pe scriitor pe piedestal şi nu altceva. Cu cât mai sus urci pe un piedestal ce nu îţi aparţine, cu atât mai răsunătoare e căderea." Deoarece în ultimul timp se vorbeşte mult şi la nivel înalt despre „nomenclaturistul, colaboraţionistul Teleucă", vreau să abordez pe scurt şi acest aspect. La referinţa făcută de Th. Codreanu la situaţia privind concedierea lui Victor Teleucă în 1983 aş adăuga fragmentul regretatului critic Ion Ciocanu, care a avut ocazia să se convingă de adevăr studiind documentele în original: „În cadrul prestigioaselor hebdomadare (*Cultura* şi *Literatura şi arta*), scrie Ion Ciocanu, a militat pentru o limbă îngrijită şi pentru o literatură de înaltă ţinută artistică, realitate reflectată şi în frecventele convocări la organele de partid, culminând cu admonestări dure (în privinţa promovării în revistă a *limbii burjuaznice române*, n.n.) în 1974 şi în 1982, la şedinţa Biroului Comitetului Central al PCM din 3 august 1982 (păstrată cu index strict secret până în 2011, desecretizată după 28 de ani din momentul secretizării) *Cu privire la manifestările naţionaliste din republică şi măsurile de intensificare a educaţiei ideologico-politice şi internaţionaliste a oamenilor muncii*, cerându-li-se organelor de rigoare «să evalueze faptele pătrunderii în presă, la televiziune şi radio a unor materiale dăunătoare din punct de vedere ideologic în urma reducerii vigilenţei politice… a tov. V.G. Teleucă, redactor al săptămânalului *Literatura şi arta*…» şi solicitându-se de la şefii mijloacelor de informare în masă, prin urmare şi de la numitul deja redactor-şef al *Literaturii şi artei,* Victor Teleucă, «să-şi crească responsabilitatea personală pentru nivelul ideologico-literar şi artistic…» (Hotărârea Biroului CC al PCM a fost publicată integral în *Destin românesc* 2011, nr. 3, p. 144-150). Desecretizarea unor documente partinice, din categoria celui din care am citat, anihilează scornirile răutăcioase şi, principalul, mincinoase ale unor colegi de breaslă, nimerite şi în dicţionare şi istorii literare, că Victor Teleucă ar fi fost un slujitor al regimului comunist. În calitate de redactor şi chiar de simplu autor în condiţiile ideologiei de atunci, Teleucă a plătit un anumit tribut acelei ideologii în măsura în care nu s-a putut să nu plătească, dar incomparabil mai mic decât Aureliu Busuioc, să zicem, căruia ar fi nostim să i-l repunem cumva astăzi în cârcă distinsului octogenar. După ce, în 1983, Victor Teleucă a fost destituit, i-au apărut *Scrierile alese*, apoi, timp de 15 ani, nu a mai fost editat şi a ieşit la pensie cu doar 185 de lei. Astfel, învinuirea de susţinător al regimului defunct este o blasfemie în contextul dezvăluirilor recente, citate mai sus." (*Ziarul de Gardă*, nr. 360, 2 februarie 2012)

Prin acţiunile respective se urmăreşte lichidarea morală şi civilă a scriitorului, distrugerea operei poetului, acestea vizându-i şi pe membrii familiei lui Victor Teleucă, cărora li se aplică lovituri la tot pasul odată cu editarea operei postume a poetului, zeci de ani în şir. Or, orişicine are dreptul de a-şi apăra demnitatea, onoarea sa şi a celor apropiaţi.

Victor Teleucă, menţionează Theodor Codreanu, inventează o sintagmă care a devenit propria pecete stilistică: *cuvântul biform*, putând fi multiplicat triform şi poliform, singurul care ar asigura „procesul de-afirmare-a frumosului ambiguu": *Mă recomand furtunii, adept să-i fiu ca/ ieri când timpul face proba/ pe-un gând iconoclast/ pe care nu-l aprobă, deşi în spaţiu vast/ include-audienţe tenebra importanţei de-a / regăsi trecutul, dar viu ca focu-n vatră/ din care n-ar mai creşte ideea idolatră/ crepusculul puterii cuvântului biform, in-/ stantaneu albastru orbit de răsăritul ce-i/ dăruie lumina registrului din astrul ce/ dacă-ar vrea să vină,/ nu el la urmă vine* (*Necombătut efectul, religia din frunză*).

Cuvântul biform, pe lângă polisemie, ascunde propria negaţie, confirmând ideea *funcţionalităţii integrale* a limbajului din viziunea lui Eugeniu Coşeriu. E un limbaj *ninist,* nu şi nihilist, aducând cu el prezenţa Terţului tainic inclus: *Când vin la voi să vă spun ceva, vă spun că nu am nimic de spus, fiindcă din timp şi voi ştiţi ce vreau să vă spun. Dar şi voi şi eu alegem pe a treia: ceea ce noi spunem nu putem spune ori nu ştim cum s-o spunem. Acesta este tertium datur, dar dintr-o altă logică.* Un limbaj al *tăcerii* şi al *spunerii* deopotrivă, singurul antidot al *singurătăţii: Nu are nici însemnătate ce vorbim, principalul e ceea ce nu vorbim. Suntem prea singuri în infinitatea asta cosmică. De aceea şi vorbim: încercarea de a nu fi singuri şi iarăşi, prin singurătate.*

→

În loc de concluzii...

... reproducem încă două citate – mărturii ce ne scutesc de alte concluzii.

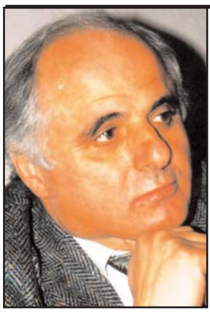
Primul: „Lumea mi-a apărut în toată strălucirea ei, ca un demers al omului spre regăsirea lui în umanitate. Ca o sfidare adresată tenebrelor. Ca o înfăptuire a Totului, mereu lacomă de totalitate şi desăvârşire. În sine. Prin creaţie. Şi autocreaţie. Mă datorez lumii româneşti. Lumea românească se regăseşte în mine. Şi prin mine. Asta îmi satisface toate cerinţele. Toate aspiraţiile. Toate orgoliile."

Şi al doilea: „Notez fără ipocrizie că a meritat să-mi trăiesc viaţa în operă şi opera în viaţă. Că mă las semenilor în cărţile mele. Că prin ele am căutat să desluşesc adevărul neamului meu. Niciodată să-mi satisfac vanitatea. Am ieşit la bătălia politică nerăbdând domnia scursurilor, slugilor străinilor. S-a mai văzut."

Cele două volume despre care am scris aci poartă ca date de redactare: 13 septembrie 1997 – 14 noiembrie 1998; 23 februarie 2008 – 29 noiembrie 2009; 27 septembrie 2010 – 04 martie 2018.

Ar fi de dorit şi de aşteptat încă un volum, al treilea, care să cuprindă însemnările autorului despre alte şi alte fapte şi evenimente petrecute între timp şi la care a fost deopotrivă martor şi participant.

Cărţi şi autori

O ediţie de excepţie

Tudor NEDELCEA

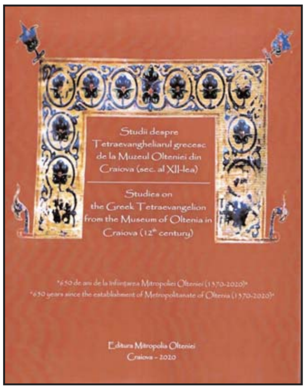
Festivalul de literatură transdanubiană, iniţiat şi organizat de Biblioteca Judeţeană „Alexandru şi Aristia Aman" din Craiova, a adus în prim-planul atenţiei o carte de excepţie: *Studii despre Tetraevangheliarul grecesc de la Muzeul Olteniei din Craiova (sec. al XII-lea),* apărută sub egida Mitropoliei Olteniei, Muzeului Olteniei şi a Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii din Craiova la Editura Mitropoliei Olteniei, în 2020. Autorii acestor studii bilingve (română, engleză) sunt patru tineri care surprind prin acribia ştiinţifică: Ion Reşceanu, Mihai Ciurea, Carmen Bălteanu, Ion Sorin Bora, traducerea în limba engleză aparţinând Alinei Reşceanu. O spunem din capul locului: este o lucrare de excepţie, apărută în condiţii grafice tot de excepţie, de o utilitate ştiinţifică de netăgăduit. Tinerii autori fac parte din catedra de studii biblice şi o asemenea întreprindere de editare şi studierea profundă a textului este apanajul unei instituţii de profil academic; tinerii universitari Ion Reşceanu, Mihai Ciurea, Carmen Bălteanu şi Ion Sorin Bora şi-au demonstrat prin această carte vocaţia de cercetători autentici şi ne oferă speranţa că studiile biblice şi cele privind „critica textelor şi tehnica ediţiilor" (ca să-l cităm pe Demostene Russo) au un viitor asigurat.

Cartea a fost lansată la Muzeul Olteniei, despre valoare şi necesitatea editării pronunţându-se Florin Ridichie şi Lucian Dindirică, directorii Muzeului Olteniei, respectiv al Bibliotecii „Alexandru şi Aristia Aman".

Tetraevanghelianarul grecesc din secolul al XII-lea se află la Muzeul Olteniei, manuscrisul fiind studiat până acum sporadic, consemnat doar în cataloage.

Restaurarea excelentă a acestui manuscris de către Muzeul Olteniei în 2012 a dat posibilitatea unor vaste şi profunde investigaţii teologice. „Altfel spus, scriu autorii în «Argument», iniţiativa noastră are menirea de a deschide calea unor posibile proiecte de cercetare amănunţită a manuscrisului, care să crească semnificativ nivelul de înţelegere şi valorizare ştiinţifică a acestuia în rândul celorlalte manuscrise greceşti ale Noului Testament." În opinia celor patru cercetători, manuscrisul, foarte preţios şi rar, cu valoare patrimonială, ar proveni din „mediul eclezial local, ilustrând nivelul de interferenţă ridicat pe care l-a avut în trecut Mitropolia Olteniei cu lumea greco-bizantină".

Istoria de peste 650 de ani a Mitropoliei Olteniei (de fapt, de la înfiinţarea Mitropoliei Severinului, ca a doua instituţie ecleziastică din Ţara Românească), consemnează şi alte lucruri similare între *Evangheliarul* editat de primul mitropolit al Olteniei, Antim Critopol, şi *Tetravangheliarul* slavon îngrijit de Sfântul Nicodim de la Tismana; pe aceste meleaguri era, cum adevereşte IPS Irineu, arhiepiscopul Craiovei şi mitropolitul Olteniei (care scrie un „cuvânt de binecuvântare" pentru editarea acestui manuscris), „un mediu febril de credinţă, fundamentat pe cunoaşterea şi pe mărturisirea adevărului în duhul Sfintei Scripturi". „Vechile manuscrise ne oferă – întăreşte IPS Irineu, eminent profesor la Teologia craioveană, pe de o parte, posibilitatea de a ne hrăni spiritual şi de a ne întări în credinţă din cuvântul Scripturii cât mai aproape de forma sa originală, iar, pe de altă parte, ne dă prilejul să descoperim acea lume a comunităţii ecleziale care transformă cuvântul Scripturii prin intermediul vieţii sale liturgice, într-o experienţă profundă de cunoaştere a unui Dumnezeu viu şi personal". Mai ales în zilele noastre, aş completa, când asaltul asupra creştinismului a luat forme agresive, inexplicabile şi intolerabile.

Conform descrierii din *Buletinul de analiză* întocmit de restauratorii Muzeului Olteniei (investigator chimist, Marinela Dinu), *Tetraevangheliarul* este scris la Constantinopol, în greaca veche, şi cuprinde textul celor patru Evanghelii: ale lui Matei, Marcu, Luca şi Ion. Este scris pe un pergament din piele de viţel prelucrat spre a putea fi scris pe ambele feţe, este legat în piele şi conţine 293 de file. Prima filă din cele patru Evanghelii are frontispicii cu foiţă de aur şi coloranţi naturali, vegetali, cu o cromatică vie, cu jocuri albastre, verzi şi nuanţe de roşu. Dimensiunea: 25,5 × 20,7, cu o grosime de 10 cm.

Cei patru autori şi-a departajat studiile. Ion Reşceanu face *Analiza codicologică şi paleografică a manuscrisului,* Mihai Ciurea analizează *Textul biblic al manuscrisului: consideraţii generale,* Carmen Bălteanu studiază *Catena: note introductive la textul exegetic al manuscrisului,* iar Ion Sorin Bora întreprinde un excurs asupra *Manuscriselor minuscule bizantine ale Noului Testament.* Volumul se încheie cu o bogată bibliografie, anexele cuprinzând Fişa de restaurare a manuscrisului şi Buletinul de analiză, demonstrând publicului (avizat sau neavizat) cât de migăloasă, dar utilă este munca de restaurare a valorilor patrimoniale de pe teritoriul ţării efectuată de restauratori profesionişti.

Nu voi intra în detaliu asupra celor patru studii ce însoţesc textul de bază al *Tetraevangheliarului.* Transcriem doar opinia mitropolitului Irineu al Olteniei: „Apreciem acest demers ştiinţific de cercetare a Tetraevangheliarului grecesc de la Muzeul Olteniei, concretizat în volumul de faţă". Aprecierea vine de la un renumit teolog, bucuros că are drept colaboratori asemenea tineri cu aplecare spre cercetare.

Notele de subsol, vasta bibliografie consultată, acurateţea stilului celor patru cercetători craioveni ne îndreptăţesc să afirmăm că sunt autorii unei cărţi de o valoare deosebită, elaborată cu acribie ştiinţifică, dar şi cu dragoste de carte şi mai ales de Cartea Sfântă. Parafrazându-l pe Tudor Arghezi, scriem şi noi: Carte, cinste celor care te-au scris şi împodobit aşa frumos.

În anii '90 la Chişinău mulţi aveau teamă că poetul Victor Teleucă va da un imn naţional. Temerile s-au adeverit. Victor Teleucă a creat *Imnul Pământului Dac,* incluzându-l în poemul *Decebal.* Iată-l: *Din tragica luptă/ Pe viaţă şi moarte/ Aici, pe pământul carpatic bătrân,/ Se născu o baladă –/ Poporul român,/ Care porni prin furtuni mai departe,/ Fie să-şi fie pe sine stăpân/ Pe un picior de plai, pe-o gură de rai./ Asta ni-i istoria-n zbor/ Scrisă cu lacrimi şi dor,/ Cu vârf de sabie-aprins/ Un cântec prea trist,/ Prea trist şi aprins,/ Frumos şi numai al nostru./ Pe-un picior de plai,/ Pe-o gură de rai.*

Revenim la volumul lui Th. Codreanu. *Un Don Quijote basarabean* e titlul eseului despre Dumitru Matcovschi. Întreaga operă a scriitorului e străbătută ca un fior de cuvântul Basarabia, minunata şi batjocorita lui Dulcinee pe care o iubeşte la fel ca pe mama, femeia, glia, limba română, omenia, viaţa, doina, aurul solar de pe coline, pe Eminescu, pe Alexe Mateevici, pe Bacovia. La 19 noiembrie 1986 el scria uimitorul poem *Basarabia: trecută prin foc şi prin sabie,/ furată, trădată mereu/ eşti floare de dor Basarabie,/ eşti lacrima neamului meu.*

Criticul huşean identifică la Anatol Codru o poetică a pietrei, care ar merita un studiu aparte. Ceea ce impresionează la Anatol Codru, precizează Theodor Codreanu, e lipsa stângăciilor observabile la mulţi poeţi basarabeni. Versuri precum: *Şi-acolo-i departe,/ Acolo-n adâncuri, acolo la piatră,/ Şi tot ce vă las, de preţ şi mai bun,/ e piatra de casă,/ Or, lumea se trece, dar piatra rămâne/ cu tot ce-i a lumii-în mine şi-n tine,* amintesc, menţionează Theodor Codreanu, de cele mai bune versuri ale lui Radu Gyr, fără ca Anatol Codru să-i fi cunoscut poezia.

Autorul s-a referit şi la o personalitate de anvergură naţională şi europeană a Basarabiei cum este acad. Mihai Cimpoi. Studiul este bazat pe *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia.* Th. Codreanu argumentează că Mihai Cimpoi dovedeşte o deosebită capacitate de construcţie epică şi de portretizare plastică a unor personalităţi, iar toate acestea se datorează faptului că, pe intenţia de urmare a modelului călinescian se interpune viziunea proprie, şi anume, calea mitipo(i)etică şi ontologică, elemente constitutive cerute de chiar condiţia specială a evoluţiei fenomenului basarabean. Dacă mitopo(i)etica i-a fost relevat de substanţa arhetipală a operei autorilor cercetării, dimensiunea ontologică a criticii sale fusese deja pregătită şi experimentată prin studiile dedicate lui Eminescu, în primul rând coroborate cu influenţe din gândirea lui Blaga, Noica, Heidegger, autorul apelând deopotrivă la conceptele şi judecăţile de valoare ale altor istorici şi critici literari români, de la Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu până la Tudor Vianu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu sau Ion Negoiţescu.

Pe lângă exegeza propriu-zisă, menţionează Theodor Codreanu, Mihai Cimpoi l-a adus pe Eminescu în Basarabia în câteva ediţii: opt volume masive, cu opera integrală, la Editura Gunivas din Chişinău, şi o altă ediţie în zece volume la Editura Litera Internaţional. Pe lângă acestea, a mai creat două instituţii de major interes funcţional: Centrul Academic Internaţional Mihai Eminescu şi Congresul Mondial al Eminescologilor.

În viziunea lui Th. Codreanu, nota specifică a creaţiei lui Nicolae Dabija, liderul generaţiei '70, denumită *a ochiului al treilea,* e modalitatea chiasmatică. Metafora, comparaţia, chiasmul, paralelismul sintactic, repetiţia, anafora, epifora devin figuri frecvente la nivelul scriiturii. Exemplu: *Zburând, nemaiştiind că zbori,/ Murind, nemaiştiind că mori.*

Criticul vede în Nicolae Dabija o personalitate complexă a literaturii româneşti din Basarabia, poet în vocaţia lui fundamentală, publicist formator de conştiinţă naţională, povestitor şi romancier de succes, eseist şi creator de reviste de prim-plan, grafician romantic şi orator de profundă rezonanţă comunicativă, caracter dârz şi cunoscător al tainelor limbii române, membru de onoare a Academiei Române, tradus în vreo douăzeci de limbi, un autentic moştenitor al testamentului spiritual şi naţional lăsat de Grigore Vieru.

O cultură capabilă să producă spirite critice ca Andrei Ţurcanu, scrie Th. Codreanu, are viitor, oricât de jos ar ajunge disperarea ultimelor generaţii. El posedă scepticismul constructiv al unei minţi disociative penetrante, echilibrate, totodată, degajând un anume tragism fiinţial care-l recomandă pentru realizări culturale în măsură să depăşească provizoratul, care pândeşte o mare parte din literatura basarabeană. El aduce la zi, interdisciplinar şi transdisciplinar, o formulă a criticii totale de sorginte călinesciană, contextuală, estetică, sociologică şi ontologică, în acelaşi timp. În ipostaza de poet, Andrei Ţurcanu creează capodopere precum *Cămaşa lui Nessos, Ieşirea se amână.* „E tot ce am găsit mai viu şi mai tragic în lirica basarabeană a ultimului deceniu", remarcă Th. Codreanu.

Volumul *Scriitori Basarabeni* de Theodor Codreanu merită citit şi studiat cu atenţie.

Vecina mea, Africa

Comunalismul, între tradiţie şi modernitate

Nicolae MELINESCU

Pe măsură ce istoriografia şi antropologia africană sunt abordate mai frecvent şi cu tot mai evidentă competenţă de către cercetătorii africani, devine evident faptul că a existat şi s-a dezvoltat în timp o filosofie africană bogată. Punerea sub semnul îndoielii a unei asemenea constatări înseamnă aruncarea în calea dubiului nemotivat a înseşi personalităţii şi a existenţei Africii ca entitate definitorie pentru umanitate, în ansamblu. Gândirea şi gnoseologia sub-sahariană în speţă au un caracter multidirecţional, ca parte a *comunalismului* prin care originarii africani şi-au exprimat sentimentele şi trăirile în comuniune unii cu alţii şi au dezvoltat valori culturale bazate pe relaţii strânse între indivizii dintr-un anumit mediu socio-cultural. Meandrele şi rafalele globalismului nu îndepărtează prea mult Africa sub-sahariană şi comunalismul african de cursul principal al evenimentelor, tocmai datorită stabilităţii şi consistenţei sale date de sintetismul şi baza faptică pe care a fost acumulat.

Una dintre deosebirile fundamentale ale africanismului faţă de individualismul european este filosofia existenţei africanilor care spun „eu exist, pentru că existaţi voi", total opusă europeanului „eu gândesc, deci eu exist"! O explicaţie poate fi dată de condiţiile naturale ale celui de-al doilea mare continent al planetei: arşiţa deşertului, capcanele pădurilor tropicale şi ecuatoriale, ameninţările brusei/savanei/veldului, catastrofele naturale – inundaţii, secete prelungite, valuri de lăcuste. În faţa lor, individul singur şi izolat este complet vulnerabil şi numai asocierea în familii, sub-clanuri, clanuri, triburi sau etnii poate da şansa supravieţuirii individuale într-o colectivitate solidară. Este o stare de fapt care i-a conferit comunalismului african particularităţi total diferite de cel european, comunalism acceptat ca o filosofie politică şi sistem economic care integrează proprietatea comună în confederaţii ale unor comunităţi strict localizate şi independente.

Formele sale de manifestare europeană se întind de la comunele asociate din nordul Italiei în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, la profeţii Zwicau, în secolul al XVI-lea, la colonia Plymouth din America în secolul al XVII-lea, până la coloniile hippy, gen Cristiania din Copenhaga anilor 1970. Ca temă de cercetare, comunalismul modern european a fost plasat în vecinătatea anarhismului, a socialismului utopic şi chiar a comunismului cu care nu se confundă.

În Africa, această filosofie existenţială, puţin studiată, a mers odată cu timpul istoric, evidentă în diferite etape şi în diferite părţi ale Africii, în special în regiunile sub-sahariene. Olúfémi Táívò, de la universitatea americană Cornell a sintetizat variabilele termenului de bază („Against African Communalism", *Journal of French and Francophone Philosophy,* Vol. XXIV, No. 1 (2016)). *Comunalismul ontologic:* existenţa în comunitate înseamnă starea naturală a fiinţei umane eminamente socială. Omul izolat de semenii săi este un ne-om. *Comunalismul metodologic* este un model explicativ cu ajutorul căruia analizăm activităţile umane din perspectiva comunităţii. *Comunalismul axiologic* analizează fenomenele sociale, instituţiile şi comportamentul uman în funcţie de cât de bine sau cât de rău acesta reflectă şi încorporează procedurile care duc la progresul comunităţii şi-i fac pe oameni să devină membri cât mai valoroşi.

În exerciţiul practic, văzute unitar, procesele socio-politice africane au explicat în parte mişcările de preferinţă ale unor regimuri post-coloniale către partidul unic dominant, ca formă atavică a comunalismului care atribuie, determină şi echilibrează valori cu caracter normativ. Ideea comunalismului, într-o accepţiune generică şi într-un sens larg, a devenit o temă comună, dominantă, şi chiar o particularitate a culturii sub-sahariene, care-şi are originile în însuşi modul de viaţă african. Ceea ce nu înseamnă că persoana ca atare dispare, se contopeşte cu mediul uman în care trăieşte. „Analiza relaţiei dintre comunitate şi individ, în gândirea africană, arată că acesta îşi are propria rădăcină şi nu este absorbit total de către grup. În consecinţă, individul îşi păstrează anumite drepturi, libertăţi şi autonomie în interiorul grupului, dar nu poate să ignore necesitatea şi realitatea grupului. Faptul că există în acelaşi spaţiu cu alţii conduce la relaţii, la interacţiune, ceea ce influenţează şi chiar formează dezvoltarea individului, astfel încât acesta reuşeşte să se acomodeze cu grupul şi să vieţuiască în interiorul lui." (Polycarp Ikuenobe, *Philosophical Perspectives on Communalism and Morality in African Traditions,* Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford, 2006)

O bună parte din elementele comune promovate ca fiind tipice pentru cultura africană nu sunt strict, predominant sau unic africane, chiar dacă sunt raportate la o singură perioadă bine definită. Influenţa arabo-musulmană, tot mai manifestă pe continentul negru după secolul al IX-lea, contactul cu europenii – sporadică după secolul al XV-lea, copleşitoare după

secolul XVIII-lea, au modificat acele specificităţi pur sub-sahariene, pierdute sau sublimate de-a lungul timpului. Punerea în opoziţie a occidentalilor cu africanii nu reuşeşte să elimine variabilele imprevizibile, dat fiind că şi europenii au resimţit o influenţă africană asupra individualismului lor tipic. În plus, modalitatea analizei este încă împovărată de moştenirea antropologiei distorsionate a colonialismului. După ce islamul a influenţat principiul legitimităţii unui suveran asupra unei comunităţi, comunalismul originar a suferit influenţe şi chiar transformări, supus unui tip de vasalitate externă. Un posibil exemplu medieval este Imperiul Òyó, aflat în zona graniţei comune dintre Benin şi Nigeria de azi, cel mai întins stat yaruba în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Datorită întinderii sale, a devenit o entitate multi-etnică, ce aduna sub acelaşi suveran triburi cu convingeri, tradiţii şi valori complementare şi chiar opuse. Dar ierarhiile interne, aristocraţia şi monarhia supravieţuiau folosindu-se de diviziunea muncii într-o societate tradiţionalistă, în care practicile şi relaţiile comunaliste se regăseau pe fiecare palier social sau economic. Odată intrat în declin, regatul a cedat influenţelor imperiului vecin, Dahomey, şi presiunilor comercianţilor arabi.

O asemenea personalizare originală face ca practicile comunaliste sub-sahariene să nu fi pătruns chiar la începutul cuceririlor coloniale ca parte a istoriei filosofice a Occidentului, ci mult mai târziu, odată cu primele manifestări ale naţionalismului local şi ale mişcărilor de eliberare socială şi, ulterior, naţională.

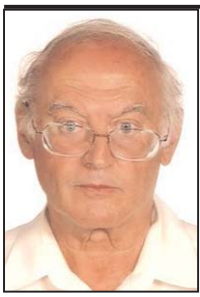
O analiză amănunţită a întregului sistem comunalist poate să genereze o viziune amplă asupra sa, bazată pe experienţele trăite de africani. Din această poziţie, comunalismul devine un domeniu de interes al africanilor pentru că furnizează o bază conceptuală şi raţională plauzibilă pentru explicarea realităţii şi a acumulărilor din culturile africane, chiar a propriei lor identităţi în vârtejul influenţelor occidentale. (Joseph M. Nyasani, „The Ontological Significance of 'I' and 'We' in African Philosophy", în H. Kimmerle, ed., *We and Body; First Joint Symposium of Philosophers from Africa and the West, Atlantic Highlands,* Grunner, 1989)

Comunalismul modificat de influenţele exterioare, maturizat de-a lungul propriei evoluţii istorice a devenit un vector de acţiune în arsenalul sub-saharian de idei folosit ca să răspundă supremaţiei albitudinii, care a încercat să denigreze şi să minimalizeze importanţa africanilor în practicile politice şi sociale globale. Din asemenea tendinţe de afirmare au apărut variante personalizate, încercări de universalizare a experienţei societăţilor sub-sahariene prin lansarea unor punţi conceptuale spre curente şi şcoli de gândire foarte populare. Léopold Sédar Senghor, poet, om de cultură, politician şi primul preşedinte al Senegalului independent (1960–1980), un adept înfocat al unei variante locale de socialism, a încercat să dovedească faptul că originile doctrinei comunaliste, cultivată în stil şi accepţiune proprii în Europa modernă, se regăsesc în trecutul african şi de aceea ar fi fost mult mai adecvat ca regim de guvernare decât sistemele individualiste, capitaliste importate din Europa pe timpul dominaţiei marilor puteri coloniale. (Taiwa Olufemi, „Legal Positivism and the Legal Tradition: a Reply", *International Philosophical Quarterly,* XXXV, 2, 1985) Senghor a insistat să-i deosebească pe africani nu numai de europeni ca punct de plecare pentru evidenţierea a ceea ce el dorea să omagieze ca geniu african şi capacitatea acestuia de reconstrucţie a ţărilor continentului după experienţele devastatoare ale sclaviei, ale negoţului cu sclavi, ale islamizării, ale creştinării, ale cuceririlor şi ale ocupaţiilor extra-continentale. (Léopold Sédar Senghor, *On African Socialism,* Pall Mall Press, London, 1964) Expunerile lui Senghor aveau un caracter exemplar pentru ca să le demonstreze generaţiilor post-coloniale căile şi capacitatea societăţilor independente de reconstrucţie şi de abordare creativă a proceselor ample de reformă.

Experienţa personalizată a sub-saharienilor a condus uneori la concluzia superficial argumentată că societatea neglijează individul, ceea ce ar trebui să caracterizeze comunalismul prin preponderenţa grupului în faţa individului. Acesta este receptat doar ca persoană atunci când acţionează şi se manifestă ca parte a unui grup. În cazul în care se emancipează ca individ independent de grup, care-şi proiectează fiinţa în afara acestuia, identitatea sa se topeşte. Ca persoană, ca fiinţă umană, oricare individ nu este cu nimic diferit de ceilalţi. În schimb, fiecare comunitate, indiferent de dimensiuni, dispune de propria individualitate care o caracterizează şi-i conferă un grad de unitate. Este o constatare care subliniază un adevăr comunalist african: când societatea ignoră individul, când îl copleşeşte cu valoarea asocierii membrilor săi, ea devine inferioară propriului statut de grup consistent constituit, îşi declină consecvenţa în faţa preferinţelor mulţimii, îşi anulează personalitatea şi devine o masă maleabilă la dispoziţia capriciilor unora sau a tuturor membrilor. Demersurile de consacrare a individului ca element constitutiv fundamental al comuniunii nu trebuie să depindă de o afirmare expozitivă, potrivit căreia individul trebuie să se supună totdeauna grupului. În schimb, eventualele contradicţii trebuie să alimenteze un mecanism de mediere pentru depăşirea lor. „Afirmarea intereselor trebuie să se bazeze pe raţionamente solide. Aceasta este modalitatea de recunoaştere a legitimităţii diferenţei dintre indivizi pe care comunaliştii au demonstrat că ar conta pentru ei". (Olufemi, *op. cit., loc. cit.*)

→

Orizont SF

Inteligenţă şi subtilitate

Mircea OPRIŢĂ

Ovidiu Pecican ilustrează cu tact şi discreţie SF-ul generaţiei „optzeciste" din secolul XX, sau ceea ce s-a numit la un moment dat „Noul Val" din anticipaţia românească. S-a născut la 8 ianuarie 1959, în Arad, având în acte prenumele Ovidiu Coriolan, cu care a şi semnat în câteva rânduri. A absolvit Liceul „Miron Constantinescu" din localitatea natală, apoi Facultatea de Istorie-Filosofie a Universităţii din Cluj-Napoca. În studenţie a fost redactor la publicaţiile *Napoca universitară* şi *Echinox*. Şi-a început cariera didactică în oraşul Lipova din judeţul Arad, transferându-se ulterior la Cluj-Napoca, unde activează în învăţământul superior, la Facultatea de Studii Europene a Universităţii clujene. Debutul editorial şi l-a făcut cu nuvela fantastică *Vânătorul de umbre*, în volumul colectiv *Gustul livezii* (Editura Facla, 1985). Şi-a reconfirmat calitatea de scriitor printr-o proză de mai largă respiraţie, publicată independent, romanul *Eu şi maimuţa mea* (1990) şi un volum de interviuri cu Nicolae Breban, *O utopie tangibilă* (1994). A scris proză, poezie, teatru, studii de teorie şi istorie literară, precum şi cărţi de istorie propriu-zisă. Între acestea din urmă: *Cultură şi societate în epoca modernă* (1993), *Studii de istorie a Transilvaniei* (1994), *Viaţă privată, mentalităţi colective şi imaginar social în Transilvania* (1995), *Nobilimea română din Transilvania* (1997), *Troia, Veneţia, Roma. Studii de istoria civilizaţiei europene* (1998), *Incursiuni în opera istorică a lui Gh.I. Brătianu* (1999), *Spiritualitate transilvană şi istorie europeană* (1999), *Între cruciaţi şi tătari. Creştinătate occidentală şi nomazi în Europa central-sud-estică* (1204-1241). Împreună cu Alexandru Pecican a scris libretul operelor rock SF *Expediţie în Crocobauritania* (1983) şi *Razzar* (1984), ambele pe muzică de Constantin Császár, primele lucrări de acest tip în cultura română. Fragmente din creaţiile respective s-au transmis pe programul III al postului de radio Bucureşti, în emisiunea lui Dan Ursuleanu, „Exploratorii lumii de mâine". Anticipată printr-un început de serial în *Vatra* de la Târgu-Mureş, *Razzar (istoria secretă a copilăriei)* s-a publicat sub formă de roman la Editura Nemira, în 1999. A colaborat la publicaţiile SF din Timişoara (*Paradox, Helion, Biblioteca Nova*), precum şi la reviste literare din domeniul mainstream (*Tribuna, Steaua, Echinox, Vatra, Familia, Contemporanul, Cronica* şi altele). La constituirea fandomului românesc a participat în calitate de membru fondator al grupărilor „Alphaville" din Arad (1980), „Aergistal" din Cluj (1982) şi „Victor Papilian" (1983) din aceeaşi localitate. Mai multe povestiri i-au fost premiate în concursurile de profil: *In a gada da vida* (premiul I la revista *Helion,* Timişoara, 1981), *Amnezia de siguranţă* (menţiune şi premiul special CUASC la cea de-a XI-a Consfătuire pe ţară a cluburilor SF – RomCon 1981, Iaşi). Romanul *Razzar* a fost încununat cu premiul Nemira pe anul 1998, ceea ce a şi determinat publicarea lui sub formă de carte.

Scriitor harnic şi totodată meticulos, autorul a investit, cum se vede şi din ampla sa bibliografie, o remarcabilă energie în subiecte aparţinând preocupărilor sale didactice, acestea dedicate istoriei Transilvaniei şi medievisticii central-europene. Scrieri ca *Realităţi imaginate şi ficţiuni adevărate în evul mediu românesc* (2002), *Originile istorice ale regionalismului românesc* (2003), *Istoria de sub covor. Dezbateri istoriografice* (2013), ni-l prezintă pe Ovidiu Pecican în postura de interpret al unor aspecte delicate şi mereu controversate din istoriografia naţională, explorările sale corectând în sensul documentului reevaluat prejudecăţi curente, moştenite din repertoriul politizat al ideologiei comuniste. Deschiderea istoricului spre contextul european produce angajări fără echivoc, pentru care pot fi citate cărţi precum *Europa – o idee în mers* (volum multiplu reeditat), *România şi integrarea europeană* (ediţie în engleză), precum şi antologia intitulată *Europa în gândirea românească inter-belică* (2008). Întrucât opiniile istoricului preferă originalitatea izvorâtă din documentul cercetat cu o acribie neinfluenţată de prejudecăţile politice şi naţionaliste deja puse în circulaţie de interpretări anterioare, ele i-au fost întâmpinate în repetate rânduri cu obiecţii adesea vehemente. Deşi înclinat mai degrabă spre reţinere şi discreţie, istoricul nu ezită totuşi să răspundă la atacurile menite să-i discrediteze probitatea ştiinţifică şi dreptul la propriile opinii, chiar dacă, acestea din urmă, sunt formulate distinct faţă de modul tradiţional de comentariu istoric. Polemicile sale vizează, bunăoară, un nou tratat de istorie a României publicat de Academia Română începând din 2002 sub coordonarea lui Dan Berindei şi Virgil Cândea, scriere căreia i se reproşează viziunea naţionalistă şi forţările de etică dincolo de ceea ce ar permite documentul istoric. În altă polemică ţine partea unui grup de intelectuali (Radu Ioanid, Michael Shafir, Laszlo Alexandru, Andrei Oişteanu) care descopereau antisemitism şi negarea holocaustului în romanele lui Paul Goma privitoare la implicarea Basarabiei în cel de-Al Doilea Război Mondial. În fine, dar cronologic vorbind în primul rând, o polemică înfruntă atacurile cercurilor ultranaţionaliste, venite în epocă dinspre Partidul România Mare, căruia – între altele – o observaţie privitoare la grosimea şi senzualitatea buzelor lui Burebista din imaginea cultivată în mod tradiţional în manualele de istorie le părea o ironie sfidătoare, capabilă să compromită un manual alternativ în al cărui colectiv de autori figura şi Ovidiu Pecican.

Pentru domeniul SF, de interes este romanul *Razzar,* unde cei doi veri Pecican îşi propun o tratare simbolică şi totodată poetică a motivelor, de regulă paradoxale, ale genului. Scrierea este pregătită însă de o sumă de schiţe şi scurte povestiri risipite de ambii autori prin revistele la care colaborau şi unde fiecare „îşi făcea mâna" pentru opera semnată în comun. Astfel, Ovidiu Pecican abordează genul din perspectiva unei anticipaţii tandre, de o duioasă ironie. Întâlnim de regulă tablouri fragmentare, sugestii, desen parţial. Imaginile fug, ca şi cum ar fi înregistrate pe feţele translucide ale unui poliedru rotit. Proximitatea fantasticului se simte, ca şi o oarecare tiranie a lecturilor borgesiene. Pentru a ne sugera, într-o galerie personală de animale miraculoase, „umbriul", autorul face apel în chip strategic la o întreagă bibliografie apocrifă, de la vechii chinezi şi până la mărturiile cosmonauţilor viitorului:

„Vânătorii din Polinezia îl amintesc în miturile lor de iniţiere, numindu-l «kikluanalhuptlan», adică «cel-ce-marchează-trecerea-timpului». El se identifică cu aburul rămas pe urmele ceţii şi cu norii joşi ce ating poalele munţilor. În gândirea lor mitică, umbriul are proprietatea de a-l maturiza, de a-l îmbătrâni chiar pe cel învăluit de el. Dintre anticii europeni latinii vorbesc despre această făptură ca despre bătrânul invizibil cu trup de şarpe şi aripi de liliac, care se încolăceşte în jurul oamenilor încercaţi de griji, luându-şi apoi zborul şi ducându-i în regatul deplinei uitări (Iulius Gaius Crepidus – *Călătorie prin Italia*). La chinezi umbriul se întrupează din fuioarele de fum ce se ridică de la focurile aprinse de oamenii de prisos. El are chipul unui dragon unduitor a cărui ţeastă îşi schimbă expresia în orice clipă. Pe zmeele ridicate de copii la sărbători e reprezentat ca o mască tragică înnegrită. I se atribuie puterea de a măcina totul, căci e numit şi «animalul sfânt al Timpului». Ho-nan (Timpul) e reprezentat cel mai adesea călare pe umbriu. In-Han-Ceo spune că marele zid chinezesc a fost ridicat sub ocrotirea acestei făpturi. Vechii români îl cunosc la rându-le şi se feresc de aceea să lucreze în jumătatea de oră în care soarele se află fix deasupra creştetelor lor. Ei cred că dacă ar face-o, umbriul ar putea pătrunde în ei, înstăpânindu-se asupra lor. La vechii români umbriul apare sub chipul propriei lor umbre. Dispariţia acesteia înseamnă pentru ei «tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte», adică o imortalitate nedorită, ca tot ce rămâne în afara firescului. În ceea ce priveşte stricta noastră contemporaneitate, astronauţii vorbesc despre umbriu în mod contradictoriu, definindu-l drept: «un gaz difuz, cenuşiu» (Duns Vermont – Apolo 453), «o colonie omogenă de particule» (S.S. Kinski – Soiuz-213). Se susţine că umbriul mijloceşte călătoriile în timp şi călătoriile «în oglindă» – cum s-au definit deplasările în dimensiunea a noua, nu prea bine cunoscute încă. Dispariţia lui Kenji Katayama a fost pusă de ceilalţi membri ai echipajului «Simex 9-BC» pe seama umbriului. Nu se cunosc condiţiile în care se produce materializarea lui."

Subtilităţi inteligente intră şi în compunerea „rolfului", cu metamorfozele sale de o agreabilă bizarerie care îl transferă din aparenţa minerală către starea de „animal de călătorie", folositor, ni se spune, în educarea preconştientă a copiilor şi în pregătirea lor pentru viaţă. Dacă în schiţe imaginaţia generică nu e foarte bogată, în schimb, poezia unor nuclee tematice cu impact cultural nu trece nefructificată. Victimă a unei experienţe efectuate asupra timpului, simbolicul personaj Bipp traversează secvenţe întâmplătoare din lumile paralele celei care l-a expulzat (*Dispariţia continuă*). Un banal apartament de bloc interfereazǎ cu spaţiile exotice ale fanteziei, pe când naratorul îşi descoperă puteri ascunse: „Iau în mână un ciob şi, pentru o clipă, văd cum din ochi îmi ţâşneşte lumina" (*Zeul*).

→

Păstrarea propriei identităţi comunaliste în faţa globalismului acaparator, dezlănţuit de uni-multipolarismul noului mileniu şi secol a provocat concesii care au subminat tocmai originalitatea sub-saharienilor. Mai liberale sau mai conservatoare, autorităţile actuale au aplicat politici care nu consolidează valorile comunaliste africane care să le ofere locuitorilor continentului posibilitatea de a-şi urma dorinţa pentru un trai comunalist cu costuri acceptabile. Guvernele din ţări dominate de individualism fac suportabile preţurile unui anumit trai individualist. Alternativa oferită comunalismului reprezintă o disociere ineficientă faţă de tradiţie, dar această disociere este condiţionată economic, social şi relaţional. Pentru că Africa sub-sahariană a renunţat odată cu abandonarea clubului dictatorilor – noii patriarhi ai tinerelor state independente – şi la filtrarea raţională, conform propriilor interese, a doctrinelor şi propunerilor extra-continentale. O evaluare directă care-i respectă pe sub-saharieni şi modul în care ei îşi organizează viaţa este condiţionată de realitatea imediată şi de evenimente cu puternic efect la nivel individual şi social.

În peisajul globalist, comunalismul poate să pară mult prea african ca să rimeze cu modernitatea individualismului şi excepţionalismului occidental. Dar comunitatea încă mai deţine în societăţile sub-sahariene un anumit gen, grad şi nivel al priorităţilor morale în faţa individului. În culturile africane comunalismul rămâne un sistem de concepţii, valori şi moduri de existenţă care nu poate să ocolească procesul de formare, educare şi chiar de îndoctrinare (pozitivă) cu scopul cultivării unor idei şi repere identitare. Atitudini comune morale cum ar fi grija faţă de semeni, răspunderile sociale sau ajutorarea altora sunt omniprezente încă în tradiţiile africane. Multe instituţii de practicare a acestor tradiţii sunt influenţate şi modelate de atitudinea şi principiile comunaliste. Este motivul pentru care organisme şi preocupări considerate personale în alte zone ale lumii, rămân pentru sub-saharieni de interes social datorită substanţei şi conţinutului lor comunitar.

De vorbă cu Victoria Rocaciuc

Raia ROGAC

Raia ROGAC: *Dragă Victoria, mă bucur că am făcut cunoştinţă chiar de Ziua Limbii Române. Născută într-o familie de intelectuali, Victor şi Natalia Rocaciuc, în oraşul Cernăuţi, cel mult iubit de Mihai Eminescu, nu prea ai zăbovit acolo, din cauza părinţilor, care au decis să-şi mute cuibul la Chişinău. În familie se vorbeau trei sau chiar patru limbi. Care ţi-a fost mai dragă şi de ce?*

Victoria Rocaciuc: Da, într-adevăr, dragostea pentru cunoaşterea şi studierea limbilor se cultivă acasă, în familie. Deşi, mică fiind, am fost înmatriculată la o grădiniţă unde se vorbea numai limba ucraineană, de bază au rămas pentru mine româna, rusa şi engleza. Sunt limbile care mă ajută să lucrez, să scriu şi să public articole ştiinţifice. Mă străduiesc ca şi copilul meu să le cunoască.

R.R.: *După câte am înţeles, părinţii chiar din adolescenţă ţi-au oferit libertatea de a-ţi alege ocupaţii preferate în afara orelor de studii. Ai participat la multe cercuri de tot felul până ce Şcoala de Arte te-a cucerit definitiv. Atunci ai înţeles că ai har sau acesta a fost descoperit de profesori, care te-au încurajat?*

V.R.: Pasiunile mele au fost creaţia artistică, studierea limbilor şi nu numai. Am fost eminentă în şcoală, recunosc că în primul rând graţie ajutorului şi insistenţei părinţilor, buneilor şi mătuşii mele. O bună perioadă trăiam toţi împreună. De la Şcoala de Pictură adesea veneam prea târziu, rămâneam şi în afara orelor, aşa e când eşti robul creaţiei de orice gen! Părinţii înţelegeau bine că dacă mă culc îndată, voi pleca la lecţii fără temele pregătite şi mă ajutau să le fac mai repede, treptat m-am deprins să fiu exemplară şi mai departe deja nu mai puteam altfel... Când a venit timpul să decid să continui studiile după clasa a noua, deoarece şcoala mea a fost desfiinţată în condiţiile anilor 1990, în familie s-a discutat dacă voi continua în altă şcoală până în clasa a 12-a sau voi face studii la colegiu. Deja absolvisem Şcoala de Arte Plastice „A. Şciusev" şi era firesc să continui studiile la Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală", mai cu seamă că prima mea profesoară, Roza Gamburgskaia, mi-a spus, chiar a şi scris pe chenarul unul desen: „Lucrările tale respiră, ele sunt vii. Această stare trebuie s-o păstrezi. Numaidecât să continui studiile mai departe!" Mi-a intrat cumva în suflet această idee, deşi înainte de intrarea la facultate le-am spus părinţilor: „Dacă nu trec concursul la Institutul de Arte (acum Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice – AMTAP) din prima încercare, voi deveni filolog". Mai mulţi profesori, inclusiv de limbă rusă (am mai primit un premiu şi la un concurs de engleză), îmi spuneau că scriu eseuri ca un critic literar. După cum am menţionat, limbile mă interesau la fel de mult şi nu-mi lua mult timp să-mi fac temele, le făceam cu uşurinţă, parcă jucându-mă... De fapt, mai mulţi profesori sperau că voi continua domeniul lor, chiar şi profesorul meu de sculptură, Victor Treakin... Şi nu-mi era simplu să decid, îmi plăceau mai mult obiecte şi uneori tocmai acelea pe care le înţelegeam mai greu, sau deloc. Dificultăţile, de asemenea, mă provocau. Îmi plăcea să urmăresc calea spre a găsi raţionalul, să ajung la un rezultat serios, deşi nu totdeauna eram sigură că va fi ceva bun. Profesorul meu Ghenadie Tâciuc mă avertiza că nu e un domeniu potrivit pentru o femeie şi, parcă sfidându-l, am îmbrăţişat artele plastice, la modul cel mai serios, de doctorat.

R.R.: *La Şcoala de Arte erai supranumită „micul Vrubel" pentru că îţi plăcea creaţia acestui artist simbolist sau pentru că îl imitai cu plăcere?*

V.R.: Aveam o diferenţă de vârstă nu prea mare cu mătuşa mea Elena Petrenco, care este muziciană şi profesoară de pian, ea mi-a fost mai degrabă ca o soră mai mare, multe sfaturi am primit de la ea. Colecţiona literatură despre orice artă, inclusiv artă plastică, apoi şi părinţii au început să-mi cumpere cărţi despre artişti plastici. Deci, aveam din ce alege. Vrubel mi-a plăcut mai mult. Îmi plăcea transparenţa culorilor, desenul, construcţia volumelor şi formelor, emoţiile pe care le provoacă acea stare complicată de trăire prin rupere, parcă, de sine. E o stare a schimbărilor socioculturale, interioare... S-ar părea straniu, dar judecam prea complicat fiind mică, abia acum sesizez.

R.R.: *Mi-ai povestit că ai avut un bunel care era pictor amator, poate că dragostea de pictură s-a transmis prin gene?*

V.R.: Când eram mică, bunelul îmi desena foarte mult, dar îmi desenau şi părinţii, chiar ambii. Doar treptat toţi au înţeles că deja nu mă pot ajuta şi eu pot face faţă singură tuturor obiectelor de studiu. Exemplul lor mi-a servit mult. În calitate de mamă, la început desenam copilului, apoi am văzut că are caracter şi reuşeşte mai bine. Profesia mă ajută să-i observ evoluţia, să fac pozele lucrărilor lui şi să-i ofer totală libertatea în sens creativ.

R.R.: *De unde însă dorinţa de cercetare, de pedagogie, de trinitate, cum afirmai într-o declaraţie, de Liric şi Asociativ?*

V.R.: De la bun început, din acea nesiguranţă în viitor, pe care le-am trăit în nouăzeci, când mulţi specialişti buni au părăsit ţara, inclusiv profesorii mei Roza Gamburgskaia, Vasile Moşanu ş.a. Specialitatea mea de la colegiu şi facultate e legată şi de profesorat, nu doar de pictură. Iar cercetarea artelor, de fapt, a unit ambele pasiuni, pentru limbi şi pentru creaţie.

R.R.: *Părinţii te-au susţinut în alegerea făcută?*

V.R.: Toţi apropiaţii mei întotdeauna m-au susţinut, rudele, apoi şi soţul, şi feciorul, deşi familia cere mult efort, oricum ea mă inspiră, aşa că simt susţinerea tuturor.

R.R.: *Băiatul, chiar dacă are doar zece ani, e un bun critic de artă…*

V.R.: Pentru că îi place foarte mult studiul artelor…

→

Alte povestiri încearcă să prindă note mai „dure", atenuate însă şi ele de un discret sentimentalism. Înainte de a se refugia în confortabila lor utopie naturistă, vizitatorii oraşului-muzeu au ocazia să trăiască senzaţii tari („Studiaţi pe viu eşantioanele noastre de moralitate coruptă!" invită reclama unui prospect turistic) într-un mediu reconstituit pentru ei de marionete umane „însufleţite". Ceea ce la Michael Crichton (*Westworld*) genera o aventură terifiantă, rămâne în *O zi* enunţat cuminte la nivelul unei idei SF. Absolvind pe o staţie-satelit cursurile de „supravieţuire" şi „reintegrare", tânărul din *Revelaţia* ajunge, printr-o „probă a dragostei", apt să reia misiunea civilizatoare pe un Pământ pustiit de războiul atomic. Totuşi, avertismentul crud, lansat în scopul unei maxime provocări emoţionale, nu pare să convină talentului lui Ovidiu Pecican. Şi asta chiar dacă îl regăsim într-o povestire (*Magazinul de tigri*), unde, spre a umple golul ecologic lăsat de dispariţia animalelor, diverşi afacerişti specializaţi în „bestializarea" oamenilor produc (ecou discret din *Insula doctorului Moreau* de H.G. Wells?) oameni-câini, oameni-gorilă, oameni-tigri din copiii vânduţi de familiile sărace cu descendenţi numeroşi.

În *Razzar*, construcţia SF se diversifică şi creşte în dimensiuni. Începută ca o *space-opera* clasică, lucrarea propune o antropogonie diferită de ceea ce ştim din cultura generală. Iar în lipsa unui consistent filon epic, interesul pentru obiectivele cosmice de amploare conduce curând la o premeditată complicare a formulei. Devenind „povestire în povestire", romanul înlănţuie fabule cu tâlc – mici basme de anticipaţie despre lumi ce nu cunosc moartea, până când nefericita stagnare în etern (motivul folcloric al tărâmului încremenit, paradisul biblic resuscitat) li se spulberă iremediabil, sub presiunea faptului accidental. Ca punct de pornire, romanul adoptă fără ezitare clişeul navei-planetoid din SF-ul clasic al unor scriitori anglo-saxoni redutabili, precum Arthur C. Clarke (*Întâlnire cu Rama*) şi Brian W. Aldiss (*Non-Stop*), ceea ce exclude perspectiva pur fantastică a universului imaginat aici, proiectându-l sub o perspectivă tehnico-ştiinţifică relativ clară.

Cadrul tehnicist este însă înşelător, întrucât „nimic nu prevesteşte miracolul" de după porţile sale. Stăpânit în numele „heteilor" dintr-o populaţie cosmică cvasi-necunoscută, spaţiul artificial e controlat într-un mod aproape ritualic de cei şapte Arhei însărcinaţi să vegheze pacea, instabilă totuşi (deşi „păruse veşnică şi de netulburat"), a universului propus iniţial de autori. În acest decor de statică tehnologie fericită, apare şi factorul unei disturbări majore: mesagerul cu aspect de cristal enigmatic (iarăşi un ecou din spectaculoasa imaginaţie a lui Arthur Clarke), reprezentând o inteligenţă absolut provocatoare a Cosmosului. Intervenţia cristalului are efectul ştiut din biblica întrupare a lui Adam din materie inertă, iar, odată săvârşit miracolul, restul aventurii lui iniţiatice se va compune, amalgamat, dintr-o treptată extindere a cunoaşterii sale fragmentare prin straniul paradis al navei-planetoid, precum şi dintr-o nestăvilită cascadă de coşmaruri unde realitatea şi memoria culturală tind să se amestece în scene mai mult sau mai puţin consistente; în orice caz, de o fluiditate care, nesupusă vreunei logici stringente, le permite să alunece lejer dintr-una în alta. În asemenea conjuncturi, de regulă desprinse de rigorile scrisului preponderent realist, personajele sunt marionete cu măşti detaşabile şi interschimbabile, iar tensiunile „trăite" de ele se subordonează unui joc al aparenţelor, aproape absurd.

În raport cu vechile canoane din SF, maniera aceasta alunecoasă de abordare a clişeelor genului este surprinzătoare. Unor linii clare şi sigure li se preferă continuu balansul instabil al imaginilor, transformările continue, salturile în nesiguranţă şi în imaginar. Impresia generală produsă de roman este a unui puzzle antrenat de la un capăt la altul într-un vârtej ludic care – aşa cum bine observa Lucian-Vasile Szabo într-un comentariu intitulat semnificativ „Cartea provocărilor SF" – pune serios la încercare răbdarea cititorului. Odată asumată, provocarea aceasta revelează o investiţie literară ambiţioasă, pe care acelaşi recenzent o descrie astfel:

„*Razzar* este o înşiruire de momente ale unor realităţi diferite, subsumate unui cadru existenţial coerent, deşi, evident, structurat cu legături niciodată devoalate (developate) până la capăt. Ludicul joacă un rol esenţial, în cel puţin două dintre accepţiunile sale: 1) jocul, atitudinea de neseriozitate glumeaţă, care dă contur fiecărei bucăţi (capitol) din roman; 2) jocul, preocupare serioasă, de construire a unor universuri, aşa cum este percepută ideea în *games theory* din contemporaneitate. Prima are o tentă probabilistică, fără aşteptări şi iluzii, adică ne jucăm şi vedem ce iese. Al doilea sens presupune rigoare şi tenacitate, strategii şi coordonare. Astfel, lumile imaginate de autori au propria lor consistenţă, însă se şi întretaie, cele mari intră în cele mici şi invers, au destine proprii ori evoluează împreună."

Roman speculativ, *Razzar* are dimensiunea sa poetică şi totodată suprarealistă care îl impune în anticipaţia noastră ca o experienţă, dacă nu singulară, în orice caz rară şi cu atât mai demnă de a fi menţionată pentru evoluţia genului la noi. Ca literat, Ovidiu Pecican nu mizează totul pe această dimensiune specială a creaţiei sale, însă şi alte proze, în bună măsură desprinse de filonul SF, optează pentru tehnici şi unghiuri de tratare din aceeaşi categorie a scrisului modern. *Eu şi maimuţa mea* confruntă o iubire pură cu mizeriile unui spital psihiatric din epoca Ceauşescu, iar *Imberia*, un alt roman, îşi trage seva din dilemele unui tânăr intelectual care parcurge complicata tranziţie de după căderea comunismului. Într-un interviu din 2003, autorul îşi mărturisea pasiunea pentru „giuvaeruri în proză": „...Nu mă resping deloc exerciţiile caligrafice nipone ale lui Yasunari Kawabata, Ryunosuke Akutagawa şi alţii". Mai multe cărţi de proză scurtă, *Clipuri* (2001), *Zilele şi nopţile după-amiezii* (2005), *Poveşti de umbră şi poveşti de soare* (2008), continuă predilecta înclinaţie a autorului spre schiţă, spre notaţia telegrafică şi de efect, iar pe de altă parte spre lirism şi ironie, ca modalităţi preferate de tratare a realităţii. Fiind o persoană extrem de activă şi în domeniul publicisticii culturale, după două iniţiative revuistice personale, lansate în anii din urmă (*La Mongolu* şi *Avalon*), lui Ovidiu Pecican i s-a încredinţat conducerea revistei *Steaua*, în ideea relansării acestei vechi publicaţii literare a Uniunii Scriitorilor pe coordonatele unui parcurs marcat de exigenţe actuale.

Ars longa...

R.R.: *Din 1988 şi până în 2018 ai intrat într-o cursă lungă de formare continuă, care a culminat cu doctoratul în studiul artelor cu tema* Ambianţa artistică din Republica Moldova. Anii 1940-1990 *şi monografia* Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000. *Cine au fost cei care te-au provocat?*

V.R.: Ideea a fost iniţiată mai degrabă de mămica mea, care a fost mereu alături şi pot să spun că a trăit cu mine tot demersul meu profesional. Deci, din start, a fost clar că în lipsa atelierului de creaţie (studioului) şi condiţiilor serioase de a mă dedica întrutotul picturii, a fost important să nu fac pauză mare, ci mai degrabă să găsesc loc şi spaţiu de aprofundare în domeniu. Cred că teoria mi-a oferit prilejul să conştientizez acest lucru, în sens practic şi artistic. Deci, chiar dacă nu pictez permanent, oricum analizez creaţia altora, cel puţin nu fac pauze în sens cognitiv.

R.R.: *Ce artişti plastici ţi-au răscolit sufletul în primii ani de carieră şi care sunt cei preferaţi acum?*

V.R.: Mi-a plăcut mult creaţia artiştilor care m-au promovat în domeniu: Ada Zavin, Glebus Sainciuc, Tudor Zbârnea, Timotei Bătrânu, Gheorghe Oprea, dar şi, desigur, a profesorilor mei. Totodată, creaţia artiştilor despre care am scris trece prin conştiinţa mea profesională, astfel pot să zic că spectrul meu de valori, cunoştinţe şi interese în domeniu se lărgeşte permanent.

R.R.: *Când ai avut primul vernisaj, prima expoziţie personală sau de grup?*

V. R.: Prima participare la o expoziţie a fost în 1992, o expoziţie republicană de creaţie a copiilor, cu concurs, am ocupat şi un loc, deşi nu s-a păstrat diploma, o am doar pe cea de participare. Am participat şi ca sculptor, iar profesorul Victor Treakin mi-a adus drept premiu o pungă mare plină cu culori de la Fondul Plastic al URSS, pe atunci să pictezi cu aşa materiale putea doar un membru titular al UAP. Am lucrat cu drag şi cu multă atenţie cu aceste materiale, le păstram, ţineam mult la ele. Unele le-am folosit deja la facultate, colegii credeau că pictez cu culori germane, dar ele erau sovietice... Prima personală am avut-o în 1995, la Biroul Relaţiilor Interetnice din Chişinău. Din 1999 particip la majoritatea expoziţiilor organizate de UAP. Particip şi în străinătate la expoziţiile colective, la concursuri, bienale etc.

R.R.: *Câte expoziţii personale ai reuşit să organizezi?*

V.R.: Am avut deja 19 expoziţii personale.

R.R.: *După câte am putut observa din CV, ai expus la început la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”.*

V.R.: Această personală a fost la finele studiilor din facultate, când criticul Tudor Braga mi-a organizat vernisajul, a citit CV-ul meu şi a observat că deja am articole ştiinţifice publicate, m-a invitat să lucrez la Centrul Expoziţional al UAP „C. Brâncuşi”, ca şef al serviciului de expoziţii şi documentare. Fiind studentă, am lucrat prin cumul, apoi jumătate de an am fost titulară, până la înscrierea la doctorat. Deci, subiectul temei de doctorat – ambianţa artistică şi activitatea expoziţională – m-a atras încă de-atunci, când eram angajată la UAP.

R.R.: *Adori taberele de creaţie din R. Moldova şi din afară. Acest interviu este în exclusivitate pentru revista* Curtea de la Argeş, *unde, de asemenea, ai fost. Ce amintiri ai? Ai reuşit să pictezi şi Mănăstirea? Sau poate fântâna?*

V.R.: Am pictat la Curtea de Argeş o biserică veche de lemn, Mănăstirea Robaia, câteva case de un secol, munţi şi mai multe portrete ale colegilor, şi a redactorului ziarului *Argeş expres,* am adus şi păstrez acasă cu drag vaza jubiliară oferită cadou. Multe amintiri frumoase am adus de acolo. Regretatul domn Scornea, preşedinte al Societăţii profesorilor de muzică şi desen din România, al cărei membru sunt, m-a invitat să particip în tabără. Aş mai reveni cu plăcere.

R.R.: *În mai multe rânduri ai destăinuit că în evoluţia artistică ai încercat mai multe genuri şi domenii: sculptură, pictură, grafică, tehnicile şi genurile mixte, sintetice.*

V.R.: Da, probabil, căutările mă definesc.

R.R.: *Tot din aprecierile proprii afirmi că atitudinea faţă de natură şi bogăţiile ei este una lirică. Aş vrea să comentezi puţin.*

V.R.: Toate lucrările mele, indiferent de gen sau domeniu, sunt bazate pe observaţii din natură. Evident că multe dintre idei îmi place să le exprim în formă lirică, inclusiv imagini asociative, cele legate de abstract le văd în formă de cadru liric, fiind expresive totodată.

R.R.: *Cum, când şi cu ajutorul cui reuşeşte Victoria Rocaciuc să practice atâtea activităţi majore: pictură, cercetare, profesorat, tabere de creaţie şi să educe un băiat, care se numeşte Andrei Beşleagă, şi care încearcă să-i păşească pe urme…*

V.R.: Deocamdată, cred că pauzele într-un domeniu îmi oferă spaţiu pentru altul, deci, toate au locul şi timpul lor, uneori servind şi ca odihnă, şi ca inspiraţie pentru a continua.

R.R.: *Te rog să ne povesteşti puţin despre familie: despre părinţi, soţ, copil…*

V.R.: Părinţii mei sunt intelectuali: mama e medic de laborator, tata e doctor în filosofie, ambii au practicat activitatea pedagogică şi de cercetare alături de cea profesională. Soţul e doctor în medicină, la fel profesor, conferenţiar universitar. Când am făcut cunoştinţă, preda în patru limbi, cele trei pe care le cunosc eu şi în franceză. Deci, studierea şi cunoaşterea limbilor continuă să fie tradiţie şi în familia mea. Feciorul este elev în clasa a patra, este încă în căutarea pasiunilor, deşi îi cultiv mai multe domenii, în special limbile, sportul, cinci ani a dansat dansuri populare, mai învaţă să cânte la flaut, creaţia plastică este odihna şi plăcerea lui. Deşi a obţinut unele succese în domeniul picturii şi sculpturii, deja ca laureat al unor concursuri internaţionale, pot să zic că totul e bazat pe dorinţa mea de a urmări şi a fixa în formă de fotografii ceea ce creează. Mă bucur că este apreciat nu doar de mine şi sunt fericită că am găsit metode de susţinere pentru creativitatea lui. Încercăm să-l dezvoltăm armonios, mai departe va decide el singur.

R.R.: *Cum se autodefineşte Victoria Rocaciuc şi prin ce culori asociative?*

G.V.: În ultimul timp, mă identific prin nuanţe galbene şi aurii, aceste culori îi plac criticului meu mic, sunt culorile lui preferate, şi ale mele.

R.R.: *Şi, ultima întrebare: pe când următoarea expoziţie personală?*

V.R.: În ianuarie 2022 la Muzeul de Istorie, Etnografie şi Artă din Cimişlia, deja e programată. Sper să reuşim s-o organizăm, fiindcă din cauza pandemiei o expoziţie la Chişinău mi-a fost amânată, din cauza stării precare a colaboratorilor instituţiei în care planificam să expun lucrările. Trebuie să credem că de această dată vom reuşi, fiindcă şi starea de sănătate a organizatorilor, a gazdelor, e importantă.

R.R.: *Mulţumesc pentru interviu şi sper să mai avem prilej de convorbiri, succese şi premii în continuare.*

(Urmare din pag. 32)

Pentru abnegaţie şi hărnicie, talent şi perseverenţă, deseori s-a învrednicit de premii: Premiul Academiei de Ştiinţe a Moldovei pentru rezultate excelente, Premiul municipal pentru tineret în domeniul artelor plastice, Burse de Merit, Fundaţia SOROS-Moldova şi Moldova Agroindbank; Award of 3rd Prize on International Creation and Performance Contest – 4 Arts – 2nd edition, new format: July 8-16, 2021, Câmpina (România), for the painting *A Midsummer Night's Dream/Visul unei nopţi de vară* ş.a.

Lucrările autoarei sunt găzduite de colecţii publice şi private din România, Ambasada României din Chişinău; Federaţia Rusă, Ucraina, Canada, SUA, Israel, Franţa şi bineînţeles Republica Moldova.

Victoria Rocaciuc mai are la activ două monografii de artă, peste 100 de publicaţii ştiinţifice şi de popularizare a artelor plastice în reviste internaţionale şi naţionale: texte introductive pentru pliante, albume şi cataloage de expoziţii de artă plastică, articolele consacrate analizei evoluţiei activităţii expoziţionale din Republica Moldova, aspectelor estetice, tematice şi metodologice de cercetare a artelor plastice naţionale şi studierii creaţiei artiştilor plastici din R. Moldova (Ghenadie Jalbă, Alexandru Klimaşevski, Leonid Grigoraşenco, Isai Cârmu, Arcadie Antoseac, Gheorghe Vrabie, Alexei Colâbneac, Andrei Mudrea, Florentin Leancă, Anna Evtuşenco, Elena Leşcu, Eugen Oseredciuc, Violeta Zabulica-Diordiev, Eudochia Zavtur, Dumitru Trifan, Arii Sveatcenko, Mihail Brunea, Ghennadii Zâkov, Stefan Sadovnikov, Oleg şi Ludmila Cojocari, Aurel Guţu-Resteu) etc. În prezent, este preocupată de studierea artei graficii de carte şi editarea unei monografii ştiinţifice, *Naraţiune şi simbol în grafica de carte din R. Moldova (1945-2010).*

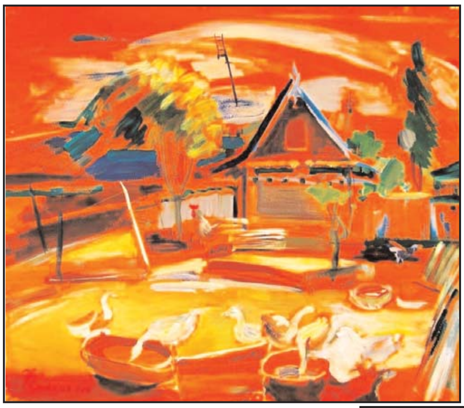
Criticul de artă Vladimir Bulat îşi pune întrebarea: prin ce mă atrage pictura Victoriei Rocaciuc? Şi răspunde: În cazul picturii zămislite de artistă mi place enorm felul în care lucrează cu spaţiul, cu pânza albă, pe care o seduce cu discreţie, cu un fel de frică parcă, dar frica aceasta e şi curaj, căci acolo unde o atinge, o face cu forţă, năvalnic, contagios... [V.R.] este o personalitate de prim-plan a picturii tinere şi face parte dintr-o întreagă pleiadă de femei-pictoriţe, care cu multă forţă dublează şi înnobilează mişcarea cromatică din anii 1965-1975, care a speriat realmente URSS-ul... Pictura ei este o pictură care aparent se face în „5 min”, spontan, alert, doar că structura asta momentană este esenţialmente înşelătoare, pentru că persistă în interiorul compoziţiilor sale un strat care devoalează rigoarea cu care artista îşi lucrează „motivul”, fie că e închipuit un peisaj, o natură statică sau aranjamente cu flori, în fapt, „motivul” e mereu prilej de bucurie interioară, de irigare a combustiei care intră în acţiune. Subiectul dictează dinamica, gestul, frotajul, pata de culoare – devin ele însele „personaje”, pe care le poţi admira şi separat de întreg, cu ochiul aţintit pe detaliu. În acelaşi timp, orice lucrare este un tot organic, monolit, indivizibil. Cred că la închegarea acestuia contribuie şi formaţia sa de teoretician, care-şi adună cuvintele, spre a transmite mai limpede o idee, un gând, o poezie conceptuală etc. Ea se dăruieşte artei cu temei şi sfială... Dintre lucrări, acelaşi critic, remarcă, îndeosebi, lucrarea *Natura statică*, despre care scrie următoarele: Deşi, semnată cu mai mulţi ani în urmă, această compoziţie se aşază în fruntea plutonului prin cultura sa coloristic-picturală, al cărei far tutelar a fost, indubitabil, pictoriţa Ada Zevin (1918-2005).

Despre sine autoarea mărturiseşte: În cadrul evoluţiei artistice, am încercat mai multe genuri şi domenii: sculptura, pictura, grafica, tehnicile şi genurile mixte, sintetice. Mai multe tablouri ale mele au doze de decorativ, grafic, volumetric şi sunt axate pe experiment coloristic. Continuând acest experiment firesc, pornit de la realismul academic pe care ni-l oferă şcoala, întotdeauna mi-a plăcut să caut elemente de expresiv, emotiv şi, desigur, liric. Liricul ne duce spre categoriile de poetic şi muzical. Îmi plac interpreţii virtuozi şi, probabil, de la ei am împrumutat ideea că lucrarea picturală, opera de artă, trebuie să emane spontaneitate şi libertate. Mă pasionează şi căutarea spaţialităţii formale şi compoziţionale. Atitudinea mea faţă de natură şi spaţiile ei a rămas lirică. În căutarea şi improvizarea cu culori: acuarelă, temperă, ulei, acril, pastel etc., am ajuns să constat că toate compoziţiile mele formale, încadrabile în diferite zone de abstract, sunt asociative şi reflectă emoţia inspirată din natură şi viaţă socioculturală, pe care o analizez în plan creativ. Astfel, abordez realismul liric şi abstracţionismul asociativ.

La tabloul verbal al artistei Victoria Rocaciuc ar mai fi să adaug că este o fire deschisă, copilăroasă chiar, veselă şi mereu bine dispusă. Această energie şi dispoziţie se reflectă şi în lucrări, nu întâmplător culorile ei preferate sunt cele solare – galbenul şi auriul, care dau picturilor farmec şi nobleţe. (Raia Rogac)

Ars longa...

Victoria Rocaciuc

S-a născut la 19 iunie 1978 la Cernăuţi, Ucraina. Peste puţin timp, părinţii decid să-şi schimbe domiciliul la Chişinău. Calea de formare şi afirmare a artistei plastice, istoricului de artă, profesorului Victoria Rocaciuc este una de cursă lungă. De la zece ani (1988-1993), frecventează Şcoala de Arte Plastice „A. Şciusev” din Chişinău, clasa profesorilor Roza Gamburgskaia, Vasile Moşanu şi Victor Treakin, apoi îşi aprofundează cunoştinţele (1993-1997) la Colegiul Republican de Arte Plastice „A. Plămădeală”, specialitatea pictor-pedagog, clasa profesoarei Tatiana Sterhov, colegiul fiind una din cele mai prestigioase, dacă nu chiar prima, în topul celor mai performante instituţii de profil. Următorii cinci ani (1997-2002), tânăra noastră se încadrează în pleiada studenţilor Academiei de Muzică, Teatru şi Arte Plastice din Moldova la specialitatea artist plastic, pictor, profesor, clasa profesorilor Ghenadie Tâciuc şi Valeriu Jabinschi. În 2007 susţine doctoratul la Institutul pentru Studiul Artelor al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, conducătorul tezei fiind dr. Tudor Stavilă. Curiozitatea nativă o îndeamnă în 2010 să studieze şi la Şcoala de Design din cadrul Universităţii Tehnice din Moldova, iar în 2018 absolvă cursurile Institutului de Formare Continuă din Chişinău. După această temeinică pregătire şi, în paralel, de exercitare practică a specialităţilor însuşite, Victoria Rocaciuc reuşeşte să devină în 2003 membru al Societăţii Profesorilor de Muzică şi Desen din România şi membru titular al Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova (UAP) în 2005. Din ultimul an de studenţie este angajată ca şef al serviciului de expoziţii şi documentare la Centrul Expoziţional al UAP „Constantin Brâncuşi” din Chişinău, iar din 2005 devine cercetător ştiinţific (din 2008 cercetător ştiinţific superior) la Institutul pentru Studiul Artelor (actualmente, Institutul Patrimoniului Cultural) al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (actualmente al Ministerului Educaţiei, Cercetării şi Culturii – MECC), de asemenea, reuşeşte, să mai exercite funcţia de lector superior, ulterior conferenţiar, la Universitatea Tehnică din Moldova (UTEM), Facultatea de Urbanism şi Arhitectură, Catedra Design Interior; funcţionează şi ca preşedinte al Comisiei de licenţă al UTM, Catedra Design Interior, Specialitatea Sculptură; din 2015 devine membru al Asociaţiei de Critici din Federaţia Rusă (AIS); periodic este membru al juriului la concursurile internaţionale de artă plastică, organizate în Federaţia Rusă; din 2018 susţine cursul de „Istoria artelor plastice şi muzicale” la Liceul Academic de Arte Plastice „Igor Vieru” (AAP) ş.a.

Victoria Rocaciuc consideră că este binevenită desfăşurarea expoziţiilor de pictură nu doar în spaţiile galeriilor de artă, dar şi în diverse instituţii culturale şi educative. Reuşeşte astfel să organizeze uneori chiar şi câte trei expoziţii personale pe an. A expus la Biblioteca Naţională a Republicii Moldova, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” (prima şi ultima expoziţie), Biblioteca de Arte „Tudor Arghezi”, Biblioteca „M. Lomonosov” din Chişinău, Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi”, Muzeul de Istorie, Etnografie şi Artă din Cimişlia, Centrul de Cultură şi Istorie Militară din Chişinău, Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, Ambasada Republicii Ucraina în Republica Moldova etc. A mai participat la unele dintre cele mai reprezentative expoziţii de grup: Bienala Internaţională de Pictură la Muzeul de Artă al R. Moldova (2019, 2021), Expoziţia „100 de artişti pentru România 100”, România (2017, 2018, catalog, diploma de excelenţă); Expoziţia „Recviem” la Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi”, dar şi la multe altele organizate aici; Expoziţia „Moldova. Artă contemporană” (pictură, grafică, sculptură, artă decorativă) la Muzeul de Artă Decorativă Aplicată şi Artă Populară al Federaţiei Ruse, Moscova; Expoziţia din cadrul simpozionului internaţional „Bienala de pictură contemporană”, Minsk, Belarus; Expoziţia din cadrul proiectului internaţional „Moldova. Artă contemporană”, Olanda; Expoziţia din cadrul proiectului internaţional „Moldova. Artă contemporană”, Bruxelles, Belgia; Expoziţia „Tudor Meiloiu văzut de prieteni şi închipuirile sale”, Foaierul „Nicolae Grigorescu” al Centrului Cultural al Ministerul Afacerilor Interne, Bucureşti, România; Expoziţia „Acasă”, Bucureşti, România; „Ziua Pământului”, Muzeul Naţional de Istorie; Expoziţie anuală „Limba Noastră cea Română”, Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi”; Muzeul Bucovinean din Cernăuţi etc. Aproape anual participă la tabere de creaţie din R. Moldova şi România

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu lucrări de Victoria Rocaciuc.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Mihai NEAGU BASARAB – scriitor, Germania
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Irinel POPESCU – membru corespondent al Academiei Române, Bucureşti
- Ilie POPA – prof. univ., Piteşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Ştefan STAREŢU – istoric, Braşov
- Radu Ştefan VERGATTI – istoric, Bucureşti
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI – membru de onoare al Academiei Române
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Corina VLAD DIACONESCU – scriitor, Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Dumitru GABURA – scriitor, Chişinău
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău